

- ૫ શ્રી વિમલવર્મા સ્વપ્નચરિત્ર (જાણી) ૦-૧-૦
 ૫ શ્રી દીપકચરિત્ર (જાણી) ૦-૧-૦
 ૫ શ્રી રતિપાત્ર સ્વપ્નચરિત્ર (જાણી) ૦-૧-૦
 ૫ શ્રી નાનાપાત્ર સ્વપ્નચરિત્ર (જાણી) ૦-૧-૦

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા

જૈન મુનિ શ્રી ભાગલાલજીનું પુસ્તક

- મળકો ૧-૨ નિવાસાગર ભાગ ૧ રૂ. ૦-૮-૦, ભાગ ૨ રૂ. ૧-૦-૦
 ૩ રાહુદેશ કુશલમાળા (જાણી) ૦-૧-૦
 ૪ માંદાની માનવન ૦-૨-૦ (જાણી)
 ૫ શ્રી ભાગાગર મંત્રમાહાત્મ્ય (જાણી) રૂ. ૦-૧-૦
 ૬ વિશુદ્ધ પ્રેમપ્રવાહિની (વિશાખા સંમદ) ૦-૧-૦ (જાણી)
 ૭ પૂ. શ્રી લાધાજીસ્વામીનું જીવનચરિત્ર રૂ. ૦-૧-૦ (જાણી)
 ૮ વિવાસાગર ભાગ ૩ ભેટ (જાણી)
 ૯ ધ્યાનસ્તુતિ (આ. સં. પદીવારજન) ૦-૨-૦
 ૧૦ મહાધની મહેતી ૦-૧-૦
 ૧૧ રહસી ત્રિતક વાર્તા ૦-૪-૦ (જાણી)
 ૧૨ પવિત્ર પ્રમદાનું પરાક્રમ (જાણી) ૦-૧-૦
 ૧૩ શ્રી લઘુ કાવ્યગત્રીસી (જાણી) ૦-૮-૦
 ૧૪ અપવિત્ર વશ્ર વિરુદ્ધ પવિત્ર ખાત્રી (જિનો) ભેટ
 ૧૫ લાખા પટેલની લાકડી (ભાગ્ય વાર્તા) ભેટ
 ૧૬ શ્રી લઘુ સદ્ગોષ્ઠ પુષ્પમાળા (ભેટ) તળી.
 ૧૭ ત્રિશ્વ (ભેટ). મળકો ૧૮ સામાયિક સૂત્ર (ભેટ)
 ૧૯ બે લાથ ભેટી (સર્વમાન્ય પ્રાર્થના) ૦-૪-૦
 ૨૦ સામાયિક પ્રતિકમળ સૂત્ર ૦-૨-૦
 ૨૧ નવરત્ન (ભેટ)
 ૨૨ શ્રી પ્રજ્ઞાવ્યાકરણ સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
 ૨૩ માયાવી સંસાર ૨-૦-૦
 ૨૪ શ્રી રાયપસેણધ્ય સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
 ૨૫ પાંચ જ્ઞાનનો નકશો ૦-૨-૦

ભેટ આપવાના દરેક પુસ્તક દીઠ ૧ આનો પોસ્ટેજ મોકલવું.

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક
 બાહેલા પરા, લીંબડી (કાઠિયાવાડ)

શિરસ્તેદાર) કરતા. ૭ વર્ષ મુઘી તેમણે તે કાર્ય કર્યું અને ખૂબ કાળજીથી પુસ્તકો સાચવ્યાં, વધાર્યાં તથા તે માટે કેટલાક ભોજો પણ આપ્યા. ધર્મ કે જ્ઞાતિના ભેદભાવ વિના સૌને મુક્ત પુસ્તકો વાંચવા અપાતાં, એટલે માત્ર રૂ. ૧૦૦ ના વાર્ષિક ખર્ચમાં પુસ્તકાલયનો તિલાવ થતો. તેમની રાજકોટ ખાતે બદલી થવાથી જે ત્રણ જુદા જુદા વ્યવસ્થાપકોએ કામ ઉપાડ્યું, પરંતુ તેમને હાથે પુસ્તકાલય અવ્યવસ્થિત થયું અને તેનું નામ પણ કલંકિત થયું. આથી મુનિ-ઓનું મન નારાજ થયું અને પુસ્તકાલય વીંખી નાંખી જૂદાં જૂદાં ગ્રામનાં ખીજાં પુસ્તકાલયોને થોડાં થોડાં પુસ્તકો મોકલી આપવાનો તેમણે વિચાર કર્યો. પરંતુ શેઠ જેશોગભાઈ પોત્યાલાલ પીતાંબર-દાસ, શ્રી. સુનીલાલ વ. શાહ, શ્રી. સુખલાલ દ. ખંધાર, શ્રી. ખુશાલચંદ હી. સંઘાણી, શ્રી. નાથાલાલ ડાહ્યાભાઈ શાહ વગેરેએ મુનિઓને એવી ઉતાવળ ન કરવા સૂચવ્યું, અને શ્રી. નાથાલાલે વ્યવસ્થા કરવાનું માન્ય રાખવાથી પુસ્તકાલયને વહવાણુ કેમ્પમાંથી ઉઠાવી લીંબડી ખાતે લઈ જવામાં આવ્યું, તે અત્યારે સારી રીતે ચાલી રહ્યું છે. પુસ્તકાલય માટે જાહેર રસ્તા પર મકાન ભાડે લેવામાં આવ્યું છે અને ત્યાંથી બધાં પુસ્તકો જિલ્લામુઓને મુક્ત વાંચવા મળતાં હોવાથી તેનો સારી પેઠે લાભ લેવામાં આવે છે. આજે પુસ્તકાલયમાં ૧૬૫૦ પુસ્તકો છે. નવાં પુસ્તકો ખરીદવામાં આવે છે અને જૂનાંની મરામત કરવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત મકાનભાડાનું પણ ખર્ચ કરવામાં આવે છે. આ બધા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે કોઈ જાતની કાયમી આવક નથી, એટલે પુસ્તકાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતાં પુસ્તકોની આવકમાંથી એ ખર્ચ કરવામાં આવે છે. આ સંસ્થા કાંઈક વધુ સંપત્તિ સ્થિતિમાં આવે તો મોટાં પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિ અને પ્રચાર કરવાનું કાર્ય પણ ઉપાડી લેવાનો તેનો અભિલાષ પરિપૂર્ણ થાય. જનતાની ઉદારતા અને સહાયકો ઉપર તેનો આધાર છે.

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલય, લીંબડી.

દિયોદયાન

(૧)

‘ શ્રી રાવણભક્તિયુગ સુત ’ કૈલ મહાજાના શ્વેતાશ્વર કૈલ વિભાજમાં અન્ધાન્ધ છે, બીજી દિગંજ કૈલ વિભાજ કૈલ સુત્રાને આન્ધ શબ્દો નથી શ્વેતાશ્વર કૈલ વિભાજ મુજ સુત્રાનેથી તીર્થકર. દેવકિય અને કિ, દિગંજ કૈલ વિભાજ તેમ જાનવાની ના કદે છે, શ્વેતાશ્વર કૈલ વિભાજમાંનો મુનિપુજક વિભાજ ને જમ આજમેને માને છે, અને અમુનિપુજક - જ્યાનકવાની કૈલ વિભાજ ને કક સુત્રાને માને છે, તેમા રાવણભક્તિયુગ સુતનું મદનવનું ધ્યાન છે, તેમા પ્રદેશી શાળ અને પાર્થક્રમના મંગાનીય થી કથી કુખારમજમને પ્રમંથ છે, કથી કુખાના કષ્ટોછડા પ્રદેશી શાળની છવનમર્ધા સુપૂ ખર્મે પરિવર્તન પામે છે અને ને અત્યત લવચી છવનમર્ધા છડી, કામા ખારજ કઈ, જુલુ પામી, સુધીક વિમાનમા સુધીકારેવ લઈકે છત્વલ થક મદાજાકિનો છવજામ કો છે, એવુ દેવલ પામનાર પ્રદેશી શાળની છવનમર્ધા એક આ આખા સુતનું એકલ તેજસ્વી કિરજ છે, એમ આપણે સંશોધના કદી છડીએ

મુતિપુજક વમ અને ધ્યાનકવાની વર્મ આ સુતને એક બીજી દિગંજ વિવાદનું કન્ડ જનાવે છે સુધીકારેવ જિનમુનિમાનું પુજન કો છે, એને મુતિપુજક વર્મ અત્યત મદનવ આપીને એમ સિદ્ધ કો છે કે જિનમુનિમા સુતમા કદા છે, એટલે કે મુતિપુજક દેવગી આપિત છે, અતિપ્રામીન છે અને દેવશાકમા તમજ મનુષ્યસાકમા મુતિપુજન મદનવનું ધ્યાન છે ધ્યાનકવામાં વર્મ કદે છે કે મુતિપુજન એ તા દેવાને, કુમાચાર છે, પરન્તુ સુધીકારેવ ને જિનમુનિમાનું પુજન કવું હતું એમ સુતમા કહ્યું છે તે કથા જિનની - કથા તીર્થકરની પ્રતિમા હતી, એ સુતમા કહ્યું નથી, વગી દેવસાકમા જિન

[illegible]

વિતંડા અને કલ્પને પોતી રંગા છે. તેનો તેઓ વિચાર કરી જુઓ
એટલુંજ ક્ષમ્યું છે.

(૨)

‘રામપરોબ્રમ્ય’નો પગેમી રાગ અને ‘ગાંધી દીવનિકાશ’-
નો પાયારી રાગ એ બેઉ એકજ અકિત દોગ એમ માનવાનાં
કારણો પં. જોયરદાસજીએ ટિપ્પણમાં દર્શાવ્યાં છે, તે જોતાં એને એક
ઐતિહાસિક વ્યક્તિ માની શકાય તેમ છે. મદાલીર ભગવાનના કારે
આર્યોવર્તમાં આત્મતત્ત્વજ્ઞાનના જે મત-મતાંતર પ્રવર્તતા હતા તે
જોતાં આત્મા અને દેહને એકજ માનનાર આર્યોકવાદી કોઈ રાગ
હોય એ શક્ય છે, અને એવા રાગને કેશી કુમારશ્રમણે આત્માની
નિત્યતા, પુનર્જન્મ અને ઇદિસોક તથા દેવસોકને સાંકળનારી જીવન-
ચર્ચા વિષે ઉપદેશ આપી તેની શંકાઓનું નિવારણ કરી, તેનો જીવન-
પલટો નીપજાવ્યો હોય એ પણ શક્ય છે. તત્કાલીન જે જે માન્ય-
તાઓએ જનતાને આર્યોકવાદ તરફ ધસડી હોય, તે તે માન્યતા-
ઓનું નિરસન એક રાગ સમીપે કરવામાં આવ્યું હોય, અને પછી
તે આખા પ્રકરણને મહાવીર ભગવાને સૂર્યાભદેવના પરિચયકાળે
ગૌતમાદિને કહી સંભળાવ્યું હોય, એ મંલવિત છે.

પૂર્વજન્મ હતો, વર્તમાન જન્મ છે અને પુનર્જન્મ થશે-
અર્થાત્ આત્માનું નિત્યત્વ એ વર્તમાનકાળે બધા આર્ય ધર્મોનો પાયો
મનાય છે. ભારતમાં ધર્મમંથનના કાળમાં વિવિધ દર્શનો એ પાયા
સંબંધેજ વિવાદે ચડ્યાં હતાં; પરંતુ છેવટે આત્માની નિત્યતા માન્ય
રાખનારા ધર્મોજ વિજયી નીવડી પ્રચાર પામ્યા હતા. જૈન ધર્મ એ
ધર્મોમાંનો એક છે. પરદેશી પ્રજ્ઞના આગમન સાથે પશ્ચિમના જડ-
વાદની અસર ભારત પર થઈ અને પૂર્વજન્મ-પુનર્જન્મ વિષેની
માન્યતા ડગમગવા લાગી, ત્યારે પશ્ચિમમાંથીજ આવેલી થીઓસોફી
એ માન્યતાને સુદૃઢ કરવામાં દેશના બીજા ધર્મોની સાથે રહી
અને તેણે પણ કાંઈક કાર્ય કરી બતાવ્યું. સ્વ. ડૉ. ખેસંટે પુનર્જન્મ

માન કાળના દૃષ્ટાન્તરૂપ છે. આત્માના નિવ્યન્નને મેં પણ કરનારો
 ઠેનાદિ આર્ગ ધર્મો અને તેના અનિવ્યન્નને મિત્ર કરના મયના
 પાશ્વત્ય વિજ્ઞાનિકોની દલીલોની સમાધાનના કરીને તેના નિર્મૂલ કર-
 વાનું આ સ્થાન નથી; તેમજ ખુદ યુરોપમાં એ મેં કે દલ્લમાનની
 શાખાઓ વિશે વિદ્વાનોમાં વિવાદ ચાલી રહેલો તેથી તેના કાંઈ પણ
 અભ્યાસીએજ એ વિશે એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ લખેલા જેમાં એની મારી
 માન્યતા છે; છતાં એટલું તો હું નિશ્ચિત રૂપે કરી શકું છું કે આત્મા-
 ની નિત્યતા વિશેની શ્રદ્ધા વર્તમાન જીવસૃષ્ટિને મુખે જીવન નિર્વંદ્ય
 માટે જોટલી કલ્યાણકારક અને મદદ છે તેટલીજ આત્માની અનિ-
 ત્યતા વિશેની માન્યતા અકલ્યાણકારક અને અનિષ્ટ છે.

(૩)

અંધશ્રદ્ધાનો આ યુગ નથી, જે કે જનતાની શ્રદ્ધા કેળવવા
 માંગનારા સાંપ્રદાયિકો તો બહુધા તેને અંધશ્રદ્ધાને માર્ગેજ દોરે
 છે; એ અંધશ્રદ્ધાની કેળવણીનો પ્રસાદાત અશ્રદ્ધાના સ્વરૂપમાં પડતો
 જનતામાં જોવામાં આવે છે. એ અશ્રદ્ધાને ટાળી સુશ્રદ્ધાને સ્થાપવા
 માટે વિજ્ઞાનની સહાય લેવામાં આવે, તો તે ઉપયોગી થઈ પડે છે.
 પૂર્વકાળમાં સામાન્ય જનતા આધુનિક સમયના જોટલી જડ-વિજ્ઞા-
 નમાં આગળ વધેલી નહિ હોય, એટલે કેવળ ભગવંતે સૂત્રરૂપે સત્યો
 કહી સંભળાવ્યાં. એ સૂત્રો એજ સ્વરૂપમાં પછીની જનતાને ન પડે એવાં
 જણાયાં, સારે ટીકાકારોએ એ સૂત્રો ઉપર વિસ્તૃત ટીકાઓ રચી
 અને તેમાં વિજ્ઞાનની સહાય લીધી, પણ એ વિજ્ઞાન વર્તમાન જડ-
 વિજ્ઞાન નહોતું. આત્મવિજ્ઞાન અને મનોવિજ્ઞાન એ ટીકાઓમાંથી
 સ્ફુરતું આપણે કેટલેક અંશે જોઈએ છીએ. આધુનિક સમય તો
 જડવિજ્ઞાનની કસોટીએ એ સૂત્રકથિત સત્યોને કસી જોવાની જિજ્ઞાસા-
 વાળો છે, એટલે નવીન દષ્ટિએ એ સૂત્રો ઉપર ટીકાઓ રચાય તે
 અત્યંત આવશ્યક છે. આ અનુવાદને અંતે જોડેલાં ટિપ્પણોમાં
 પંડિતજીએ અનેક સ્થળે શંકાસ્થાનો નિર્દિષ્ટ કરેલાં છે, તેમાં વિજ્ઞા-
 નદષ્ટિ અપેક્ષિત રહેલી છે; વિજ્ઞાનદષ્ટિએ લખેલી ટીકાઓની આ-

રાગ્યે કદા કુમારશ્રમણના ઉપદેશથી અને તપ-મેયમ વડે સાધી હતી તેના પરિચય આ મુજબાથી થાય છે. રાણીએ ઐદિક સુખના સ્વાર્થમાં જ્ઞાન જુલીને રાગ્યને ઝેર આપ્યું, એ ઝેરની રાગ્યને જાણ થઈ ત્યારે પણ રાણી પ્રત્યે ગળાએ સ્વેજ પણ અભાવ ધારણ કર્યા વિના દેહ પરનો મમત્વભાવ છાંડ્યો, એ મનની અપૂર્વ સમરિયતિનું આપણને દર્શન કરાવે છે. મનની આવી સમરિયતિ પ્રાપ્ત કરનારજ ઝેર આપનાર પ્રતિ નિર્વેર જુદી ધરાવી શકે છે, આત્મરમણના અનુભવી શકે છે, ઉદ્ઘાટિત સુખ તથા નરકનાં દુઃખને સમભાવે વેદી શકવા મમર્થ બને છે અને નવાં કર્મનાં જંબનને અવરોધી શકે છે. પાપી મનુષ્યો પણ મન ઉપર સીધી અસર કરનારા ઉપદેશથી જાગૃધા સન્માર્ગે વળી શકે છે.

જનમમુદાયમા વિશેષ જ્ઞાન સામાન્ય જુદિયક્તિવાળા હોય છે, તેને એ ઉપદેશથી જીના લક્ષ્યરૂપ સેખવામાં આવે છે અને એ ઉપદેશ એવા સમુદાયના મન ઉપર અસર કરીને તેમના જીવનને ઈષ્ટ દિશાએ દોરવામાં મદાયક બને છે. એટલું ખરૂં છે કે જેમ જૂદા જૂદા દર્દીઓના દર્દ જૂદા જૂદા હોય છે અને તેમના વ્યક્તિગત ઉપચારો જૂદા જૂદા પ્રકારના કરવા જોઈએ છે, તેમ પ્રત્યેક વ્યક્તિનાં મન એકજ-સમાન જુમિકા ઉપર હોવા નથી, તેથી તેમને મારે ઉપદેશશ્યાનકે તેમજ ઉપદેશદેવી પણ જૂદા જૂદા હોવા જોઈએ છે; પરંતુ જેવી રીતે નિબ્જાત પૈશ અનેક દર્દીઓના સમુદાયના દર્દનું એક સામાન્ય સ્વરૂપ નિરીક્ષીને તેને ચક્રિયું ઔષધ આપે છે અને એથી ચક્રિ પ્રાપ્ત થતા જૂદા જૂદા દર્દીઓના પૃથક્ પૃથક્ દર્દો એ ચક્રિના આરિર્ભાવથી ચમવા માટે છે, જેવી રીતે એક જ્ઞાની ઉપદેશ જૂદા જૂદા કાલિના યોગાઓના સમુદાયને એવો સર્વસામાન્ય ઉપદેશ આપવા યત્ન કરે છે કે જે ઉપદેશ પ્રત્યેકના જૂદા જૂદા માનસિક દર્દો ઉપર ઔષધરૂપ નીવડે ઉપર જમ્બુખ્યુ તેમ સામાન્ય જનસમુદાયને લક્ષ્ય કરીને આપવામાં આવેલા ઉપદેશમાં જે વિચિષ્ટ

શૈલી ઉપદેશને આવશ્યક લાગી હોય, તે શૈલી પ્રાપ્ત વિચિત્ર શુદ્ધિ-શક્તિવાળા શ્રોતાને અણુગમતી કે અણુઘટતી લાગતી હોય તો ભલે લાગે; પરંતુ તેથી જે એમ કહેવું કે શાસ્ત્રકારોએ તો ભોળા લોકોને ભ્રમાવવા માટે વિચિત્ર ઉપદેશો આપ્યા છે અને ન મનાય એવાં કથાનકો જોડી કાઢ્યાં છે, તેવું ક્યન તો અજ્ઞાનતાભર્યું છે.

આદર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે અંતર હોય છે, અને હોવાનુંજ. વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો આદર્શ એવો હોવો જોઈએ કે જે આદર્શરૂપ જ રહે અને તેમાં જ સૃષ્ટિનું આદર્શ પ્રતિ આગળ વધવાપણું રહેલું છે. આ કારણથી વાસ્તવદર્શિઓને મન આદર્શભયતા કાલ્પનિક ભલે લાગે, પરંતુ જ્યાંમુધી આદર્શપ્રતિ કૃત્યકદમ કરવાનાં સોપાન-પગથીયાં રહેલાં છે, એ પગથીયાં પર ચડીને ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર અવસ્થાને પહોંચનારાના દષ્ટાન્તો આ વાસ્તવિક જગતમાંથી પણ મળે છે, સાંમુધી એ દૂરસ્થ આદર્શને કેવળ કાલ્પનિક માની શકાય તેમ નથી. આ જ પ્રકારનું અંતર ઉપદેશવચનોમાં આવતી આદર્શભયતા અને વાસ્તવિક સૃષ્ટિના મર્યાદિત અનુભવો વચ્ચે પણ રહેલું હોય છે. એ અનુભવોને ઉક્ત આદર્શભયતા કાલ્પનિક કે વાસ્તવિકતાથી દૂર-અલંત દૂરની લાગે છે અને તેના અવલંબનથી વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો મનુષ્ય કેવી રીતે આગળ વધી શકે એમ તે પૃચ્છા કરે છે. આ પૃચ્છા-આ જિજ્ઞાસા એક એવી કસોટી છે કે જે આદર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે વધેલા-ધટેલા અંતરનું માપ કાઢી આપે છે. આદર્શ તો તે જ રહે છે પણ વાસ્તવિક સૃષ્ટિ બદલાય છે, બેઉ વચ્ચેનું અંતર-વધેઘટે છે, ત્યારે આદર્શને સ્પષ્ટ કરતી શૈલી નવીન સંસ્કરણ માંગે છે. તેનું જૂનું સંસ્કરણ જે વાસ્તવિક સૃષ્ટિને આદર્શ તરફ પ્રગતિમાન કરી શકતું હતું, તે હવે પ્રગતિમાન કરવાને બદલે પૃચ્છાને જગાડે છે, શંકાને જન્મ આપે છે, અશ્રદ્ધા ઉપજાવે છે; એમ લાગે તે સમયે ઉપદેશકોએ સમયનું સ્વરૂપ પિછાણી લઇને આદર્શને રજુ કરવાની શૈલીમાં પણ પલટો કરવો જોઈએ; પરંતુ આ પલટાની આવશ્યકતા

२१३१५

सुप्रसन्नो भवति, नमो भगवते

॥

ॐ, श्री गुरुदेव्यो नमः

सर्वत्र भगवते

सर्वत्र भगवते

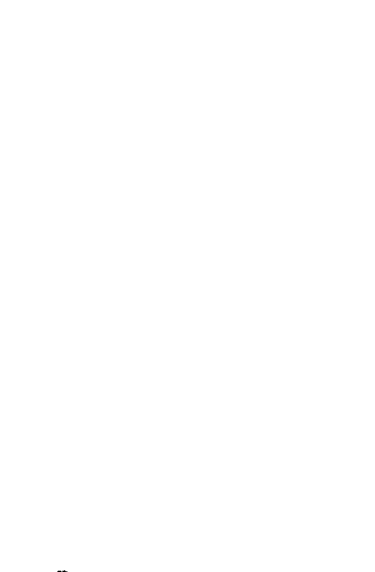
सर्वत्र भगवते

॥

सर्वत्र भगवते

तीवरी-भारवाड, }
ता. २१-१०-३५.

भारवाड
भारवाड

પણ તેની જોયોજ કૂર દનો અને માતામતી તે વર્મનિય શ્રમજી-
પાસિકા હતી અને હવે અહવ તત્તોની જાગ્રદાર હતી.

પગેસીનું વર્ણન આપતાં મળદાર કહે છે કે તે અધ્યાત્મિક ચંદ્ર
રોદ્ર સાહસિક અને માતક હતો, શ્રમજી આજાજી ગુરુજન કોઈતો
વિનય ન કરતો, એટલુંજ નહિ પણ એ પોતાના દેશનો કારખાર
મુદ્દાં બરાબર ન ચલાવતો.

‘શરીરથી જુદો એક આત્મા છે’, ‘મરણ પછી જન્માંતર છે’,
‘પુણ્યપાપની પ્રવૃત્તિદ્વારા જ મુળદુઃખનું નિર્માણ છે’ એવા એવા ખ્યા-
લોને તે સ્વીકારતો નહિ. તેને લીધેજ સંભવ છે કે તે એવો કૂર અને
અવિનયી થઈ ગયો હોય.

તેનો કલ્યાણભિત્ર ચિત્ત, પગેસીના એ ખ્યાલો મંચે બદારથી
તો ઉદાસીન-તટસ્થ જેવો રહેતો, પણ પોતાના મિત્ર રાજને એ
સંબંધે કહેવાનો-સમજાવવાનો-અવસર તો તે શોધ્યા જ કરતો.

એક પ્રસંગે ચિત્ત, રાજકીય કાર્ય માટે રાજધાની છોડી બીજે
ગામ ગયો, ત્યાં તે કેશી નામના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરાના
મુનિનો ધર્મોપદેશ સાંભળી તેમનો અનુયાયી થયો-શ્રમજી/પાસક થયો.

એ ચિત્તે પોતાના ગુરુભૂત મુનિને પોતાના રાજની માન્યતાઓ
વિશે વાત કરી અને રાજની એ માન્યતાઓને લીધે પોતાના દેશની
દુઃખમય કથની કહી સંભળાવી અને એ દુઃખમય સ્થિતિમાંથી દેશને
અને રાજને છોડવવા અને તે અર્થે પોતાની રાજધાનીમાં પધારવા
તે મુનિરાજને તેણે આગ્રહભર્યું આમંત્રણ આપ્યું અને સાથે ઉમેર્યું
કે, આપ આવશો તો રાજ જરૂર સુધરી જશે અને તે દ્વારા અમારો-
અમારા આખા દેશનો-દેશની સમસ્ત જનતાનો ઉદ્ધાર કરવાનું શ્રેય
આપને મળશે.

રાજનો કૂર સ્વભાવ અને નાસ્તિકતાભરેલા ખ્યાલો જાણી
કેશી મુનિએ ચિત્તના તે આમંત્રણનો પ્રથમ તો અસ્વીકાર કર્યો

બરાબર લાગ જોઈને એક વાર ચિત્તે કહ્યું: મહારાજ ! આપણે ત્યાં કંબોજ દેશના પેલા જે ચાર ઘોડાઓ આવેલા છે તેમની તો હજી પરીક્ષા પણ ન કરી, તે હવે ક્યારે કરવાના છો ?

રાજાએ કહ્યું: ચિત્ત ! આજે જ કરીએ, ચાલ, તૈયાર થા અને એ ઘોડાઓને ઘરમાં નાખી રથ જોડી લાવ.

બન્ને જણા રથમાં બેસી અશ્વપરીક્ષા માટે બહાર નીકળ્યા. ચિત્ત સારથિએ રથને પૂરપાટ હાંકી મૂક્યો, બહુ દૂર જઈ પહોંચ્યા. રાજા તો થાકી ગયો અને ગરમી તથા ધૂળથી ગભરાયો. એણે રથને પાછો વળાવ્યો.

ચતુર અને સમયસર ચિત્તે વિચિત્રાંતિ માટે તેજ બગીચો પસંદ કર્યો ત્યાં તેના ગુરુ કેશી મુનિ ઉતર્યા હતા.

બગીચામાં પહોંચી ઘોડા છોડ્યા, તેમને ચારે નાખ્યો અને બન્ને જણ થાક ખાવા બેઠા. એવામાં રાજા પએસીને કાને કેશી મુનિનો ઘેરો અવાજ અથડાયો.

રાજા બડબડ્યો: આ મુડકા અહીં આટલે છેટે થાક ખાવા આખા છીએ તોપણ સુખે નિરાંતે બેસવા દેતો નથી, આ તે આવડો મોરો ઘેંચાદ શિનો ?

ચિત્તે ધણી જ નમ્રતાથી પોતાના પ્રિય રાજાને મુનિનો પરિચય કરાવ્યો અને તેમની વિદ્વતાની ઘોડી પ્રશંસા પણ કરી. સરળ રમણાળી રાજા મુનિને મળવા ઉત્સુક થયો અને બન્ને જણા-રાજા અને આમાત્મ-મુનિશ્રી પાસે પહોંચ્યા.

સમયે આત્મા જન્માતર અને પુણ્ય પાપ સાંબંધની પોતાની વિશાળા મુલિ સમક્ષ રજી કરી અને કહ્યું:

હું 'અમણાપૂર્ણમ' મેં આત્મા વગેરે તત્ત્વોને શોધવા પ્રાપ્ત કરવા વાળા મળ્યું પ્રયોગો કરી જોવા છતાં આત્મારમુખીમાં હું એ પ્રયોગના અર્થની તીવડમાં છું અને આત્મારમુખીના મારા જ્ઞાતમતની આ પ્રવૃત્તિ ઉપરથી હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે આત્મા

નથી. અહીં તો “ માયા માટે માયા છે. ” “ મરી” પડ્યા ને મરણ સુખ માણે ” એ જ ન્યાય છે. માટે તારે દવે આ જ પ્રયોગ કરવાનો રહ્યો અને હું તારી જિજ્ઞાસા અને આત્માનુભવ મુશ્કેલી તાલાવેલીથી બાણી શકું છું કે એ પ્રયોગને અને વિચાર તરેજ છે.

પએસી ! એ પ્રયોગ તો ઘણા લોકો કરે છે પણ તેમાંના કેટલાક તો સાધનોમાં જ અટકી પડે છે, કેટલાક જાણ પ્રવૃત્તિમાં જ ફસાઈ જાય છે, કેટલાક નરી પ્રતિષ્ઠામાં જ પટકામ જાય છે, માં તારે એ પ્રયોગ કરતાં બરાબર વિવેક-સાધવાની રાખવી જરૂરી છે

સંભળ,

“ કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુદ્ધ જ્ઞાનમાં કોઈ બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા અંતર્ભેદ ન કાંઈ. ”

“ બંધ મોક્ષ છે કલ્પના ભાષે વાણી માંહિ વર્તે મોહાવેશમાં શુદ્ધજ્ઞાની તે આંહિ. ”

“ વૈરાગ્યાદિ સફળ તો જો સહ આતમજ્ઞાન તેમજ આતમજ્ઞાનની પ્રાપ્તિતથા નિદાન. ”

“ ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં થાય ન તેને જ્ઞાન અટકે ત્યાગ વિરાગમાં તો જૂલે નિજભાન. ”

“ જ્યાં જ્યાં જો જો યોગ્ય છે તહાં સમજવું તેહ સાં ત્યાં તે તે આચરે આત્માર્થી જન એહ. ”

“ હોય મુમુક્ષુ જીવ તે સમજે એહ વિચાર હોય મતાર્થી જીવ તે અવજો લે નિર્ધાર. ”

“ બાહ્ય ત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં તે માને ગુરુ સત્ય અથવા નિજકુળધર્મના તે ગુરુમાં જ મમત્વ. ”

તાત પએસી ! તારે એકડે એકથી શરૂ કરવાનું છે, ગભરાવાનું કશું કારણ નથી. તેં અભ્યસરસુધીમાં ઈન્દ્રિયોના મનના અને સંકલ્પોના જે ઘોડા પૂરપાટ દોડાવ્યા છે અને તે અર્થે કોઈના પણ સુખની

[illegible][illegible]

પરથી તેમ જાણીએ એવાની મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા
કર્તા, જેવાનો એક જાણીએ એવાની મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા
જાણીએ એવાની મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા મર્યાદા
લીન રહેવા માગે.

દને તે એટલો જાણી માનનામય જાનના જાણો દે, તેને જેલથી
પ્રિય રાણીની પણ જોગસામન નરીદેની નિરુપિતિ થતા પછી, એટલું
જ નહિ પણ રાણીએ રાખને વિષ આપ્યું અને તે રાખની મનુષ્ય
આપ્યું જતાં તેનું એક રંગાડું પણ ન કર્યું. તેને જોતાં દેહની
એટલી જાણી નિરુપિતિ મઠ મઠ કે દેહનો નાશ કરનારી રાણી મારે
તેને મનમાં કશું જ ન ઉઘ્યું-તે તદન સ્વાસ્થ્ય રહ્યો અને “અન્ન-
ન્યેન આત્મના નુષ્ઠઃ” ની પરિસ્થિતિ તરમતર પડોંચું પડોંચું થતાં
સૂર્યાભ-સૂર્ય જેવી ઝગારા મારતી દિવ્ય-શિનિને પામ્યો અને કૈયટ
વિદેહ થઈ જ્યોતમાં જ્યોતની દશાને તે અનુભવશે.

ગતાનુગતિકતા, અંધશ્રદ્ધા, પરીક્ષણશક્તિનો વિરોધ વા અભાવ,
નવા નવા પ્રયોગોને વિવેકપૂર્વક ખેડવાનું સાદસ ન થોવું, પૂર્વશ્રદ્ધો
અસધિક પક્ષપાત, દોષઝેક જાતની વિવેક વિનાની સ્થિતિચુરતતા,
જિજ્ઞાસા જ ન થવી, તર્કશક્તિનો દુરુપયોગ, આડંબરપ્રિયતા, મુંઝ

● શ્રી કેશી મુનિરાજ અને રાજ પએસીના સંવાદનાં મેં તે નવનીલ
જાયું છે તે આજી બણાવેલું છે.

પણ કોઈપણ સમયે તે પુત્રો દરેકને તે સુદૃઢ અને સ્વચ્છ
 છે તે પાળાઈની જગ્યામાં જમાવવા પડે અને પહેલેથી જ તે સુદૃઢ
 આ આખ્યાનમાં પાંચમા ભેગીનું નેત્ર નેત્ર પાળાઈના આ આખ્યાન
 પ્રમાણે છેવટે જતાવેલું છે. તરુણને આ પાળાઈને પાળી નાખવા
 અને બીજી વિધિઓ તે પાળાઈના આખ્યાનમાંથી જોવા પડે.

આ રીતે જોડે થયેલા કેટલાક જગ્યા મળી પાળાઈ અને આખ્યાન
 નમાં બરાબર સમજાવેલી છે એ વિગત વિચારવું છે. આ પાળાઈ
 આ આખ્યાનની ઐતિહાસિક દિશાન પાળી નાખી જાય છે. આ
 અને વિવિધ પરાંપરાઓ પણ ફરી રીતે સમજાવવા પ્રયત્નમાં
 થઈ રહી છે તે પણ જણાવ્યું આને છે.

રાજા પ્રસેનજિત અને પંચેશી વા પાળાઈ એ બંને એક જ
 એ વસ્તુ કોઈ ન જાણે.

બંને આખ્યાનનાં પાત્રો અને સ્થળ વિશેની સચિત્તર ઐતિ-
 હાસિક માહિતી આપતી જરૂરી છે પણ અહીં તો જે કેટલાક મન-
 સ્થના મુદ્દાઓ સ્પષ્ટ છે તે વાગદોની જાણ માટે નોંધી દઉં છું.

૧. મૂત્રનું મૂળ નામ રાગપરેણ્વદ્ય છે કે રાગપરેણિય છે ?
 પ્રથમ નામ કબૂલ રાખીએ તો તેમાં રાજા પ્રસેનજિતનો સંબંધ
 માલુમ પડે છે અને બીજું સ્ત્રીકારીએ તો તેમાં રાજા પંચેશીનો
 સંબંધ જણાય છે અને દાસ જે સ્થિતિએ મૂત્ર ઉપસાધ્ય છે તેમાં
 છે પણ પંચેશીનો સંબંધ. દીકાકાર (શ્રી મહાગગિરિ-આચાર્ય હેમ-
 ચંદ્રના સમસમયી) મૂળ નામ સાથે રાજા પંચેશીનો સંબંધ વ્યક્ત કરે
 છે, ત્યારે દીકાકારની પૂર્વે થએલા આચાર્યો રાજા પ્રસેનજિતનો
 સંબંધ જણાવે છે.

૨. અંગ-આગ્રોમાં અનેક સ્થળે બાર અંગોનાં નામો તો
 જણાવેલાં છે પણ બાર ઉપાંગનાં નામો કોઈ મૂળ-અંગ મૂત્રમાં
 જણાવેલાં છે ખરાં ? ઉપાંગોની યોજનાના ઇતિહાસ માટે આ પ્રશ્ન
 અવશ્ય વિચારણીય છે.

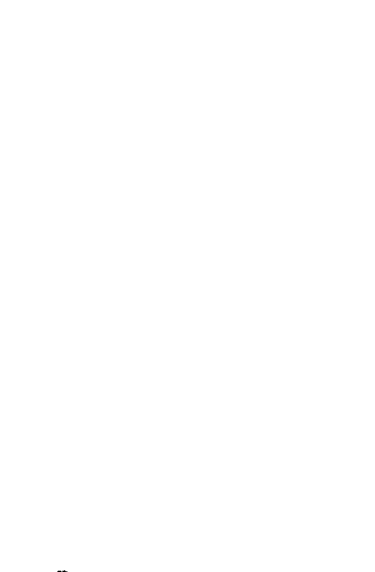

મહિ સંકપાશિષ-એનેથી યોગીનાઓ, જોગી એ નગરી નર્મ
પ્રકારના હેતુઓથી રહિત હતી, નગરીમાં રહેનારા વિદુઓ
વિજ્ઞાને આરી રીતે ગેભાની તપના હતા, આં વહેનારા
પ્રત્યેક મનુષ્યના જનમાયમે યેગ પણ કાળ જવાએ સંજન
ન હતો તેથી ને વિજ્ઞાનપૂર્વક ગુણથી આં સ્વી ગમ્યો,
એનેક કોવિનાં કૌટુંબિક-પણી યોગે આં મુખે હસી
રહેતા હતા.

એનેક મરો, નાચનારાઓ, રાજનાં મુખજાન યાન-
રાઓ, મરકો, મુશિલુદ્ધ કરનારાઓ, હવાવનારા નિદ્રાકે
કથા કરનારાઓ, કુદનારાઓ કે નરનારાઓ, રાસ લેના-
રાઓ કે ભાંડ લોકો, શુભ અશુભ સ્ત્રી ગલાવનારા સ્ત્રી-
લિપિકો, ઈશ્વરો-નાંસકાની યોગ ઉપર ખેડ કરનારાઓ,
ચિત્રનાં પાટિયાં કાથમાં ગળી જનમનરંજન કરનારાઓ,
તૂણુ વગાડનારાઓ અને તુંબની વીણા વગાડનારાઓ, એ બધા
લોકો નગરીમાં સારો આશ્રવ મેળવતા હતા,

સંપત્તીઓને ક્રોડા કરવાના સમજીય આરામો, મોટા
મોટા ઉત્સવો અને મોટી મોટી ઉજવણીઓ ઉજવી શકાય
એવાં મુદર ઉચાનો, મરસ કુવાઓ, આંખને ઠારે એવાં
તળાવો, દીર્ઘિકાઓ-લાંબી લાંબી મનોહર વાવડીઓ અને
ધ્યારાઓ નગરીની શોભામાં વધારો કરતાં હતાં,

નગરીની રક્ષા કરતું નગરીની ફરતું ઉંડું, ઉપર
પહોળું નીચે સાંકડું એવું ખાતર હતું તથા નગરી ફરતી
ઉંડી અને ઉપર નીચે સરખી જોડેલી વિશાળ ખાઈ
હતી, નગરીમાં ઠોઈ ઉપદ્રવકારી ન પેસી શકે માટે મોટાં

દશનેત્રીય, પ્રતિદેવ, પાંચાંગિક અને સ્વપ્નચરિત્રાદિ
પાળીને કહેવાય.

એ એવી જીવનમયવસ્તુ, મનની પીઠપર સંકલ્પ
જ્યામાં અંતરમાંથી નિઃસરતી છે તેને કહેવાય.

એ એવું ધણું પ્રાણી જન્મતું મુગધું, પૂર્વે કુલે
આગેયું-વળાયેયું હતું, મન, પાંચ, ધન, પાપ, પાપ, પાપ
દશનેત્રીય-આગેયું અને પેરિયા નગેરની યોગિની દ
એવાનું યોગના કાળ નગેરની સીંચીને ચરણે પડે એ
ભીતો નગેરે આગીની પાળીને ચરણપત્તી કરેલી, ઉત્તમ ર
અંદનના ચાપાચાળ, અંદનના મંદર કમળોની અંતર દ
એના હરેક હરવામાં ઉપર અંદનના ધણાવાળાં ભારે
ભાંધેલાં હતાં,

એમાં ઉપર નીચે મુગંથી પાળીના અંદનના કર્ક
મોટી મોટી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પાંચ વર્ણનાં મુગં
કુલો, કાળો અગર, ઉત્તમ કુંદુર, તુલસીનો. ઉપર પ્ર
રનો ધૂપ નગેરે અનેક મુગંથી મુગંથી એ મંદિર રહે
હતું-જાણે કે મુગંધોનો ભરેલો ઓરડો જ ન હોય?

એ એવામાં નયો, ૧૭ નાચનારાઓ, જડલો, મહા
મોઘિટકો, વિદ્યપકો, કંઠનારાઓ, તરનારાઓ, લગોતિપિં
રાસ લેનારાઓ, ભાંડો, કથા કરનારાઓ, ચિત્રપટને બત
વનારાઓ, તુલુ અને તુંબવીણાને વગાડનારાઓ, ભુજ
લોગી-શોખી-જનો અને મગધો-ભાટો વગેરે રહેતા હતા.

એ એવા ધણા લોકોમાં અને અનેક દેશો
પ્રખ્યાત હતા, ધણા આહોતા લોકો ત્યાં આહુતિ દે

પૂજા કરવા, ^{૧૮} વંદન કરવા અને નમન કરવા આપતા, ઘણા લોકોનું એ સત્કારનું, સન્માનનું અને ઉપાસનાનું સ્થાન હતું, કદ્યાણ અને મંગલસ્વરૂપ એવા દેવતા સંબંધી ચૈત્યની પેઠે એ, વિનયપૂર્વક પર્યુપાસવાને યોગ્ય હતું,

દેવતાઈ શક્તિવાળું, સાચવાળું, સાચા ઉપાયોવાળું અને હજારો યાગોના ભાગો ત્યાં નૈવેદ્યરૂપે ધરવામાં આવે છે એવા એ ચૈત્યને ઘણા લોકો આવી આવીને પૂજતા-અર્ચતા.

વળી, એ ચૈત્ય, ચારે બાજુ એક મોટા વનખંડથી ઘેરાયેલું હતું, એ વનખંડ લીલોહમ, કંઠો હિમ, કયાંય હરી કાંતિવાળો, કયાંય નીલી કાંતિવાળો, સઘન છાયાવાળો અત્યંત સમર્પીય હતો-એ વનખંડ ભેટાં ભણે કે મેઘનો સમૂહ જ ન હોય એવો ભાસ ભેનારને થતો હતો.

૩ ચૈત્યની ચારે બાજુ પથરાયેલા એ પહોળા વનખંડમાં વચ્ચેવચ્ચે એક મોટું ઉંચું અશોકનું વૃક્ષ હતું, એ પણ આંખને દારે એવું, પ્રસન્નતા પ્રમાણનારું ઘણું મુરો-ભિત હતું.

એ અશોકવૃક્ષની આસપાસ કેટલાંય બીજાં તિલકનાં, લકુચનાં-લવકનાં, છત્રગોપનાં, શિરીષનાં, સાહડનાં, દધિપણનાં, લોહરનાં, ધવનાં, ચંદનનાં, અર્જુનનાં, નીપનાં, કુન્ડળનાં, દંડળનાં, ફનસનાં, દાડિમનાં, ચાલનાં, તાડનાં, તમાલનાં, પ્રિયકના, પ્રિયંજુનાં, પુરોળક-કુરળકનાં, રાજ-વૃક્ષના અને નંદિવૃક્ષના ઉત્તમ વૃક્ષો ^{૧૯} આવેલાં છે.

એ ગધાંય વૃક્ષો મૂળ, કંદ, મધ્ય-થડ, છાત્ર, શાખા, પ્રવાહ, પત્ર, પુખ્ત, ફળ અને બીજેથી સુજા છે; એ વૃક્ષોનાં મૂળો ભોંયમાં ગહુ ઉડે પહોંચેલાં, શીલા અને એકસરખી રીતે ગોળ એ ગધાં ઉગેલાં, પહેલું મૂળ, પછી કંદ, પછી થડ, પછી શાખા પ્રશાખા એ જાતની એકસરખી ઉગતી એ વૃક્ષાવળીમાં સચવાએલી, એમની શાખા પ્રશાખાએ આરે ઠોર દેશાએલી, એમનાં મોટાં મોટાં ગોળ થડો વામ વામ બેટલાં ઘેરાવવાળાં, એ વૃક્ષોનાં પત્રો વાયુના દોષથી વા અન્ય પ્રકારની ઈતિ-ઉપદ્રવ-થી નહિ ખરેલાં અર્થાત્ એમનાં પાંદડાં એવાં ઘાટાં હતાં કે તેમાં ક્યાંય છિદ્ર જ ન જણાય, એ વૃક્ષોનાં પાકાં ઘરડાં પાંદડાં તો ખરી પહેલાં અને તાજાં નવાં ફૂલાં પાંદડાંને લીધે એ, લીલા લીલા કાચ જેવા ઓપતા, વૃક્ષોની ટોચે આવેલા નવા ડોમળ કિસલયો શિખરની જેમ હલ્યા કરતા, છએ ઋતુઓમાં એ ગધાં ડોળેલાં-કળીઓવાળાં, પુલેલાં-પુલોવાળાં, ફળેલાં-ફળોવાળાં, પલ્લવવાળાં, શુરછાવાળાં અને ફળોના ભારથી નમેલાં રહેતાં.

એ ઉંચાં ઉંચાં તરુઓ ઉપર દંપતીરૂપ સૂડા, મોર, મેના, કોયલ, ઠોરક, કોલવ, સિંગાર, ડોંડલક, જીવંજીવક, નંદીમુખ, કપિલ, કપિલાક્ષ, કારંડ, ચક્રવા, કલહંસ અને સારસ વગેરે પક્ષીઓ આમતેમ ઉડતાં, ફૂજતાં-મધુર કલકલ કર્યા કરતાં, ભમરા-ભમરીઓનું ઝુંડ (એમની ઉપર) શુંભરવામાં મસ્ત રહેતું.

રોગ વિનાના, કાંટા વગરના અને મધુર રસભર એ

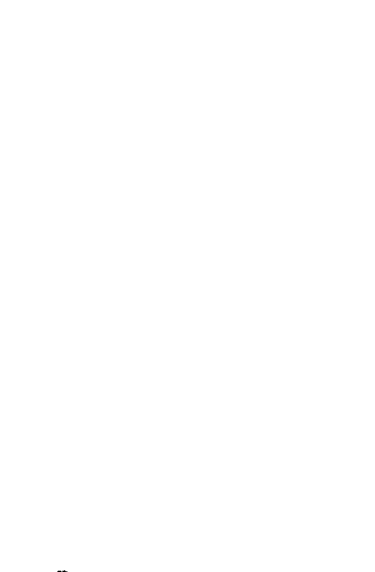
પાતળી ફેંકી દેવામાં આવતાં અર્ચાને એકે અર્ચકે સુખી હતા.

ઘણા દારો, દારીઓ, બળદો, પાતળો, ગાયો અને ઘેટાંઓનો એ પ્રયુગ હતો. એનો મંગલકેશ, અન્નકેશ, ધનકેશ અને આયુષકેશ ભરેલો રહેતો, બહુ હાથપામોનો એ મિત્ર હતો—એવો એ સેય રાજા આમલકાયા નગરીના અકંટક રાજ્ય ગદાવતો હતો—એના રાજ્યમાં કર્યાંય દુશા મરકી વગેરે ઉપદ્રવો ન હતા, ચદા સુખિય રહેતો એ એનું રાજ્યશાસન શિવરૂપ અને શેમરૂપ લેખાનું.

૬ રાણી ધારિણી હાથેપગે સુકુમાળ હતી, તેની પાં છંદ્રિયોમાં કે અંગમાં કોઈ પ્રકારની ખોડ ન હતી, તે અંગપ્રત્યંગો સામુદ્રિક લક્ષણો,^{૩૨} વ્યંજનો અને ગુણો^{૩૩} યુક્ત હતાં, વજનમાં અને ઉંચાઈમાં તે બરાબર માપસર^{૩૪} હતી, દેખાવમાં અંદ્ર જેવી પ્રિયકર જણાતી, મુકીમાં આ બાય એવી તેની પાતળી કડ^{૩૫} મજબૂત અને ત્રિવલીવાળી હતી

પૂર્ણઅંદ્રમુખી એ રાણી કાનોમાં કુંડળ પહેરતી, કપોડ ઉપર કસ્તૂરી લગાડતી, એની આકૃતિ, શૃંગાર અને વેળાં ધું ચારુ—સારું હતું, બોલવે, ચાલવે અને હસવે કુશળ હતી, વિવિધ ચેષ્ટાઓ, વિવિધ વિલાસો, લલિ સંલાપો અને યુક્ત ઉપચારો કરવામાં તે વિશેષ નિષ્ણાત હતી

એવી એ અંગે અંગે અનુપમ લાવણ્ય ધરતી ધારિણી સેય રાજા સાથે અનુરક્ત હતી અને તેની સાથે મનુષ્યના શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, સ્વપ, ગંધ એ પાંચ પ્રકારના કામલોગોને^{૩૬} અનુભવતી રહેતી હતી.

વિસર્જનનાં સ્થાન જેવાં નિર્લેપ અને પીઠ, બન્ને તરફનાં પાંસળાં તથા ઉરુ સુબ્લત હતાં.

એમનો શ્વાસ સુગંધી,^{૪૩} નીરોગી ઉત્તમ માંસ, છબી ઉદાત્ત અને પ્રશસ્ત, શરીર નિર્મળ અને અંગેઅંગમાંથી ઝરતું લાવણ્ય અસાધારણ હતું.

લોઢાના ઘણી જેવી સુખદ્ધ સ્નાયુવાળી અને શિખર જેવી ઉન્નત ખોપરી ઉપર શિરોભાગ, માથાના વાળ ધન-નિચિત-લગોલગ ઉગેલા-વાંકડિયા જમણા વાંકવાળા સુંવાળા અને લમરો જેવા કાળા, વાળ ઉગવાની આમડી-કેશાંતભૂમિ-સોના જેવી ચમકતી અને દાડિમના કુલ જેવી સ્નિગ્ધ, છત્ર જેવું ઉંચું ઉત્તમ ઉત્તમાંગ-મસ્તક, ત્રણવિનાનો એકસરખો અર્ધચંદ્ર જેવો લલાટપટ્ટ અને પૂર્ણચંદ્ર સમાન સોમાકારમુખ,

સાંભળવામાં સરવા પ્રમાણ્યુક્ત બન્ને કાન, માંસથી ભરેલા પુષ્ટ બન્ને કપોલ, ધનુષ જેવી વાંકડી કાળી આછી લમરો, ખીલેલાં કમળ જેવાં એકાદ ઘોળા વાળવાળી^{૪૪} પાંપ-ણવાળાં બન્ને નયનો, ગરુડની નાસિકા જેવી ઉતુંગ લાંબી સરળ નાસિકા, પરવાળા જેવા બન્ને હોઠ,

ચંપાની કળી જેવા નિર્મળ^{૪૫} એક શ્રેણીબદ્ધ બધા દાંત, અગ્નિથી ધમેલા સોનાના જેવું રાતું તાળવું અને છલ, અવસ્થિત-અવસ્થાસૂચક અને સુવિલક્ષ્ય રમશ્રુ-દાઢી મૂંછ,^{૪૬} શાર્દૂલની હડપચી જેવી માંસલ પ્રશસ્ત હડપચી,

પ્રમાણસર ચાર આંગળ ઉંચી ઉત્તમ શંખ જેવી રૂપાળી રોક, ઉત્તમ પાઠો વરાહ સિંહ શાર્દૂલ બળદ

ઉત્તમ હાથી જેની મહાપત્ની હસિન અને વિક્રમવાતી ગતિ, હાથીની સુંદ જેવા શોભન ઉરજો, હાંકળીમાં ગરામર એકેલા માંગલ ગાનને વુંડજો, હરણી જેવી ફરી વન જવાજો, સુશિષ્ટ સુચંચિત અને પાદાર ન કળાય તેવી વુંડીગો,

કાચળાના ચરણ જેવા સુપ્રતિષ્ઠિત ઉન્નત ચારુ ચરણો, નાની મોટી છતાં પગની આંગળીઓ સુચંદ્રત અને કોમળ, પગના નળો રાતા અને ચમકતા, તળિયાં રાતાં કમળના પત્ર જેવાં સુકોમળ અને મૃદુ, પગમાં પર્વત નગર મગર સાગર ચક્ર વગેરેની જેવી ઉત્તમ રેખાઓ,

વિશિષ્ટ રૂપ જાનવસ્યમાન અગ્નિ, ચમકતી વીજળી, અને તરુણ સૂર્યની જેવું ઉગ્ર તેજ તથા અંગમાં ઉત્તમ પુરુષનાં અંગમાં હોય એવાં એક હજાર આઠ સુલક્ષણો:^{૪૬} શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શરીરે એવા પ્રકારના હતા.

૬ સ્વભાવે શ્રમણભગવાન મહાવીર અનાસ્રવ-આસ્રવ^{૪૦} વિનાના-સામાજિક વા આધ્યાત્મિક દ્વંષણ જેથી ઉત્પન્ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ વિનાના, મમતારહિત, અકિંચન^{૪૧}-ઐરિચક શરીરીને વરેલા-અપરિચ્છી, સંસારના ઓતે-પ્રવાહે-નહિ વહેનારા, આસક્તિ વિષયાનુરાગ દ્વંષ અને અજ્ઞાનથી પર રહેલા, નિર્ઘ્રથ પ્રવચનના ઉપદેશક, શ્રમણ શાસ્તાઓના નાયક-તેમના વ્યવસ્થાપક, શ્રમણોના અધિપતિ, શ્રમણવૃંદમાં પરિવર્તન કરનાર^{૪૨} -કાન્તિ કરનાર, ખુદ્દોને છાજે એવા ચોત્રીશ અતિશયોથી^{૪૩} સંપન્ન હતા.

વચનના પાંત્રીશ ગુણોથી^{૪૪} સંયુક્ત એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે વખતે આમલકકાળ નગરીમાં આવ્યા તે વખતે

અને કદયાણુરૂપ મગધમગ કિન્નર સંતાની જે સંતાન
પર્યુપારના કરીએ તો એ, આપણે મારું આ બન પડેલ
અને જન્મ જન્માંનરમાં કિન્નર થઈ, મુખરૂપ અને
નિઃશ્વેયરૂપ નીવડશે.

૧૩ આમ નિગારીને વળા ઉભા ઉભાને લેતા
લોગપુત્રો રાજગો દાનિગો પાકાળો ગરો મોચો પ્રસાદના
મદલકિનો લિચ્છવિપુત્રો લિચ્છવિજો અને ગીત વળા
માંડલિક રાજગો ગુવરાજે રાજમાન્ય પુરુષો મદગાધિયો
કોટુંગિકો-કણુળીજો ધિકો શ્રેષ્ઠિજો મેનાપતિજો આર્થ-
વાહો વગેરે અનેક લોકો જ્યાં ભગવાન ગિતયો હતા ત્યાં
જવા નીકળ્યા.

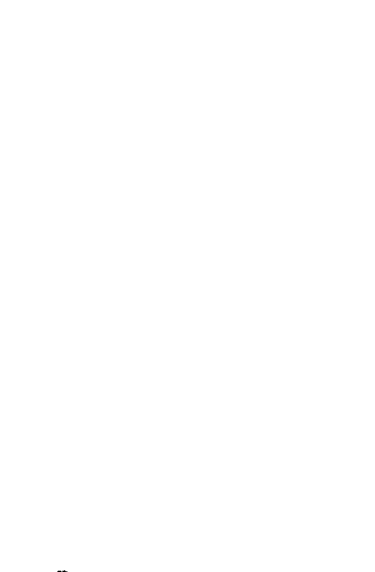
૧૪ એમાંના કેટલાકે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને
વાંદવાની-નમવાની વૃત્તિવાળા હતા, કેટલાક માત્ર ભગવા-
નને જોવાના ઇચ્છુક હતા, કેટલાક તો ‘ભગવાન કેવા
હોય’ એ ભતના કુતૂહલથી જવા પ્રેરાયા હતા, કેટલાકને
અર્થવિનિશ્ચય-ખુલાસા મેળવવા હતા, કેટલાકને એમ હતું
કે ત્યાં જઈશું તો અશ્રુતપૂર્વ સાંભળશું અને જે સાંભળ્યું
છે તે સંબંધી શંકાઓ દૂર કરશું, કેટલાકે એમ ધારેલું
કે આપણે તો ભગવાનની પાસે સર્વ પ્રકારે મુંડલાવ ધારણ
કરી અગાર-ઘર છોડી અનગાર થશું, કેટલાકે એવો સંકલ્પ
કરેલો કે આપણે પાંચ અણુવ્રતવાળો અને સાત શિક્ષા-
વ્રતવાળો એમ બાર પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારશું, કેટલાક
તો માત્ર જિનભક્તિના રાગથી પ્રેરાયા હતા અને કેટલાક
ગતાનુગતિક હતા અર્થાત્ તેઓ એમ સમજેલા કે આ

આમલકખાનો રાજા એય અને રાણી ધારિણી પણ એ બધાંની સાથે શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની સેવામાં જોડાયાં હતાં.

૧૭ આમલકખાના રાજા એય, રાણી ધારિણી અને ત્યાંના જનસમુદાયને ઉદ્દેશીને શ્રમણુગણમાં પરિવર્તન કરનાર શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પોતાની ધર્મસંશોધક વાણી સંભળાવી. તેમણે ૧૨કહ્યું કે—

(૧) “ જે મનુષ્યો દુર્બુદ્ધિથી પ્રેરાઈને પાપકર્મો કરી તે દ્વારા ધન પેદા કરે છે તેઓ આ વિરાટ વિશ્વને દુઃખના ઊંડા ખાડામાં ધણેલે છે અને પોતે પણ સતત તરફડિયાં મારતાં મારતાં ઝુરી ઝુરીને ઉપડી જાય છે—છેવટે લેશ પણ શાંતિ પામતા નથી. આ સંસારમાં શાંતિ પણ છે અને અશાંતિ પણ છે. શાંતિ કે અશાંતિ મેળવવી માનવીના પોતાના હાથનીજ વાત છે. મનુષ્યમાં તૃષ્ણાવૃત્તિ વિશેષ બળવાન છે તેને લીધે એ સુખદુઃખનું ખરું સ્વસ્થ સમજી શકતો નથી, ઉલટું દુઃખને સુખ સમજે છે અને સુખને દુઃખ સમજે છે. એ તૃષ્ણાવૃત્તિની પ્રબળ બળવત્તાનેજ લીધે ક્રોધ વધે છે, મૂઢતા વ્યાપે છે અને મનુષ્ય પોતાનું-પોતાના સ્વસ્થપનું-પોતાના કર્તવ્યનું લાન ભૂલી જાય છે એટલે આખર તે માનવ મટી દાનવી વૃત્તિ ઉપર આવી જાય છે. આમ થવાથી મનુષ્યોની પરસ્પર હિતકારિણી બાંધુતાની વૃત્તિ શિથિલ થાય છે, તેથી અન્યોઅન્ય વૈર-વૃત્તિ પેદા થઈ સર્વત્ર અશાંતિ ઉપજાવે છે. શું મનુષ્ય, યશુ કે પક્ષીઓ વા આ સ્થાવર જગત એ બધું એ ધખ-

બ્રાતૃભાવ ઉપરજ આસતો જાય.

(૩) “તૃષ્ણાનું ચક્ર એટલું બહું પ્રગળ છે કે મનુષ્ય તેનાથી શીઘ્ર છૂટો થઈ શકતો નથી—કૃત્રિમ છતાં પોતાના વ્યવહારોમાં વિવેકપૂર્વક રહી શકવામાં શિથિલતા આવ્યા કરે છે; આમ છતાં સુસુક્ષ્મ જનોએ ગભરાવાનું નથી જ, તેઓએ તો વારંવાર પ્રગળ પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે અને તૃષ્ણાની પ્રવૃત્તિઓના પાશમાં ન ફસાતાં આત્મસંશોધનોના પ્રયત્નોમાં મગ્યાજ રહેવાનું છે.

(૪) “જુઓ—જે આ શ્રમણો અહીં બેઠેલા છે તેઓ તૃષ્ણાના ચક્રથી છૂટવા માટેજ શ્રમ કરી રહ્યા છે. તમે એમ ન સમજતા કે શ્રમણનો માત્ર વેશ પહેરવાથી શ્રમણ થઈ જવાય છે. આ તો એક પ્રકારની શાળા છે. જેમતમે નિશાળમાં જઈને અંકજ્ઞાન વગેરે વિદ્યાઓ શિખો છો તેમ આ ભારી શાળાના શ્રમણ વિદ્યાર્થીઓ તૃષ્ણાના ચક્રને છેદવાની વિદ્યાઓ શિખી રહ્યા છે, તેઓ એ માટે સખળ પ્રયત્ન કરે છે, છતાંય તૃષ્ણાનાં નવાં નવાં રૂપો તેમને વારંવાર સતાવે છે જેથી તેઓમાં પણ ભારે અસમંજસતા ફેલાઈ રહે છે; આમ છતાંય તેમને કહું છું કે તેઓએ સુસુક્ષ્મવૃત્તિનો એક છાંટો બાકી હોય ત્યાંસુધી જરાય ગભરાવાનું નથી, પણ આરંભેલા પ્રયત્નમાંજ દિનપ્રતિદિન શિથિલતા છોડી સવિશેષ ઉચ્ચ બનવાનું છે. કોઈ તમે કહેશો કે શ્રમણ થયા પછી વળી તૃષ્ણા શાની? તો મારે જણાવવું જોઈએ કે તૃષ્ણા કાંઈ ધનની, સ્ત્રીની કે પુત્રની જ હોય છે એમ નથી, એ તો અનેક સ્વાંગો કરીને પ્રાણી-

આમલકખાનો એ જનસમુદાય ભગવાનની ઉત્તર દેશના સાંભળીને વિશેષ પ્રસુહિત થયો અને 'ભગવાને નિર્ઘ્રથ પ્રવચન ઠીક કહી બતાવ્યું છે' 'એવો દોષ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ નથી જે આ પ્રકારની ધર્મદેશના કરી શકે' એમ કહેતો કહેતો એ સમુદાય પોતપોતાના સ્થાનકે જઈ પહોંચ્યો.

૧૮ રાજા સેય અને રાણી ધારિણી પણ ભગવાનની એ અપૂર્વ દેશના સાંભળીને પ્રસન્ન પ્રસન્ન થઈ ગયાં, તેમણે ભગવાનને વંદન-નમન કરી દેટલાક પ્રશ્નોના ખુલાસા પૂછી લીધા અને પછી તેઓ નિર્ઘ્રથ પ્રવચનની તેમજ ભગવાનની ચશોગાથા ગાતાં ગાતાં પોતાને મહાલયે આવી પહોંચ્યાં.

૧૯ જે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આમલકખા નગરીની બહાર આવેલા અંબસાલવણુ ચૈત્યના ૧૩ સમવસરણુ-માં ઊરાજતા હતા તે કાલે તે સમયે ૧૪ સૌધર્મકલ્પમાં સૂર્યાલ વિમાનમાં સુધર્મા નામની સલામાં સૂર્યાલસિંહાસન ઉપર બેઠેલો સૂર્યાલદેવ પોતાના વિપુલ અવધિવડે સમગ્ર જંખૂ-દ્વીપ તરફ નજર નાંખી તેને ધરાબર નિરખી રહ્યો હતો.

૨૦ એ સૂર્યાલદેવના પરિવારમાં ચાર હજાર સામાનિક દેવો, પોતપોતાના પરિવારથી વિંટળાયેલી તેની ચાર પદ-રાણીઓ, ત્રણ સલાઓ, સાત સેનાઓ, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને સૂર્યાલવિમાનમાં રહે-નારા બીજા પણ ઘણા દેવો અને દેવીઓ હતાં.

૨૧ સૂર્યાલસિંહાસન ઉપર બેઠેલો તે સપરિવાર સૂર્યા-લદેવ-નાટ્ય, ગીત, વાદ્ય, તંત્રી, તલ, તાલ, બીજાં વિવિધ વાજાંઓ અને વાદનકળામાં દક્ષ પુરુષ જેને વગાડે છે

દેવે નિધની જે છે દાસતા મૂઠંગ-એ જખાંમાંથી નીકળના
મહુર કરેા કાંજાળનો કાંજાળનો દિવ્ય જોગેને જોગવનો
રોનો દત્તો.

૨૨ સુધાંબદેવે જમમ જંબુદીપને નિરખતાં નિરખતાં
ભારણવર્ષમાં આમતકપા નગરીની ખદાર જાળસાલવણ
દેવ્યમાં આવી રહેલા અને શોભ્ય અવસરપૂર્વક સંયમ
અને તપાથી આતમાને જાવિન દેવતા સમજી ભગવાન
મહાવીરને જોયા.

૨૩ ભગવાનનું દર્શન કરીને તે સુધાંબદેવ ૧૫૬૫-
વાળો, તોપવાળો અને આનંદિત વિસવાળો થયો તથા
ભગવાન નરક જેના મનમાં પ્રીતિ થઈ-પરમ સૌમનસ્ય
થયું. દર્શના આવેમથી તેનું દુઃખ ધબકવા લાગ્યું, જેનાં
દમજ જેવા ઉત્તમ નેત્રો ખીલી ઉઠ્યા, આનંદના વેગથી
જેનાં ઉત્તમ કાંઠાં ઘેરખા કેયુર મુગટ બન્ને ફૂટકો અને
સુંદર દાશથી મુશોભિત પાતી-એ બધું સલાયમાન-દંત્ર-
દંત્ર-ચંદ્ર ગયું.

૨૪ નીચે સુધી લટકતા પ્રલબ્ધને અને કંપાયમાન
પ્રલેહાં ખીલ આબૂપણને ધારણ કરતો તે સુધાંબદેવ
ભગવાન મહાવીરને જોતાજ સમમ સાથે ત્વરા અને
પગલાપૂર્વક સિદ્ધાસનથી ઊભો થઈ ગયો, પછી તેણે
દીપક ઉપર ચડી પાદુકાઓ-ગોજડીઓ-કાઢી નાખી અને
ધંકરની સામે સાત આઠ પગલા જઈ ઢાળો પુટણ
માં કરી જમણે પુટણ પરણી ઉપર ઢાળી મસ્તકને તણ
પરણી ઉપર નમાવ્યું. પછી જરાક માથાને ઉંચું કરી

કેટલાં વખતે મેઢાણાંથી અજાણ્ય ગણવાની વાત કરે છે. તેથી જાણી, દશે નખાં જોડે પીઠને નામે એ દેવે પામ્યું. હાલેથી આગે સાખી શિરવાવડાવતો મરવને અજાણ્ય મેઢાણાં ને આ પ્રમાણે જોડ્યો:

૨૩ ગાવન અજરગમરવે રગવનને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર ગાંધો, અજરગમરવ રગવનને મેળવવાની વૃત્તિવાળા અમણુ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ, અહીં રહેલો હું ત્યાં રહેલા અમણુ ભગવાન મહાવીરને વાંદું છું, ત્યાં રહેલા અમણુ ભગવાન મહાવીર અહીં રહેલા મને જુઓ છે: જોમ કરીને તે રાયાંબદેવ ભગવાનને વાંદી નમી પાછો પૂર્વાભિશુભ થઈ શિંદારાન ઉપર જોગી ગયો.

૨૬ ત્યારપછી તે સૂર્યાબદેવના આત્મામાં અગ્નિતન-રૂપ, અભિલાષરૂપ આ આ પ્રકારનો મનોગત સંદેશ-વિચાર-ઉત્પન્ન થયો:

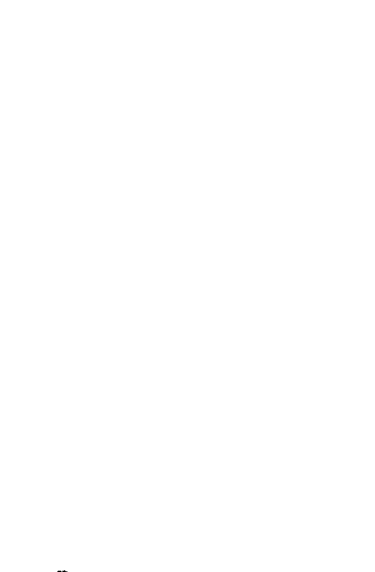
૨૭ “યોગ્ય અવગ્રહપૂર્વક સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર બંધૂદ્રીપના ભાર-તવર્ષમાં આમલકકળ્પા નગરીની બહાર અંબસાલવણુ શ્રેત્યમાં આવીને વિહરે છે તે મારે મારે શ્રેયસ્પદ છે.

૨૮ “તેવા પ્રકારના અરહંત ભગવંતોનાં માત્ર નામ જોત્ર કાને પડે તોપણ તે મહાદેવરૂપ છે, તો પછી તેમની સામે જવાનો, તેમને વાંદવાનો, નમસ્કાર કરવાનો, તેમની પાસેથી કેટલાક ખુલાસા પૂછવાનો અને તેમની ઉપાસના કરવાનો પ્રસંગ મળે તો તો કહેવું જ શું?

1. 2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-2520-2521-2522-2523-2524-2525-2526-2527-2528-2529-2530-2531-2532-2533-2534-2535-2536-2537-2538-2539-2540-2541-2542-2543-2544-2545-2546-2547-2548-2549-2550-2551-2552-2553-2554-2555-2556-2557-2558-2559-2560-2561-2562-2563-2564-2565-2566-2567-2568-2569-2570-2571-2572-2573-2574-2575-2576-2577-2578-2579-2580-2581-2582-2583-2584-2585-2586-2587-2588-2589-2590-2591-2592-2593-2594-2595-2596-2597-2598-2599-2600-2601-2602-2603-2604-2605-2606-2607-2608-2609-2610-2611-2612-2613-2614-2615-2616-2617-2618-2619-2620-2621-2622-2623-2624-2625-2626-2627-2628-2629-2630-2631-2632-2633-2634-2635-2636-2637-2638-2639-2640-2641-2642-2643-2644-2645-2646-2647-2648-2649-2650-2651-2652-2653-2654-2655-2656-2657-2658-2659-2660-2661-2662-2663-2664-2665-2666-2667-2668-2669-2670-2671-2672-2673-2674-2675-2676-2677-2678-2679-2680-2681-2682-2683-2684-2685-2686-2687-2688-2689-2690-2691-2692-2693-2694-2695-2696-2697-2698-2699-2700-2701-2702-2703-2704-2705-2706-2707-2708-2709-2710-2711-2712-2713-2714-2715-2716-2717-2718-2719-2720-2721-2722-2723-2724-2725-2726-2727-2728-2729-2730-2731-2732-2733-2734-2735-2736-2737-2738-2739-2740-2741-2742-2743-2744-2745-2746-2747-2748-2749-2750-2751-2752-2753-2754-2755-2756-2757-2758-2759-2760-2761-2762-2763-2764-2765-2766-2767-2768-2769-2770-2771-2772-2773-2774-2775-2776-2777-2778-2779-2780-2781-2782-2783-2784-2785-2786-2787-2788-2789-2790-2791-2792-2793-2794-2795-2796-2797-2798-2799-2800-2801-2802-2803-2804-2805-2806-2807-2808-2809-2810-2811-2812-2813-2814-2815-2816-2817-2818-2819-2820-2821-2822-2823-2824-2825-2826-2827-2828-2829-2830-2831-2832-2833-2834-2835-283

[illegible][illegible]

第一、高麗時代(前) 第二、金、元、明時代
 第三、朝鮮時代 第四、日本時代
 第五、韓國時代 第六、日治時代
 第七、光復後時代 第八、戰後時代
 第九、現代 第十、未來時代

ત્યાંથી ઉઠાવી દૂર કરેા અને એ જમીનને તદ્દન યોગ્યી કરેા. વળી, તેટલી જમીન ઉપર સુગંધી પાણીનો છંટકાવ એવી રીતે કરેા જેથી ત્યાંની ઉડતી બધી ધૂળ એસી જાય, બાદુ પાણીપાણી ન થાય અને વધારે દિવ્યરૂપ પણ ન થાય. પછી, જેની રજ જરા પણ ઉડતી નથી એવી જમીન ઉપર જલજ અને સ્થલજ એવાં પાંચ પ્રકારનાં સુગંધી પુષ્પોનો વરસાદ એવી રીતે વરસાવેા કે ત્યાં બધાં પુષ્પે અત્તાંજ પડે, તેમનાં શિટ્ટિયાં નીચે રહે અને એ પુષ્પો^{૭૦} બધે જમીનથી ઉંચે એક એક-જનુ-હાથ-સુધી ઉપરાઉપર ખીચાખીચ રહે. આ ઉપરાંત તે જમીનને કાળો અગર, ઉત્તમ કિનરૂ અને તુરુલ્લના સુગંધી ધૂપથી મધમધિત કરેા અને એ રીતે એ ભૂમિને સર્વ પ્રકારે દિવ્ય કરેા-જ્યાં ઉત્તમ દેવ આવી શકે એવી સુંદરમાં સુંદર, સુગંધીમાં સુગંધી અને પવિત્રમાં પવિત્ર બનાવેા-આમ કરી કારવીને પછી મને શીઘ્ર સમાચાર પણ આપેા.”

૩૩ આલિયોગિક દેવોએ ‘શ્રીમાન દેવ જે કહે છે તે બરાબર છે’ એમ કહી સૂચાભદેવની એ આજ્ઞાને તે સહર્ષ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને સ્વીકારી અને પછી તેઓ ઈશાનકોણ તરફ જવા નીકળ્યા. ઈશાનકોણ તરફ જઈ વૈક્રિયસમુદ્ધાત^{૭૧} વડે તેમણે સંખ્યેય યોજન લાંબો દંડ કાઢ્યો અર્થાત્ એ દ્વારા તે દેવોએ રતન, વજ્ર, વૈદુર્ય, લોહિ-તાક્ષ, મસારગદ્દલ, હંસગર્ભ, પુદ્ગલ, સૌગંધિક, જ્યોતિ-રસ, અંજનપુલક, અંજન, રજત, જાતરૂપ, અંક, સ્ફટિક અને શિષ્ટનાં મોટાં-જાડાં પુદ્ગલો દૂર કરી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો

ગોત્રો કરી સંવત્સારે છે. તે દેવો ! એ સુચારુ પદ્ધતિ છે અને તે શ્રમભર્ય ગણેલી છે.”

૩૬ ત્યારપછી, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જનને ઉક્ત રીતે કહેવું છે જોના તે આભિયોગિક દેવો દર્શિત થયા અને આવત પ્રકૃતિ હૃદયવાળા થયા. તેમણે શ્રમણ ભગવાનને વાંદી નથી ઉત્તરપૂર્વના ખણા તરફ જઈ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કર્યો, તે દ્વારા સંખ્યેય યોજન કાંચો હંડ કાઢ્યો અર્થાત્ એ સમુદ્ધાતદ્વારા તે દેવોએ મોટાં-નટાં-પુદ્ગલોને ફર કરી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો લીધાં. પછી ફરી પણ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરી ૭૨૨ દેવોએ સંવત્ક વાયુની રચના કરી અને તે વાયુદ્વારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો જે સ્થળે ઊતારો હતો તે સ્થળની આસપાસ આરે બાજુ એક યોજન મુધીમાં જે કાંઈ અપવિત્ર-સડેલાં, દુર્ગંધી તણખલાં, લાકડાં, પાંદડાં કે કચરો વગેરે પડ્યું હતું તે બધું ત્યાંથી ઉઠાવી ફર કરી યોજનપ્રમાણ ભૂમંડલને સ્વચ્છ કર્યું. ૭૩

૩૭ વળી, ફરીવાર વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરી તે દ્વારા તે દેવોએ પાણીભરેલાં વાદળની ૭૪ રચના કરી. જેમ કોઈ કુશળ છંટારો પાણીભરેલા મોટા ઘડાદ્વારા કોઈ બગીચાને છાંટે અને તેને શાંતરજ-શીતળ કરે તેમ તે દેવોએ એ પાણી ભરેલાં વાદળદ્વારા એ સ્વચ્છ કરેલ ભૂમંડળ ઉપર સુગંધી પાણી વરસાવી-છાંટી ત્યાં ઉડતી ધૂળને બેસારી દીધી-તેને શાંતરજ-શીતળ બનાવી દીધું. પાણીને વરસાવતો મેઘ જેમ ગાજે છે અને વીજળીથી ઝબકે છે તેમ તે દેવોએ રચેલું

ગયા. ત્યાં જે તરફ સૂર્યાભનામનું વિમાન હતું અને સુધમાં સભામાં જે તરફ સૂર્યોગદેવ ગિરાજેસો હતો ત્યાં જઈ તેમણે સૂર્યાભદેવ તરફ વિનયપૂર્વક હાથ જોડી માથું નમાવી ‘સૂર્યાભ-દેવનો જય થાઓ-વિજય થાઓ’ એવો પ્રવોપ કર્યો અને તેમણે તેને જણાવ્યું કે “હે મહારાજ ! આપે અમને ભગવાન મહાવીરના ઉતારાની આસપાસના ભૂમંડળને શુદ્ધ અને સુગંધિત કરવાની જે આજ્ઞા આપી હતી તે પ્રમાણે અમે બધું કરી આવ્યા છીએ અર્થાત્ આપે આપેલી આજ્ઞા અમે હવે આપને પાછી સોંપીએ છીએ.”

૪૧ ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવ, એ આલિયોગિક દેવો પાસેથી તેમણે કહેલી ઉક્ત હકીકતને સાંભળીને-અવધારીને હપિત થયો, તુબ્ત થયો યાવત્ પ્રપુદ્ધ હૃદયવાળો થયો.

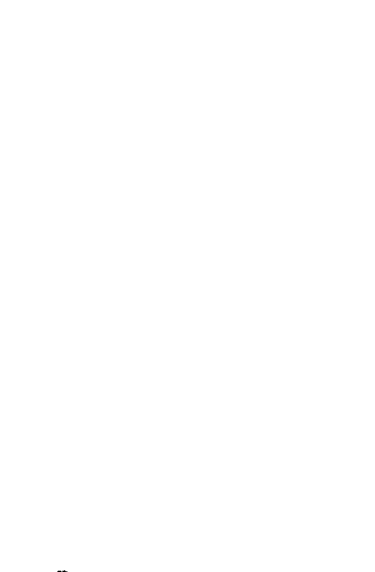
૪૨ ત્યારબાદ તેણે પોતાના સેનાપતિ દેવને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! સૂર્યાભવિમાનમાં આવેલી સુધર્માં સભામાં એક મોટી આરા રણકારાવાળી ઘંટા ટાંગેલી છે, જેનો ઘેરાવો યોજનપ્રમાણ છે અને જે મેઘની પેઠે ગંભીર અને મધુર રણકો કરે છે તે ઘંટાને તું શીઘ્ર ઉલાળતો ઉલાળતો-ઉંચા ઉંચા ઘોષથી ઉદ્ઘોષણ કરતો કરતો આ હકીકતને જાહેર કર : હે દેવો ! સૂર્યાભવિમાનમાં રહેનારા પ્રત્યેક દેવદેવીઓને સૂર્યાભદેવ આજ્ઞા કરે છે કે હે દેવો ! જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આવેલી આમલકાખા નગરીના અંબસાલવણ ચૈત્યમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સમોસર્યા છે, તેને વાંદવા માટે સૂર્યાભદેવ જનાર છે તો

સમક્ષ હાજર થવું એવી એ સેનાપતિદેવે સૂર્યવંદી સૂર્યાલ-
દેવની આજ્ઞાને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી.

૪૫ સેનાપતિદેવે સાંભળાવેલી સૂર્યાલદેવની આજ્ઞાને
સાંભળીને એ ળાંધાં દેવો અને દેવીઓ હરિષિત થયાં. એમાંનાં
કેટલાંકને તો ભગવાન મહાવીરને વાંઢવાની વૃત્તિ થઈ
આવી, કેટલાંક તો ભગવાન મહાવીરને પૂજવા માટે ઉત્સુક
થઈ ગયાં, કેટલાંકને ભગવાન તરફ સત્કારનો ભાવ ઊપ-
જ્યો, કેટલાંક ભગવંત તરફ અન્માનવૃત્તિવાળાં થયાં, કેટ-
લાંક માત્ર કુતૂહળવૃત્તિથી જ ભગવાનની પાસે જવાને
તૈયાર થવા લાગ્યાં, કેટલાંકને એમ થયું કે ભગવાન પાસે
જશું તો જેવું આજસુધી નથી સાંભળ્યું તેવું નવું સાંભ-
ળશું; કેટલાંક એવું વિચારવા લાગ્યાં કે ભગવાન પાસે
જશું તો અર્થોને, હેતુઓને, પ્રશ્નોને, કારણોને અને વ્યાક-
રણોને પૂછવાનો પ્રસંગ મળશે. બીજાં કેટલાંક માત્ર સૂર્યા-
લદેવની આજ્ઞાની ખાતર જ તૈયાર થવા માંડ્યાં, કેટલાંક
વળી પરસ્પરના અનુરાગથી ભગવાન પાસે જવાની તૈયારી
કરવા લાગ્યાં, કેટલાંક જિનભક્તિના રાગને લીધે અને કેટ-
લાંક ભગવાન પાસે જવાનો પોતાનો ધર્મ છે, આચાર છે,
એમ સમજીને^{૭૬} સજ્જ થવા લાગ્યાં. આ પ્રમાણે અનેક
પ્રકારની વૃત્તિથી ઉત્સાહિત થએલાં તે દેવો અને દેવીઓ
પોતપોતાની ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ અને પરિવાર સાથે તૈયાર થઈ
પોતપોતાના યાન વિમાન સજ્જ કરી ળરાળર વખતસર
સૂર્યાલદેવની સમક્ષ હાજર થયાં.

૪૬ પોતે કરેલી સૂચના પ્રમાણે ળરાળર વખતસર

વૈક્રિયસમુદ્ધાત કર્યો અને તે દ્વારા સંખ્યેય યોજન લાંબો દંડ કાઢ્યો, બાડાં પુદ્ગલોને મૂકી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને લીધાં, વળી, ફરીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કર્યો અને પછી તે આલિ-યોગિક દેવો દિવ્ય એવા તે વિમાન ણનાવવાની પ્રવૃત્તિમાં લાગી પડ્યા. ૭૭

૪૮ તે દેવોએ એ દિવ્ય યાન વિમાનની ત્રણ ણાબુએ ત્રણ મોટાં સુંદર સોપાન ગોઠવ્યાં: એક સોપાન પૂર્વમાં, બીજું દક્ષિણમાં અને ત્રીજું ઉત્તરમાં. તે સોપાનોની લોંચ વજ્રમય ણનાવી તેનાં પ્રતિષ્ઠાનો રિષ્ટરત્નોનાં ણનાવ્યાં, ટેકા માટે મૂકેલા સ્તંભો વૈદુર્યરત્નમાંથી ઘડ્યા, સોપાનોનાં પાટિયાં સોનારૂપામય રચ્યાં, કઠેડામાં આવેલી સૂક્રિણી (સળિયાઓ) લોહિતાક્ષરત્નોમાંથી નીપજાવી સાંધાના ભાગો વજ્રથી જડ્યા, અવલંબનોને અનેક પ્રકારનાં મણિઓમાંથી ણનાવ્યાં, અવલંબન ણાહુઓને—સોપાનોની ણન્ને ણાબુની કઠેડાવાળી ભીંતોને પણ મણિઓમાંથી જ રચ્યાં. આ પ્રકારે તે દેવોએ યાન વિમાની ત્રણ ણાબુએ મૂકેલાં સોપાનો અતિ આકર્ષક, જોનારના ચિત્તને પ્રસાદ ઉપજાવે એવાં અને ઘણાં મનોહર ણનાવ્યાં.

૪૯ તે ત્રણ સુંદર સોપાનોની આગળ સુંદર તોરણો ણાંધ્યાં. તે તોરણો પણ ચંદ્રકાંત અને સૂર્યકાંત વગેરે અનેક મણિઓથી ભરેલાં હતાં, મણિમય સ્તંભો ઉપર ગોઠવેલાં દિવાળી નિર્ધાર હતાં, તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં માનીંચા મુદ્રીને અનેક પ્રકારની ભાનો પાડેલી હતી, હાથી, ઘાઘ, મગર, પક્ષી, વનવેલો અને કમળવેલો વગેરે અનેક

જેવો સર્વ પ્રકારે સારણો દિય છે-ક્યાંય ગ્રિહો નીચી નથી હોતો, એ પ્રકારે તે વિમાનની અંદરનો ભૂભાગ સર્વ પ્રકારે સમ કરેલો હતો. વળી, જેમ ઘટાનું, બળદનું, વસ-હનું, શિંહનું, વાઘનું, હરણનું, બકરાનું અને દીપકનું આમટું સર્વ બાબુઓથી શંકુ શંકુ જેવડા ખીલાઓ બરાબરી જોડના જેવું એકસરખું થઈ જાય છે તેવો તે વિમાનનો અંદરનો ભૂભાગ સમ બનાવેલો હતો. તે ભૂભાગમાં, કાળા, નીલા, રાતા, પીળા અને ઘોળા જેવા અનેક મણિઓ જડેલા હતા. તેમાંના ઢેટલાક આવર્તવાળા, પ્રત્યાવર્તવાળા, શ્રેણિ અને પ્રશ્રેણિવાળા હતા, ઢેટલાક વળી સ્વસ્તિક જેવા, પુષ્પમાણુ જેવા, શરાવસંપુટ જેવા હતા. તે મણિઓમાં ખીલ ઢેટલાક માછલાનાં ઇંડાં જેવા અને મગરનાં ઇંડાં જેવા જણાતા હતા. ઢેટલાક મણિઓમાં ફૂલવેલ, કમળપત્ર, સમુદ્રતરંગ, વાસંતીલતા, કમળવેલ વગેરે જેવાં ઘણાં ખીલનું મુંદર ચિત્રો કોરલાં હોય એમ દેખાતું હતું. તે ભૂભાગમાં જડેલા બધા મણિઓ ભારે ચક્રચક્રાટવાળા, અનેક કિરણોવાળા, ઉત્કટ પ્રભાવાળા અને તેજના અંબારથી ભરેલા હતા.

૫૪ એ મણિઓમાં જે કાળા મણિ હતા તે મેઘ જેવા, આંજણ જેવા, દીવાની મેશ જેવા, કાજળ જેવા, પાડાના શિંગડા જેવા, પાડાના શિંગડામાંથી બનાવેલી ગોળી જેવા, ભમરા જેવા, ભમરાની હાર જેવા, ભમરાની પાંખના સારભાગ જેવા, જાંબૂડા જેવા, કાગડાના નાના બચ્ચા જેવા, કોયલ જેવા, હાથીના બચ્ચા જેવા, કાળા સાપ જેવા, કાળા બકુલ જેવા, શરદ ઋતુના વાદળા જેવા, કાળા અશોક

જેવા, તેની કહેલ જેવા અને કાળા ભરેલીયા જેવા
કાળા જેવા.

૩૦—૧. તે કાળા કહેલો તે કાળીયો ઉપમાઓ
જેવા કાળા ૧૫૬૫૬ કાળા જેવા ?

૩૦—૨. એ કાળો કાળો નથી અર્થાત્ તે આયુષ્ય
કાળો ! તે તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે કાળા મનુષ્યો
તો તે બધી ઉપમાઓ કહ્યા કયાય વધારે કહેતર, કાળા,
મનોદર, અને મનોર કાળા વર્ણવાળા હતા.

મધ્ય કો મનુષ્યોમા એ નીલા મનિ હતા તે
ભૂગ જેવા, ભૂગની પાખ જેવા, પાપટ જેવા, પાપટની પાખ
જેવા, ધાપ પટ્ટી જેવા, ધાપના પીછા જેવા, ગલી જેવા, ગાવા
કાળીના કાળના ભાગ જેવા, ગાળીની ગોળી જેવા, ગાવા
જેવા, ઉત્કલસતક હનકાજ જેવા, વનસાઈ ૪૫ બગદેવે
પહેરેલા લીલા કપડા જેવા, મોરની ટોક ૪૫. બગડીના
ફૂલ જેવા, બાણના ફૂલ ૪૫, અજલકેરીના ફૂલ જેવા,
લીલા કમળ જેવા, લાંલા અચોત જેવા, લાંલા બપોરીયા
જેવા, અને લીલી કોર જેવા લાંલા હતા.

૩૦—૩. તે મનુષ્યો, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા
ખરેખર લીલા હતા ?

૩૦—૪. અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ તે આયુષ્ય
અમર ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે પણ તે તો તો મનુષ્યો
તો તે બધી ઉપમાઓ કહ્યા કયાય વધારે કહેતર, સરસ,
મનોદર અને મનોર લીલા વર્ણવાળા હતા.

પદ એ મણિઓમાં જે રાતા મણિ હતા તે
 ઘેટાના લોટી જેવા, રાગરાના લોટી જેવા, માળુકના લોટી
 જેવા, વરાહના લોટી જેવા, પાટના લોટી જેવા, નાના ઇંડોળ
 જેવા, ઉગતા સૂર્ય જેવા, સંધ્યાના લાલ રંગ જેવા, ગણે-
 ઠીના અડધા-લાલ ભાગ જેવા, જાસુદના કૂલ જેવા,
 કેસુડના કૂલ જેવા, પારિજાતકના કૂલ જેવા, ઉંચા ડિંગળોડ
 જેવા, પરવાળા જેવા, પરવાળાના અંદુર જેવા, લોહિતાક્ષ-
 મણિ જેવા, લાળના રસ જેવા, કૃમિના રંગથી રંગેલા
 કામળા જેવા, ચીણાના લોટના ઢગલા જેવા, રાતા કમળ
 જેવા, રાતા અગ્રોડ જેવા, રાતી કલ્પેર જેવા અને રાતા
 બપોરીયા જેવા રાતા હતા.

પ્ર૦—શું તે રાતા મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ
 જેવા જ ખરેખર રાતા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન
 શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે રાતા મણિઓ
 તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં કયાંય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ,
 મનોહર અને મનોહર રાતા વર્ણવાળા હતા.

પૃ૭ એ મણિઓમાં જે પીળા મણિ હતા તે સોના-
 ચંપા જેવા, સોનાચંપાની છાલ જેવા, સોનાચંપાના
 અંદરના ભાગ જેવા, હળદર જેવા, હળદરની અંદરના
 ભાગ જેવા, હળદરની ગોળી જેવા, હરતાળ જેવા, હરતાળની
 અંદરના ભાગ જેવા, હરતાળની ગોળી જેવા, ત્રિકુર જેવા,
 ત્રિકુરના રંગ જેવા, ઉત્તમ સોના જેવા, ઉત્તમ સોનાની
 રેખા જેવા, વાસુદેવે પહેરેલા પીળા કપડા જેવા, અણ્ણીના

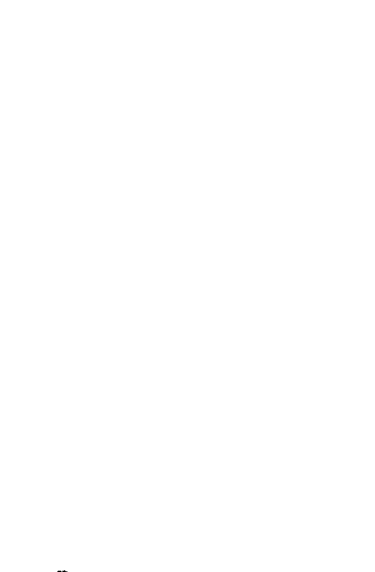

પ્ર૦—શું તે ધોળા મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર હોવાના હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ તે કામગીરી સુખમન ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે. પણ તે ધોળા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં કરાંચ વધારે કંપનર, સરસ, મનોહર અને મનોર ધોળા વર્ણવાળા હતા.

પદ એ દિવ્ય યાન વિમાનની અંદરના ભૂમાગમાં અનેક રંગવાળા ચકચકિત એ મણિઓ જડેલા હતા તે માત્ર દેખાવમાં સુંદર હતા એટલું જ નહિ પણ સુગંધી^{૩૦} પણ હતા. એ મણિઓમાંથી એવી સરસ સુગંધ ફેલાતી કે જાણે એ ભૂમાગમાં કોઇનાં, તગરનાં, એલાનાં, સુગંધી શૂઆનાં, અંપાનાં, હમણાનાં, કુંકુમનાં, ચંદનનાં, સુગંધી વાળાનાં, મરવાનાં, જાઈનાં, જૂઈનાં, મલિકાનાં, સ્નાનમલિકાનાં, કેતકીનાં, પાટલનાં, નવમાલિકાનાં, અગરનાં, લવંગનાં, કપૂરનાં, વાસકપૂરનાં પુટો-પડિઆઓ-અનુકૂળ હવામાં ચારે બાજુ ગંધ ફેલાય એ રીતે ખુલ્લાં પડેલાં ન હોય, અથવા ત્યાં એ સુગંધી દ્રવ્યોમાંનાં ખાંડવા જેવાં દ્રવ્યો ખંડાતાં ન હોય, વેરાતાં ન હોય, એક વાસણમાંથી કાઢી બીજા વાસણમાં ભરાતાં ન હોય, એ જાતની ઉદાર, મનોર, મનહર અને દ્રાણને તથા મનને શાંતિ આપનારી સુગંધ એ ભૂમાગમાંથી ચારે બાજુ વરસ્યા કરે છે-ઝર્યા કરે છે.

પ્ર૦—શું તે સુગંધી મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર સુગંધી હતા ?

મંડપના જુદા જુદા ભાગોમાં બીટત પાંચ અનેક પ્રકારના મણિઓ જરી તેને વિશેષ ગણકનો બનાવ્યો, તેમાં પૂર્વોક્ત ગણદ, ઘોડો, હાથી, મગર, નર, વનવેલ વગેરેનાં ચિત્રો દેખ્યાં વા ચીતર્યાં, સુવર્ણમય અને રત્નમય અનેક રૂપો ઊભા કર્યાં, અનેક પ્રકારની પંચરંગી ઘંટડીઓ તથા પનાકાઓથી તેના શિખરને શણગાર્યું, એ મંડપ એટલો ગમે એકચક્રતો હતો કે જોનારને તે જાણે હલતો હોય તેવો અપલ જણાતો, એમાંથી કિરણોની ધારા જીટતી હોય એમ લાગતું, તેના-મંડપના-ગદા ભાગે લીંબીગુંબીને એકચક્રતા અને સુંવાળા કરેલા હતા, મંડપમાં ગહાર અને અંદર રક્તચંદન વગેરે અનેક સુગંધી દ્રવ્યોના થાપા મારેલા હતા, જ્યાં ત્યાં અંદનના કલશો ગોઠવેલા હતા, ખારણાના ટોડલાઓ અંદનના કલશોથી શોભાયમાન એવાં તોરણોથી સુશોભિત કરેલા હતા, જ્યાં ત્યાં લાંબી લાંબી સુગંધી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પંચરંગી પુષ્પોના તો ઢગે ઢગ ભરેલા હતા, અગર વગેરેના પૂર્વોક્ત સુગંધી ધૂપોથી એ મંડપ મધમધી રહ્યો હતો, જાણે કે સુગંધોનો ઢાંઢા ખાસ ઓરડો ન હોય? મંડપમાં ચારે તરફ વાજાંઓ વાગી રહ્યાં હતાં અને અપ્સરાઓનાં ટોળે ટોળાં આમથી તેમ ફરતાં જણાતાં હતાં.

ફર એ આલિયોગિક દેવોએએ પ્રેક્ષાગૃહમંડપને હમણાં કહ્યો એવો સુંદર, પ્રસન્નતાવર્ધક, દર્શનીય-દેખાવડો અને અનુપમ બનાવ્યો હતો. તે મંડપની અંદરની ભોંયાન વિમાનની ભોં જેવી તદ્દન લીસી-સરખી બનાવી હતી અને તેમાં

કુંદ, જલખિંદુ અને સમુદ્રનાં શીણ જેવું ઘોળું, તેમાં ભરેલાં રત્નોથી ઝગમગતું, ઝીણું અને સુંદર એક મોટું વિજય-દ્વ્ય ખાંધેલું હતું. એ વિજયદ્વ્યની ઘરોળર વચ્ચેવચ્ચ એક મોટો વજ્રમય અંકુશ-વાંકો સળીયો ટાંગેલો હતો. એ સળીયામાં ઘડા^{૯૧} જેવડું એક મોટું મુક્તાદામ-મોતીતું જૂમખું-લટકાવેલું હતું અને તે મોતીના જૂમખાની ચારે બાજુ અધઘડા જેવડાં બીજાં ચાર મોતી-દામ પરોવેલાં હતાં. આ રીતે એ સિંહાસનના ઉપરના ભાગમાં ખાંધેલા વિજયદ્વ્યમાં એક મોટું મોતીતું ઝુમ્મર શોભતું હતું. એ ઝુમ્મરનાં મોતીઓ સોનાની પાંદડીવાળાં બીજાં અનેક લંખૂસગોથી શોભતાં હતાં તેમજ અનેકવિધ મણિઓ, જાતજાતના હારો, અધહારો અને રત્નોથી ચમકતાં હતાં. હવે જ્યારે પૂર્વનો, પશ્ચિમનો, દક્ષિણનો કે ઉત્તરનો વાયુ ચાલતો ત્યારે એ મોતીઓ ધીરે ધીરે હલતાં હતાં. હલતાં હલતાં તેઓ જ્યારે એક બીજા સાથે અડ-ખાતાં ત્યારે તેમાંથી કાનને મધુર લાગે તેવું અને મનને પરમ શાંતિ પમાડે તેવું ઉદાર-મનોહર ગુંજન નીકળતું હતું. એ સુંદર દિવ્ય ગુંજનથી સિંહાસનની ચારે બાજુ ગુંજાયમાન થઈ રહેતી હતી.

દૃષ્ટે તે સિંહાસનની આસપાસ વાયવ્ય ખૂણામાં, ઉત્તરમાં અને ઈશાન ખૂણામાં સૂર્યાબદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોને બેસવા માટે એક એક હજાર-કુલ ચાર હજાર બીજાં સુંદર ભદ્રાસેના એ આભિયોગિક દેવોએ માંડી દીધાં. સૂર્યાબદેવની ચાર પટ્ટરાણીઓ અને તેના પરિવારને બેસવા માટે

સ્પર્શ પણ પૂર્વોક્ત મણિઓની પેઠે ઘણો મુગંધી અ અતિશય મુંવાળો હતો.

૬૮ એ આલિયોગિક દેવોએ પોતાના સ્વામી સૂર્યા ભદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે પૂર્વે વર્ણવેલું એવું મુંદર દિવ્ય યાન વિમાન સજ્જન કર્યું અને એની પૂર્ણાહુતિના સમાચાર તેમણે વિનયપૂર્વક સૂર્યાભદેવને જણાવી તેની આજ્ઞા તેને પાછી સોંપી.

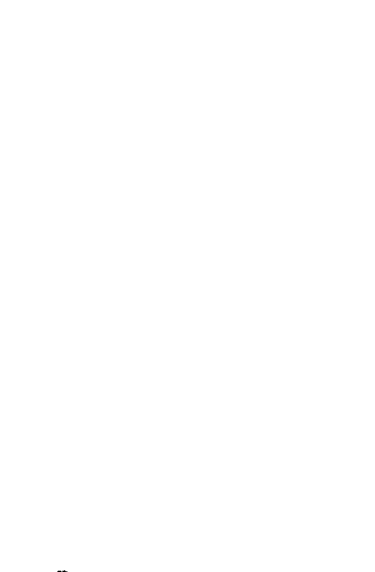
૬૯ પોતાની ધારણા પ્રમાણે એ દિવ્ય યાન વિમાનની તૈયારીના સમાચાર જાણી સૂર્યાભદેવને આનંદ થયો. હવે તેણે પોતાના સ્વપને જિનેન્દ્ર પાસે જવા જેવું યોગ્ય કર્યું. મોટા પરિવારવાળી પોતાની ચાર પટ્ટરાણી અને ગાંધર્વોતું તથા નાટકકારો-નાટકીયાઓતું મોટું લશ્કર એ બધા સાથે એ સૂર્યાભદેવે તે દિવ્ય યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરી અને પછી પૂર્વ દિશાના સોપાનદ્વારા તે, એ યાન વિમાન ઉપર ચડી તેમાં ગોઠવેલા મુખ્ય સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિ-મુખ થઈને બેઠો. પછી તેના ચાર હજાર સામાનિક દેવો, એ યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરી ઉત્તર દિશાના સોપાનદ્વારા એના ઉપર ચડ્યા અને પૂર્વે ગોઠવેલાં પોતપોતાનાં આસનો ઉપર બેઠા. તથા બીજા દેવો અને દેવીઓ પણ યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણાપૂર્વક દક્ષિણ દિશાના સોપાનદ્વારા વિમાન ઉપર ચડી પોતપોતાનાં બુદાં બુદાં આસનો ઉપર ગોઠવાઈ ગયાં.

૭૦ એ યાન વિમાનની સવારીમાં સૌથી પ્રથમ આગળ અષ્ટમંગળ-આઠ મંગળ-અનુક્રમે ગોઠવાયેલાં હતાં. તેમાં પહેલો સ્વસ્તિક, બીજો શ્રીવત્સ, ત્રીજો નંદાવત્, ચોથું વર્ધ-

યાન વિમાનની સવારીમાં બેઠાએલાં હતાં: આ રીતે વિમાનના સ્વામી સૂર્યાલદેવની આગળ પાછળ અને બન્ને બાજુએ અનેક દેવ દેવીઓ ગોઠવાએલાં હતાં અને એ યાન વિમાન એ બંધાને ઉપાડી વેગબંધ ગાજતું ગતિ કરતું હતું.

૭૧ એ રીતે સજ્જન થએલો સૂર્યાલદેવ, પોતાના એ દિવ્ય ઠાઠમાઠને બતાવતો બતાવતો સૌધર્મકલ્પની વચ્ચે થઈને નીકળ્યો, અને સૌધર્મકલ્પથી ઉત્તરમાં આવેલા નીચે આવવાના-^{૮૫}નિર્યાણમાર્ગ તરફ તેણે પોતાના એ યાન વિમાનને હંકાર્યું. તે, એ નિર્યાણમાર્ગને પહોંચતાં લાખ યોજનની વેગવાળી^{૮૬} ગતિથી અપાટાબંધ ભારતવર્ષ તરફ આવવા લાગ્યો. આ તરફ આવતાં આવતાં તેને અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો ઉલ્લંઘવા પડ્યા. એ રીતે વેગબંધ ગતિ કરતો એ સૂર્યાલદેવ નંદીશ્વર દ્વીપ^{૮૭} સુધી આવી પહોંચ્યો અને ત્યાં અગ્નિકોણમાં આવેલા રતિકર પર્વત પાસે આવી લાગ્યો. આ રતિકર પર્વત પાસે આવીને એ સૂર્યાલદેવે પૂર્વે વર્ણવેલી પોતાની દેવમાયા સંકેલી લીધી અને જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં પહોંચવા જેવી સાધારણ વ્યવસ્થા કરી લીધી. હવે તે, રતિકર પર્વતથી જંબૂદ્વીપ ભણી આવવાના માર્ગે પોતાના યાન વિમાનને હંકારવા લાગ્યો અને તુરતમાં જ ભારતવર્ષમાં પહોંચ્યો. ત્યાં પહોંચી તેણે આમલકખાને રસ્તો લીધો અને અપાટામાં જ આમલકખાના અંબસાલવણુ-ચૈત્યમાં જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિતયાં છે ત્યાં આવી લાગ્યો. ત્યાં આવતાં જ તેણે એ દિવ્ય યાન વિમાન સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ પ્રહરિણા કરી અને

૭૫ શ્રમણુ લગવાન મહાવીરનું કથન સાંભળી સૂર્યાલદેવ બહુ હર્ષિત થયો, પ્રકુલ્લ થયો અને ઘણોજ સંતુષ્ટ થયો; પછી તેમને વાંદી નમી તેમનાથી બહુ નજીક નહિ, તેમ બહુ દૂર નહિ, એવી રીતે બેસી તે સૂર્યાલદેવ તેમની શુશ્રૂષા કરતો. સામો રહી વિનયપૂર્વક હાથ ભેડી શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યો.

૭૬ તે વખતે શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પોતાના દર્શનાર્થે આવેલા સૂર્યાલદેવને, આમલકખાના રાજા રાણીને તથા આમલકખામાંથી આવેલી મોટી જનસભાને ધર્મદેશના સંભળાવી. દેશના સાંભળી જનતા તો પોત-પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઇ.

૭૭ દેશના સાંભળીને પ્રસાદ પામેલા અને આલ્સા-દિત હૃદયવાળા સૂર્યાલદેવે ઊભા થઇને પ્રણામપૂર્વક શ્રમણુ લગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે “પૂછ્યું” :

પ્ર૦—હે લગવન! શું સૂર્યાલદેવ ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય છે કે અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય છે? સમ્યગ્દષ્ટિવાળો છે કે મિથ્યા દષ્ટિવાળો છે? સંસારમાં પરિમિતપણે ભમનારો છે કે અનંત કાળ સુધી ભમનારો છે? બોધિની પ્રાપ્તિ થવી તેને સારુ સુલભ છે કે દુર્લભ છે? શું તે આરાધક છે કે વિરાધક છે? તે અચરમ શરીરી છે કે અચરમ શરીરી છે?

‘હે સૂર્યાલ !’ એમ કહીને શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે તેને નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો :

ઉ૦—હે સૂર્યાલ ! તું ભવ્ય છે, સમ્યગ્દષ્ટિવાળો છે, સંસારમાં પરિમિતપણે ભમનારો છે, તને બોધિની

સિદ્ધિ મેળવે... આ મેળે... વર્તે...
 તેણે... મેળવે...
 ના...
 કે...
 ને...
 શિશુમારિયે...
 નામના...
 ગણપતિ...
 અને...

૮૩ ગાંધી એ સૂર્યોદયે પોતાના હાથમાંથી ચરતેલા
 તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓને બોલાવીને કૃત્તું કે-

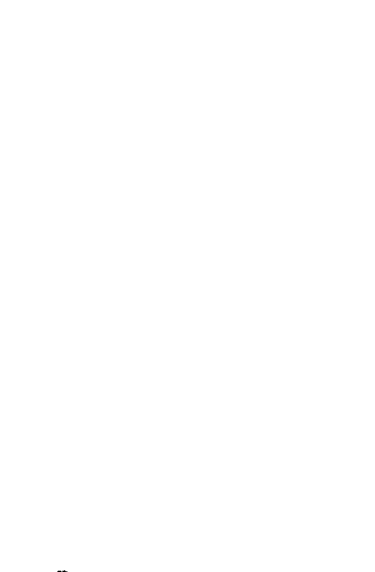
“દેવેશ્વરો ! તમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે
 જાઓ અને તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન-નમન કરી એ
 ગૌતમ વજેરે શ્રમણનિર્જીવોને તે દિવ્ય દેવકન્દિ દિવ્ય
 દેવવૃત્તિ દિવ્ય દેવાનુભાવવાળું બગીચ પ્રકારનું નાટક
 ભજવી બતાવો.”

૮૪ સૂર્યામદેવની આજ્ઞા થતાં જ તેને માથે ચઢાવી
 હાથપાંચ થએલાં એ દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓ શ્રમણ
 ભગવાન મહાવીર તરફ જઈ તેમને વાંટી-નમી જે તરફ
 ગાતમાદિ શ્રમણનિર્જીવો હતા તે તરફ વળ્યાં અને એક
 સાથેજ એક હારમાં એક-કતાર ઊભા રહ્યાં, સાથે જ નીચે
 નમ્યાં, વળી પાછું સાથેજ તેઓ પોતાનાં માથાં ઉંચાં કરી
 ટટાર ઊભા રહ્યાં. એજ પ્રમાણે સહિતપણે અને સંગતપણે
 નીચે નમ્યાં અને પાછાં ટટાર ઊભા રહ્યાં, પછી સાથે જ

ઉપર આધાર કરતા, બાંધા મોટી ઘડોને અડખાવતા, બેરી
 ઝાલર હુંદલીઓ ઉપર નાડન કરતા, મુરજ મૂઢંગ નંદી-
 મૂઢંગોનો આલાપ લેતા, આલિંગ કુસ્તુંબ ગોસુખી માદળ
 ઉપર ઉત્તાડન કરતા, વીણા વિપંગી વદલદ્રીઓને મૂઝાંવતા,
 સો તારની મોટી વીણા કાગળી વીણા ચિત્ર વીણાને ફૂટતા,
 ણદ્વીગ સુધોપા નંદીધોપાનું સારણ કરતા, આમરી પડખામરી
 પરિવાહનીનું સ્ફોટન કરતા, નૂણ તુંળવીણાને છળછળતા,
 આમોહ ઝાંઝ કુંભ નકુલોનું આમોટન કરતા-પરસ્પર
 અડખાવતા, મૂઢંગ હુડુક્કી વિચિદ્રીઓને છેડતા, કરટી ટિંકમ
 કિણિત કડવાંને ણજવતા, દર્દરક દર્દરિકાઓ કુસ્તુંબુરુ કલશીઓ
 મહુઓ ઉપર અતિશય તાડન કરતા, તલ તાલ કાંસાના
 તાલો ઉપર થોડું થોડું તાડન કરતા-પરસ્પર ઘસતા, શિ-
 ગિરિસિકા લત્તિકા મકરિકા શિશુમારિકાનું ઘટ્ટન કરતા
 અને ખંસી વેણુ ખાલી પરિહરી તથા બદ્ધકોને ફૂંકતા હતા.

૮૭ એ રીતે એ ગીત નૃત્ય અને વાદ્ય દિવ્ય મનોહર
 મનહર અને શૃંગારરસથી તરબોળ બન્યાં હતાં, અહ્ભુત
 થયાં હતાં, બધાનાં ચિત્તનાં આશ્લેષક નીવડ્યાં હતાં. એ
 સંગીતને સાંભળનારા અને નૃત્યને જોનારા દ્વારા ઉછળતા
 વાહવાહના કોલાહલથી એ નાટકશાળા ગાજી રહી હતી.
 એમ એ દેવોની દિવ્ય રમત પ્રવૃત્ત થયેલી હતી. એ
 રમતમાં મસ્ત બનેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ
 શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની સામે સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ નંદાવર્ત
 વર્ધમાનક ભદ્રાસન કલશ મત્સ્ય અને દર્પણના દિવ્ય અભિ-
 નયો^{૮૪} કરી એ મંગળસ્વયં પ્રથમ નાટક ભજવી દેખાડ્યું હતું.

૯૩ આનંદા નાટકમાં આગમનના અર્થેના ચંદ્રના આગમનના અને સૂર્યના આગમનના દેખાવો કરી જતાવવામાં આવ્યા.

૯૪ આકાશ નાટકમાં નેંગાંગ આવરણના-ચંદ્રના અને સૂર્યના આવરણના દેખાવો કરી દેખાડ્યા અર્થાત્ જ્યારે ચંદ્રગ્રહણ અને સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જગતમાં અને ગગનમાં જે જાતનું વાતાવરણ પ્રસારે છે તે એ નાટકમાં પ્રત્યક્ષ કરી જતાવવામાં આવ્યું.

૯૬ નવમા નાટકમાં અસ્તમનના દેખાવો આવ્યા જોટલે જ્યારે ચંદ્ર અને સૂર્ય આથમી જાય છે ત્યારે જગતમાં અને આકાશમાં જે જે ઘટનાઓ જાને છે તે જાંધી નજરોનજર ખડી કરવામાં આવી.

૯૭ દસમું નાટક ચંદ્રમંડલ સૂર્યમંડલ નાગમંડલ યક્ષમંડલ ભૂતમંડલ રાક્ષસમંડલ અને ગાંધર્વમંડલના અલિનયોમાં પૂરું થયું. એમાં ચંદ્ર સૂર્ય નાગ યક્ષ ભૂત રાક્ષસ અને ગાંધર્વ સંબંધી મંડલોના લાવો ભજવી જતાવ્યા.

૯૮ અચ્ચારમું નાટક દ્રુતવિલંબિત અલિનયને લગતું હતું, તેમાં વૃષભની અને સિંહની લલિત ગતિ, ઘોડાની અને ગજની વિલંબિત ગતિ, મત્ત ઘોડો અને મત્ત હાથીની વિલસિત ગતિ કરી જતાવવામાં આવી.

૯૯ બારમા નાટકમાં સાગર અને નગરના આકારોને અલિનયમાં કરી જતાવ્યા.

૧૦૦ તેરમું દિવ્ય નાટક નંદા અને ચંપાના અલિનયને

મોટા ણનાવો ગન્યા હતા તે દરેકને અલિનયોમાં કરી દેખાડ્યા-તેમાં તેમનું વ્યવન, ગર્ભસંહરણ, જન્મગ્રમયના ણનાવો, અલિપેકનો પ્રસંગ, બાલકીડા, યૌવનદશા, કામભોગની લીલા, નિષ્ક્રમણનો પ્રસંગ, તપશ્ચરણની અવસ્થા, જ્ઞાની થયાની પરિસ્થિતિ, તીર્થપ્રવર્તનની ઘટનાને લગતા અલિનયો હતા અને પછી છેલ્લા અલિનયમાં ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણનું ચિત્ર પણ ઊતારવામાં આવ્યું હતું. આમ એ ચરમ-છેલ્લું-ગત્રીશમું નાટક પૂરું થયું.

૧૦૭ એ નાટકોમાં તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ ઢાલ વગેરે પહોળાં, વીણા વીગેરે તાંતવાળાં, ઝાંઝ વગેરે નક્કર અને શંખ વગેરે પોલાં એમ ચાર જાતનાં વાજાં વગાડેલાં.

ઉત્ક્રિષ્ઠ પાદવૃદ્ધ^{૯૭} મંદ અને રાગિત એમ ચાર પ્રકારનું સંગીત ગાયેલું.

અંગિત, રિલિત, આરભટ અને ભસોલ એમ ચાર પ્રકારે નૃત્ય કરેલું.

દાર્ષ્ટીતિક પ્રાત્યંતિક સામાન્યતોપનિપાતનિક અને લોકમધ્યાવસાનિક એમ ચાર જાતના અલિનયો^{૯૮} ભજવી ખતાવેલા.

૧૦૮ હવે તે દેવકુમાર અને દેવકુમારીઓ ગૌતમાદિક શ્રમણ નિર્જીશને એ ગત્રીશે પ્રકારનું દિવ્ય નાટક દેખાડી તથા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ તેમને વાંદી નમી જે તરફ પોતાનો અધિપતિ સૂર્યાભદેવ હતો તે તરફ ગયાં અને હાથ જોડી પોતાના એ અધિપતિને જય

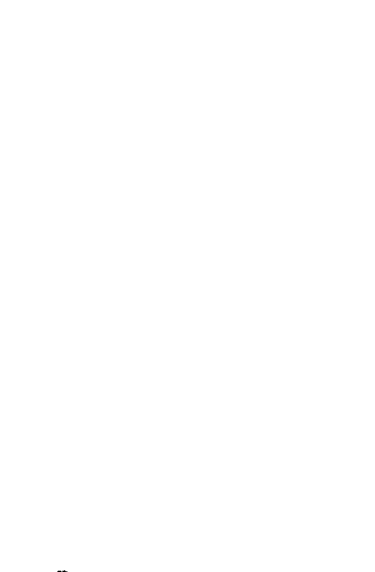
એણે એવું નોંધ્યું જ્યારે એ વખતે એ દેવ, અગાધમાં સેર
એણે પાણીમાંથી ચાલતું જોયું તમા એ વચ્ચેનાં દેવણું જ
તરવારે જોમ તો એવાને પાણે નો જેમ એ દેવ પાણીની
એ શાળામાં પેચી જાય, તેમ એ દેવમાયા ગયોબના શરી-
રમાં સમાઈ ગઈ ગયના એ શાળા બહાર ઉભેવું દેવું
પાતાની સામે ચાલી ગાવના વરોગિયાને જોયે નોપણું જેમ
એ પાસેની શાળામાં પેચી જાય, તેમ એ દેવમાયા ગયો-
બના શરીરમાં સમાઈ ગઈ જોમ મેં કહ્યું છે.

૧૧૨ વળી, જ્ઞાનમે પૂછવું કે—

પ્ર०—હે ભગવન ! સૂર્યામદેવનું ન્યામવિમાન ક્યાં
જોઈએલું છે ?

ઉ०—હે ગૌતમ ! જંગ્મદ્રીપ નામના દ્રીપમાં મંદર
પર્વતથી દક્ષિણે આ રત્નપ્રભા^{૧૦૧} નામની પૃથ્વી છે, તેના
રમણીય સમતલ ભૂભાગથી ઉંચે ચંદ્ર સૂર્ય પ્રહુગણ નક્ષત્ર
અને તારકાઓ આવેલાં છે, ત્યાંથી આગળ ઘણાં યોજનો
સેંકડો યોજનો હજારો યોજનો લાખો યોજનો કરોડો
યોજનો અને લાખકરોડો યોજનો ઉંચે ઉંચે દૂર જઈએ
ત્યારે ત્યાં સૌધર્મકલ્પ નામનો કલ્પ જણાવેલો છે, એ કલ્પ
પૂર્વ પશ્ચિમ લાંબો, ઉત્તર દક્ષિણ પહોળો, આકારે અર્ધચંદ્ર-
સમાન સંસ્થિત છે, ડિરણોના પ્રકાશથી ઝગઝગતો છે, તેની
લંબાઈ પહોળાઈ અસંખ્ય કોટાનુકોટિ યોજન છે અને તેનો
થેરાવો પણ તેટલોજ છે.

એ સૌધર્મકલ્પમાં સાધર્મદેવોનાં બત્રીશ લાખ વિમા-
નાવાસો હોય છે એમ કહ્યું છે. એ બધા વિમાનાવાસો

૨૨૬૪ સર્વોપદેશના ને વિગાળની એક એક વસ્તુને
દબાર દબાર ગારણાં દિગ છે એમ કહેવું છે. એવાં ને
વિમાનને પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ એમ સાથે ગાંધીજી
મળીને ચાર દબાર ગારણાં દિગ છે.

ને એક એક ગારણું ઉગામીય પાંચસો યોજન છે,
પહોળાઈએ અને પ્રવેશે ચાલીસો યોજન છે.

તે ગદ્યાં ગારણાં પોળાં છે, નેમની ઉપરનાં શિખરો
ચોનાનાં છે, એ શિખરોમાં વૃષભ મગર વિદગ માનવ કું-
જર કિતર પદ્મલતા વગેરેનાં ચિત્રો કોરેલાં, એમના ક્ષાંભ-
ચાંભલા ઉપરની વેદિકાઓ વજ્રમય-એ ગદ્યાં હજારો કિર-
ણોથી ઝળકુણે છે, એવાં એ આંખને ઠારે એવાં સુખસ્પ-
ર્શવાળાં છે.

તે દરેક ગારણાની નેમો વજ્રમય, મૂળ પાયા શિષ્ટ-
રત્નના, ચાંભલીઓ વૈદુર્યની અને તેનું તલ પંચરંગી ઉત્તમ
મણિઓમાંથી બનેલું છે. હેલીઓ હંસગર્ભરત્નની, ઈંદ્રકીલો
ગોમેઢના, ગારસાઓ લોહિતાક્ષરત્નની, આતરંગો ન્યોતિ-
રક્ષરત્નના, સૂર્યઓ-ખીલીઓ-લોહિતાક્ષરત્નની, સાંધાઓ
વજ્રના, ખીલીઓની ટોપીઓ વિવિધ મણિમય, આગળિયો
અને તેનું અટકણ વજ્રનું, આવર્તનપીઠ-ઉલાળાનું ટેકણ
રજતનું, ગારણાનાં ઉત્તર પડખાં અંક રત્નનાં : એવી એ
ગારણાંઓની શોભાવાળી રચના છે. તેનાં કમાડ લગાર પણ
આંતરા વિનાનાં ચપોચપ લીડાય તેવાં મજબૂત છે. ગારણાંની
લીંતોમાં બંને પડખે એકસો અડસઠ અડસઠ લીંતોઓ
છે અને તેટલીજ ગોમાણુસીઓ એટલે બેઠકો છે. વિવિધ

વિવિધ પ્રકારની લીલાઓવાળી, સુપ્રતિષ્ઠિત, સારી રીતે શણ-
ગારેલી, રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરેલી અને અનેક જાતની
માળાઓવડે શોભાયમાન છે. એમનો કટિભાગ મૂઠીમાં
આવી લાય એવો પાતળો, અંબોટો ઉંચો અને કઠણ પીવર-
-બરાવદાર-છાતી, આંખના પૂણા રાતા, વાળ કાળા
દેખણ અને શોભનિક છે. અચોક્ક વૃદ્ધ ઉપર તેની કાજને
કાંઠે હાથે પકડીને એ પૂતળીઓ જિભેલી છે. આંખમાં આ-
મણી કરતી એ, જાણે દેવોનાં મનને હરી ન લેતી હોય,
એક બીજા સામું જોતી એ, જાણે પરસ્પર ખીજતી ન હોય,
એવી જણાય છે. એ જાંધી જનેલી છે તો પૃથ્વીમાંથી-
માટીમાંથી-પણ નિત્ય રહેનારી છે. એમનું મુખ ચંદ્ર જેવું
લકાટ ચંદ્રાર્ધ જેવું અને દેખાવ ચંદ્ર જેવો સૌમ્ય છે. ખરતા
તારાની જેમ એ જાંધી અગમચ્ચા કરે છે, મેઘની વીજ-
ળીનો અગકારો અને પ્રખર સૂર્યનો ચમકાટ એ કરતાં ય
તેઓ વધુ અગકે છે-ચમકે છે. એવી એ પૂતળીઓ શુંમારે
આકારે અને વેગે પ્રસાદ ઉપજાવે એવી દેખાવડી અને
મનોહર છે.

૧૧૮ વળી, એ બારણાંઓની જાંને જાણુની બેઠ-
કામાં શર્વરતનમય મુદર જાળીવાળાં સોજ સોજ રમણીય
રચાનો છે. જાંને પડખેની એ બેઠકામાં સોજ સોજ ધટાની
હારો ટાંગેલી જણાવેલી છે. એ ઘંટાઓ સુવર્ણમય, તેમના
લોલકો વજ્રમય, ઘંટાનાં જાંને પડખાં વિવિધ મણિમય,
ઘંટાની સાંકો સોનાની અને દોરીઓ રૂપાની છે. તેમનો
શબ્દો મેઘના ગડગડાટ જેવો, ત્રિહની ત્રાડ જેવો, દુંદુભિ-

ના નાદ જેવો, હંસના સ્વર જેવો મંબુ છેઃ એવા-એ કાન અને મનને ઠારે-સુખ આપે-તેવા રણકાવડે તે ઘંટાઓની આસપાસનો પ્રદેશ પણ ગાજતો રહે છે.

૧૧૯ વળી, એ બારણાંઓની બન્ને બાજુની બેઠકોમાં સોળ સોળ વનરાઈઓ જણાવેલી છે. એ વનરાઈઓમાં વૃક્ષો વેલો ક્ષણગા અને પાંદડાં મણિમય છે, એમના ઉપર ભમરાઓ ગુંજતા રહે છેઃ એવી એ વનરાઈઓ ટાઢી હિમ જેવી શીતળ અને પ્રાસાદિક છે.

વળી, તે બન્ને પડખેની બેઠકોમાં વજ્રમય સોળ સોળ પ્રકંઠકો-આટલાઓ જણાવેલા છે. તે દરેકની લંગાઈ પહોળાઈ અઢીસો યોજન અને જડાઈ સવાસો યોજન છે. તે તે એક એક પ્રકંઠક ઉપર એક એક મોટો ઉંચો મહેલ આવેલો જણાવેલો છે, તે દરેક મહેલ અઢીસો યોજન ઉંચો અને સવાસો યોજન પહોળો છે. જાણે પ્રભાના પુંજ ન હોય એવા એ મહેલો વિવિધ મણિઓ અને રત્નોશી ખીચોખીચ જડેલા છે. ઉપરાઉપર છત્રોથી શોભાયમાન વિજય વૈજયંતી પતાકાઓ એ મહેલો ઉપર પવનથી ફરફરતી રહે છે. એનાં મણિકનકમય શિખરો ઉંચાં આભને ચડતાં છે. મહેલોની ભીંતોમાં વચ્ચે વચ્ચે રત્નોવાળાં જાળિયાંઓ મૂકેલાં છે. બારણાંમાં પેરાતાંજ વિકાસમાન પુડરીક કમળો અને ભીંતોમાં વિધવિધ તિલકો તથા અર્ધચંદ્રકો કેરેલા છે. મહેલો અંદર અને બહાર લીસા સોનેરી વેગુશી લીંપેલા સુંદરતમ છે. જે પ્રકંઠકો ઉપર તે મહેલો છે તે પ્રકંઠકો પણ છત્રોથી શોભતી ધન્યોશી રમણીય છે.

૧૨૦ એ મરેહોનાં તારણાંની જન્મે જાણુ મોગ રોજ તોરણો જણાવેલાં છે. એ મણિમય તોરણો મણિમય થાંભલાઓ ઉપર બેસાડેલાં છે, તેમના ઉપર પણ વગેરેના શુભદ્રવ્યો દાંડેલા છે. તે જોકે જોકે તોરણની આગળ પૂર્વે વણેલો એવા નાગદંતો તથા એવી જ જાતે પૂનળીઓ લગેલી છે. તેજ રીતે હરેક તોરણની આગળ જોકે જોકે જાણુ સર્વશ્લભય ઘોરા હાથી માનવ કિનર કિંપુરુષ મટોરુગ માંધવ અને વૃષભની હારો આવેલી છે, તેજ પ્રકારે નિત્ય પુષ્પવાળી સર્વશ્લભય પદ્મલતા વગેરેની યંત્રિઓ આવેલી છે. એ રીતે, હે આયુષ્મન શ્રમણ! દિશાસ્વસ્તિક ચંદનકલશ અને મત્તગમ્પના સુખની જેવા ભૂંગારની જે જે હારો બેઠાવેલી છે.

૧૨૧ વળી, તે તોરણની આગળ જાગે જાગે આરિસા હોવાનું જણાવેલું છે. એ આરિસાનાં ચોકકાં સુવર્ણમય, મંદળો અંકશ્લભય અને એમાં પદ્મતાં પ્રતિબિંબો નિર્મલાતિનિર્મળ છે. હે દીર્ઘાંત્રી શ્રમણ! અંદ્રમંદળ જેવા એ નિર્મળ આરિસા અર્ધકાચપ્રમાણ જણાવેલા છે.

૧૨૨ વળી, એ તોરણોની આગળ વલ્લના જાગે થાળો જણાવેલા છે. એ રથના પેડા જેવા મોટા મોટા થાળો અણે હે વ્રણવાર છટેલા આખા ચોખ્ખાથી ભરેલા જ હોય એવા જાણે છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ સ્વચ્છ પાણી અને તાજાં લીલાં ફળોથી ભરેલી એ પાત્રીઓ મૂકેલી જણાવેલી છે.

હે ચિરંજીવ શ્રમણ ! એ બે બે પાત્રીઓ ગાયને ખાણુ આપવાના મોટા ગોળ મુંડલા જેવડી મોટી સર્વરતનમય અને શોભનાતિશોભન છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ નાનાવિધ ભાંડોથી ભરેલા સર્વરતનમય બે બે સુપ્રતિષ્ઠકો છે—શરાવો છે, બે બે મનોગુલિકાઓ—પેઢલીઓ છે. એ પેઢલીઓમાં સોનાનાં અને રૂપાનાં અનેક પાટિયાંઓ જણાવેલાં છે. તે સોનારૂપાનાં પાટિયાંઓમાં વજ્રમય નાગદંતો જડેલા છે, એ નાગદંતો ઉપર વજ્રમય શિકાં છે, એ શિકાં ઉપર કાળા નીલા રાતા પીળા અને ઘોળા સૂતરના પડદાવાળા પવનથી ભરેલા ઘડાઓ છે; એ બધા પવનપૂર્ણ ઘટો વૈદુર્યમય સુંદર છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ રતનથી ભરેલા બધે કરંડિયાઓ છે. ચક્રવર્તીના રતનપૂર્ણ કરંડિયાની જેમ એ કરંડિયાઓ પોતાના પ્રકાશથી એ જગ્યાને ચારે બાજુથી ચકચકતી કરી મૂકે છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ વજ્રમય બધે હયકંઠા ગજકંઠા નરકંઠા કિન્નરકંઠા કિંપુરુષકંઠા મહોરગકંઠા ગાંધર્વકંઠા અને વૃષભકંઠા છે. તેઓમાં સર્વરતનમય બધે ચંગેરીઓ છે. તેમાં સર્વરતનમય પુષ્પ માળા ચૂર્ણ વસ્ત્ર આભરણ સરસવ અને પીંછીઓ મૂકેલી છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ બધે સિંહાસનો અને બધે છત્રો હોવાનું જણાવેલું છે. એ છત્રોના દાંડા વૈદુર્યના, કાની—મૂલ સોનાની, સાંધા વજ્રના, મોતીથી પરાવેલી સોનાની આઠ હજાર રાણીઓ અને ચંદન જેવી શીતળ

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

[illegible]

३२६ में मन्मथदेव शिवाय राम नाम गायत ॥
ने शिवर जगि, मन्मथना मन्मथिना जगि गायत ॥
सोमना जगि जगि राम मन्मथना मन्मथिना ॥

તે બાબત ! મૂર્તિ પ્રતિમા કલ્પિત અને કલ્પના વાળા
વાળા છે ત્યારે મંદિર મંદિર કલ્પના પરસ્પર અવગણના કરતા તે
સ્તંભોના અને પ્રતિમાઓના કેવળ અવાજ શામ છે ?

હે ઝોવામ ! ઝાંખનો અવાજ અમલર શુનિમપર અને
શુનિને અવગંધ તુમિ આપનારો થાય છે.

૧૨૭ છત્ર, મન્દ, ધંટ, પનાશ અને ઉન્નમ તોરણોથી
સુશોભિત એક સુંદર રથ હોય, જેની ચારે બાજુ નાની
નાની ટોકરીઓ જડેલી હોય, હિમાલયમાં ઉગેલા તિનિશના
લાકડામાંથી બનાવેલો હોય, ચારા અને ધોંગરાનું ઘસઘસ
ઘસાડેલાં હોય, પૈડા ઉપરનો લોઢાનો પાટો મજબૂત હોય,

વહેતી નદીઓ અને ફૂલોથી ઢાંકેલાં એવાં હારળંધ આવેડાં અનેક સરોવરો તથા હારળંધ શોભતા અનેક ફૂલો આવેલા છે. એ બધાંના કાંઠા રજતમય, કાંઠાના ભાગે ખાડાખડિયા વિનાના એકચરખા છે. એમની અંદરના પાણીઓ વજ્રમય અને વેળુ સુવર્ણ-રજતમય છે.

વાવો વગેરે એ બધાં જલાશયો મુંવાળા સોનાના તળિયાવાળાં છે, એમાં ઉતરવાનાં અને નીકળવાનાં સાધનો સારી રીતે ગોઠવાયેલાં છે, એમના ઘાટો અનેક પ્રકારના મણિઓથી જડેલા છે. ચાર ખૂણાવાળાં એ જલાશયોમાં પાણી અગાધ અને અતિશીતળ છે. જેમની ઉપર ભમરા ભમરીઓ ગુંજી રહ્યાં છે એવાં ઉત્પલ, કુમુદ, નલિન, સુલગ, સૌગંધિક, પૌંડરીક, સો અને હંબર પાંખડીવાળાં ખીલેલાં કમળોથી અને ખિસપત્ર તથા મૃણાલના ફાંડોથી એ બધાં જલાશયો ઢાંકાયેલાં છે. જેમની અંદર ભમતા મત્સ્યો અને કાચળાઓ કલ્લોલ કરી રહ્યા છે અને જેમને કાંઠે અનેક પ્રકારનાં પક્ષીઓ વિચરી રહ્યાં છે એવાં એ સ્વચ્છાતિસ્વચ્છ જળથી છલકતાં જલાશયો તે વનખંડોમાં શોભી રહ્યાં છે.

૧૨૯ એ જલાશયોમાં કેટલાંકમાં આસવ જેવાં પાણી છે, કેટલાંકમાં શેરડીના રસ જેવાં, કેટલાંકમાં ઘી જેવાં, કેટલાંકમાં દૂધ જેવાં, કેટલાંકમાં ખારા ઉસ જેવાં અને કેટલાંકમાં સામાન્ય પાણી જેવાં પાણી ભરેલાં છે.

તે વાવો અને ફૂલો વગેરે પ્રત્યેક જલાશયોની ફરતાં

૧૩૪ જેની આસપાસ ચારે બાજુ એવટો મોટો અને અતિશય મુંઢર વનખંડ ચોખી રહ્યો છે એવા તે સૂર્યાસનામના દેવવિમાનનો અંદરનો બૂભાગ તદ્દન સપાટ અને અત્યંત રમણીય છે. ત્યાં પશુ ઘણા દેવો અને દેવીઓ ફરે છે, બેસે છે, હસે છે, રતિકીડા કરે છે અને આનંદ માણતા વિચરે છે.

૧૩૫ તે વિમાનના એ બૂભાગની વચ્ચેવચ્ચ લાખ ચોજન લાંબું પહોળું એવું એક મોટું ઉપકારિકાલયન છે; તેનો ઘેરાયો ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસે સત્તાવીસ ચોજન, ત્રણ ઠોશ, અઠાવીસે ધનુષ, તેર આંગળ અને ઉપર ઓછું વધતું અડધું આંગળ છે. એ એવું મોટું લયન આપુર્ય સુવર્ણમય છે અને અત્યંત મનોહરમાં મનોહર છે.

એ લયનની ચારે બાજુ અડધું ચોજન લાંબી અને પાંચસે ધનુષ પહોળી એવી એક મોટી પદ્મવરવેદિકા છે અને એટલાજ માપનો એક મોટો વનખંડ તે લયનને ઘેરી રહેલો છે.

૧૩૬ તે વેદિકાના માંભલા, પાટિયાં, ખીલીઓ, ખીલીઓનીટોપીઓ, વાંચડા, વાંચડા ઉપરનાં નળિયા, પાટીઓ, મોભીયાં, ઢાંકણાં અને તેનાં જાળિયાં ગોખલા વગેરે એ બધું વિવિધ રત્નમય અભિમય વચ્ચમય અને સુવર્ણરત્નમય છે. એનાં દેટલાંક જાળિયાં નાની નાની ટોકડીઆવાળાં, મોટીના પડદાવાળાં અને મોટી મોટી લટકતી માળાવાળાં છે.

એ વેદિકામાં જ્યાં ત્યાં સુવરત્નમય ઘોડાની વૃષભની અને સિંહ વગેરેની બેટો ચોખી રહી છે.

હે ભગવે! જો વેદિકાને પદ્મવર્ણિયો નો વચન નો વચન !
 જો વચન ! જો વેદિકાને પદ્મવર્ણ, નો વચન નો વચન !
 ગણીવીએની દેવીની, એમ નો વચન નો વચન !
 જો વચન, એમ વચન : પદ્મવર્ણ નો વચન નો વચન !
 ઉપર અને પદ્મવર્ણ નો વચન નો વચન !
 નરિયો, પદ્મવર્ણ નો વચન નો વચન !
 રવાં છે, માટે વેદિકાને પદ્મવર્ણ !
 વિદ્યા પદ્મવર્ણ છે.

હે ભગવન ! વર્ણવેલી જો પદ્મવર્ણવિદ્યા શું કાશ્યન
 છે કે અશાશ્યન છે ?

ગોતમ ! દ્રવ્યાર્થિય નયની દ્રવ્યો નો જો વેદિકા
 શાશ્યન છે, પણ હે ગોતમ ! તે વેદિકાના વર્ણ, નો વર્ણ,
 રક્ષા અને રક્ષણોની દ્રવ્યો જેવાં અશાશ્ય વર્ણવેલી પદ્મવર્ણની
 અગેશાએ નો તે વેદિકા અશાશ્યન છે, માટે તેને શાશ્યન
 પણ કહી છે અને અશાશ્યન પણ કહી છે.

હે ભગવન ! ઉપર વર્ણવેલી વેદિકા, શું ત્યાં કાશ્યમ
 રહેવાની છે ?

હે ગોતમ ! જો વેદિકા, ત્યાં કાંઈ દિવસ ન હતી,
 નથી કે નહિ હશે એમ તો ન કહેવાય; પણ જો, ત્યાં
 હમેશાંને માટે હતી, છે અને હશે એમ કહેવાય; માટે તે
 ત્યાં ધ્રુવ, શાશ્વત, અચ્ચય, નિત્ય અને અદા અવસ્થિત છે
 એમ માનવું જોઈએ.

૧૩૭ ઉપકારિકાલયનની ફરતો જે વનખંડ વર્ણ-
 વેલો છે તેનો ચક્રવાલવિષ્કંભ બે યોજનથી કાંઈક ઓછો

એ ગંધાચ પ્રાસાદોની અંદર ચંદરવા ચિંતાચન વગેરે શોભનિક ઉપકરણો ગોઠવાયેલાં છે અને ઉપર ધન્યો તોરણો અને આઠઆઠ મંગળો ઝૂંટી રહ્યાં છે.

૧૩૬ એમ અનેક પ્રાસાદોથી વીંટાયેલા તે મૂળ પ્રાસાદથી ઉત્તરપૂર્વમાં અર્થાત્ ઈશ્વાનશ્રણુમાં એક મોટી સુધમાં સભા આવેલી છે. એની લાંબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઊંચાઈ ગણિતેર યોજન છે. જેમની ઉપર અનેક પ્રકારનાં તોરણો પૂતળીઓ અને અગ્નિ-રાઓનાં ઝુંડો ફેરેલાં છે એવા અનેક મનહર સ્તંભો ઉપર એ સભા રચાયેલી છે. એ સભાને પૂર્વમાં દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં એમ ત્રણ દારો મૂકેલાં છે. તે એક એક દારે સોળ યોજન ઊંચું અને આઠ યોજન પહોળું છે, તેમ તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે. એ ત્રણે દારો ધોળાં દૂધ જેવાં, સુવર્ણમય સ્તૂપવાળાં અને ઉપર આઠ આઠ મંગળોથી વિરાજિત છે.

તે પ્રત્યેક દારની સામે એક એક મુખ્ય મંડપ છે. એ મંડપની લાંબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઊંચાઈ સોળ યોજન કરતાં વધારે છે.

એ મંડપને પણ પૂર્વમાં દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં એમ ત્રણ બારસાળ પાડેલાં છે. તે પ્રત્યેક બારસાળ ઊંચાઈમાં સોળ યોજન, પહોળાઈમાં આઠ યોજન છે અને તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે. તે ગંધાં બારણાંઓ ચંદરવા વગેરેથી સુશોભિત છે અને તેમની ઉપર ધન્યો અને આઠ આઠ મંગળો ફરફરી રહ્યાં છે.

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

[illegible]

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行章程及各項規章制度，不得有違。

[illegible]

એ વૃક્ષો ઉપર આડ આડ મંચવેલા ફળો અને ઝાંડા વગેરે જોવાની સહિતાં છે અને એમની-એ વૃક્ષની-કુરતા શિદ્ધીય વગેરે બીજાં પણ અનેક વૃક્ષો આવેલા છે.

૧૪૨ એ ચૈત્યવૃક્ષોની આગળ આઠ યોજન લાંબી
પહોળી અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય વળી
બીજી અનેક મણિપીઠિકાઓ આવેલી છે.

એ દરેક પીઠિકાઓ ઉપર આઠ યોજન લિંચા એક યોજન હિંડા અને એક યોજન પહોળા^{૧૦૪} એવા વિશિષ્ટ પ્રકારના વજ્રમય અનેક મહેન્દ્રધ્વજો ખોદેલા છે, તેમની ઉપર પવનથી હાલતી નાની નાની અનેક પત્રાકાઓ, આઠ આઠ મંગળો, ધ્વજો અને છત્રો વગેરે બધું લહેરી રહેતું છે.

તે દરેક મહેન્દ્રધ્વજોની આગળ સો યોજન લાંબી પચાસ યોજન પહોળી અને દસ યોજન ઉઘી^{૧૦૫} એવી નંદા નામની પુષ્કરિણીઓ આવેલી છે. એનાં પાણી સામાન્ય પાણી જેવાં મીઠા સ્વચાળાં છે.

એ પ્રત્યેક પુષ્કરિણીઓની ચારે કાર પૂર્વે વર્ણવેલાં પદ્મવરવેદિકાઓ અને વનખટો આવેલાં છે અને પુષ્કરિણીઓમાં ત્રણ બાબુ અરસ સોપાનો ગોઠવેલાં છે તથા ઉપર બેસાડેલાં તોરણો, ધ્વજો, આઠ આઠ મંગળો અને છત્રો વગેરે તો ત્યાં ઠેકઠેકાતો લીધી રહેલાં છે.

૧૪૩ એ સુધર્માસભામાં પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં સોળ સોળ હજાર તથા દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં આઠ આઠ હજાર પેદલીઓ ગાંધેલી છે. એ પેદલીઓ ઉપરનાં પાટીયાં સુવર્ણ રજતમય અને તે ઉપર જડેલા નાગદંતો વજ્રમય છે. તે નાગદંતોમાં ઠાળા સુતરની માળાઓ લટકે છે.

૧૪૪ એ સુધર્માસભામાં એ પેદલીઓની જેવી જ અને જે ઉપર મુખે સૂઈ શકાય એવી મુકામળ મુદર શમ્યાઓ બીડાજેલી છે. એવી અદભૂતીશ હજાર ગોમાનસીઓ આવેલી છે તે ગોમાનસીઓની પાસે જ જડેલા નાગદંતોમાં ટાંગેલા રજતમય શિકા ઉપર વૈદુર્યમય પૂષ્પલીઓ મૂકેલી

એ બધાં અસ્ત્રશસ્ત્રો બિજાનાં પાણીવાળાં અણીદાર અને વિશેષમાં વિશેષ તેજવાળાં છે.

૧૪૯ સુધર્મા સલાની ઉપર આઠ આઠ મંગળો છત્રો અને ધન્યો વગેરે શોભાજનક પદાર્થો દીધી રહ્યાં છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે એટલે ઇશાનખૂણામાં એ શોભાજન લાંબું પચાસ ચોજન પહોળું અને બહોંતેર ચોજન ઊંચું એવું એક મોટું સિદ્ધાયતન આવેલું છે. એ સિદ્ધાયતનની બધી શોભા સુધર્માસલાની જેવી સમજવાની છે.

૧૫૦ એ સિદ્ધાયતનની વચ્ચેવચ્ચ સોળ ચોજન લાંબી પહોળી અને આઠ ચોજન જાડી એવી એક મોટી મંથિપીઠિકા આવેલી છે. એ પીઠિકાની ઉપર સોળ ચોજન લાંબો પહોળો અને તે કરતાં થોડો વધારે ઊંચો એવો સર્વરત્નમય એક મોટો દેવચ્છંદક ગોઠવેલો છે. તેના ઉપર જિનની ઊંચાઈએ ઊંચી એવી એકસો ને આઠ જિનપ્રતિમાઓ બિરાજેલી છે.

૧૫૧ એ ૧૦૮ પ્રતિમાઓના હાથપગનાં તળિયાં તપનીયમય, નખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ન જડેલ અંકરત્નના, જાંઘો, જાંઘુઓ, ઉરુઓ અને દેહલતા કનકમય, નાલી તપનીયમય, રોમરાઈરિષ્ટરત્નમય, ચુચુકો અને શ્રીવૃક્ષ તપનીયમય, બન્ને ઓછો પ્રવાલમય, દાંતો રૂઢિકમય, જીભ અને તાળવું તપનીયમય, નાસિકા વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ને જડેલ કનકમય, આંખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ને જડેલ અંકરત્નમય, કીકીઓ આંખની પાંપણો અને ભવાંઓ રિષ્ટરત્નમય, બન્ને કપોલો કાન અને ભાલપટ્ટ કનકમય, માથાની ઘડીઓ વજ્રમય, માથાના વાળ ઉગવાની

એકસો ને આઠ મુપધાણું રાખેલાં છે અને એ આયત્નની ઉપર જરેલા આઠ આઠ મંગળો ધત્તજો અને છત્રો વગેરે એમની શોભામાં વધારો કરી રહ્યાં છે.

૧૫૩ તે સિદ્ધાયતનોની ઉત્તરપૂર્વે એટલે કંચાન ખૂણામાં સુધર્માસલા જેવી એક મોટી ઉપપાતસલા આવેલી છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે એ યોજન લાંબો પચાસ યોજન પહોળો અને દસ યોજન ઊંડો એવો એક મોટો સ્વચ્છ પાણીનો ધરો ભરેલો છે. તે ધરાની ઉત્તરપૂર્વે સૂર્યાભદેવની એક મોટી અભિષેકસલા આવેલી છે. એ સલામાં અભિષેક કરવાની બધી સામગ્રી ભરેલી છે. તે અભિષેકસલાની ઉત્તરપૂર્વે સૂર્યાભદેવના અલંકારોથી ભરેલી એવી એક મોટી અલંકારસલા આવેલી છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે એક મોટી વ્યવસાયસલાનું સ્થાન આવેલું છે, તેમાં સિદ્ધાસન વગેરે બધાં ઉપકરણો વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવેલાં છે.

૧૫૪ એ વ્યવસાયસલામાં સૂર્યાભદેવનું એક મોટું પુસ્તકરત્ન^{૧૨૧} મૂકેલું છે. તે પુસ્તકનાં પાનાં રત્નનાં, પાનાં ઉપર રાખવાની કાંખીઓ રિષ્ટરત્નની, પાનામાં પરાવેલો દોરો તપનીયનો, દોરાની ગાંઠો વિવિધમણિમય, ખડિયો વૈડુર્યનો, ખડિયાનું ઢાકણું રિષ્ટરત્નનું, તેની સાંકળ તપનીયની, મધી-શાહી રિષ્ટરત્નની, લેખણ વજની અને અક્ષરો રિષ્ટરત્નમય છે. એવા એ રત્નમય પુસ્તકમાંનું બધું લખાણ ધર્મસંબંધી છે અથવા બીજી રીતે કહીએ તો એ પુસ્તક એક ધાર્મિક શાસ્ત્ર છે.

તે વ્યવસાયસલાની ઉત્તરપૂર્વે આગળ વર્ણવેલા ધરા જેવડી લાંબી પહોળી અને ઊંડી એવી એક મોટી નંદા

કરિણી આવેલી છે. તેની ઉત્તરપૂર્વે આઠ યોજન લાંબું પહોળું અને ચાર યોજન લાડું એવું સર્વરત્નમય અતિ-સય મનોહર એક મોટું જાલિખીઠ આવેલું છે.

એ રીતે વર્ણવેલું સૂર્યોદયવનું વસ્ત્રતિસ્થાન વધારેમાં વધારે મનહર અને સર્વ પ્રકારે અતિસય આકર્ષક છે.

૧૫૫ તે કાલે તે સમયે તાબા અવતરેલા સૂર્યોદય દેવે આદ્ય શરીર ઇન્દ્રિય આસોઝવાસ અને શાપા મનની પદ્મોદિદાશ શરીરની સર્વોત્કૃષ્ટતા મેળવી લીધી. પછી એ દેવ એવા વિચારમાં પડ્યો કે-અહીં આવીને મારું પ્રથમ કર્તવ્ય શું છે? હવે પછી નિરંતર શું કરવાનું છે? તત્કાળ અને ભવિષ્યમાં સદાને માટે શ્રેયસ્કર એવું શું કામ મારે કરવાનું છે? ૧૫૬

૧૫૬ સૂર્યોદય દેવે વિચાર કરે છે ત્યાં દુર-તજ તેની સામાનિક સભાના દેવો હાય એડીને સેવામાં હાજર થયા અને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ બોલી સ્વામીને વધાવતા તેની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા: હે દેવાનુપ્રિય! આપના આ વિમાનમાં એક મોટું શિલાયતન છે. તેમાં જિનની જિયાઇએ જિંચી એવી એક સો ને આઠ નિનપ્રતિમાઓ બિરાજેલી છે. આપની મુદ્ધમાં સભામાં એક મોટો માણુવક ચૈત્યસ્તંભ બિરો કરેલો છે તેમાં બોઠવી રાખેલા વજ્રમય ગોળ ડળામા જિનનાં ચ-ક્રોએ સ્થાપી રાખેલાં છે. એ, આપને અને અમને બધાને મર્ચનીય વહનીય ઉપાચનીય છે. તે હે દેવાનુપ્રિય! એ

અર્ચાને પૂજકના હાથે પાર્વતીના નામ કે અર્ચન કરવાને પૂર્વે પદો
અને પાછી પદોમાં અને અભિષેકમાં પદોને આડે કેવળ
એવું પણ કોઈ પણ નહીં.

૧૫૩ સર્વોચ્ચેના હિન્દુ મંત્રન સંજોગી દેવશાળામાંથી
તરતજ બેઠો યજ્ઞો, ત્યાંથી વિષ્ણુનગરમાં પૂર્વદારે નોંધવી
પેલા સ્વચ્છ પાણીથી ભરેલા મોટા પાસા તરફ યજ્ઞો, પરને
અનુમતિપ્રાપ્ત કરતો તે તેમાં પૂર્વ દારે પેલા અને ત્યાં
ગોડવેલા સોપાનદાસ તેમાં બિલગો, ત્યાં તેને જલક્રીડા
અને જલનિમજ્જન ચાલી રીતે કરી, પછી તે આક્રમે અને
પરમશુભિભૂત મઠ મશમાંથી ગદાર આવ્યો અને ત્યાં
આભિષેકરાવા હતી ત્યાં ગયો.

આભિષેકરાવાને પ્રદક્ષિણા કરતો તે પૂર્વદારે તેમાં પેઠો
અને ત્યાં ગોડવેલા મુખ્ય ચિંદાસન ઉપર જઈ થડીબેઠો.

પછી તેની સામાનિક સમાના દેવસભ્યોએ ત્યાંના
કર્મકરરૂપ આલિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા અને હુકમ
આપ્યો કે :

હે દેવાનુગ્રિયો ! આપણા ક્વામી આ સૂર્યોલદેવના
મહાવિપુલ ઇંદ્રાભિષેકની તૈયારી કરો.

૧૫૮ ઉક્ત આજ્ઞા સાંભળતાંજ તે આલિયોગિક
દેવોએ ત્યાંથી ઇશાન ખૂણામાં જઈ એક બે વાર વૈદિક્યસમુ-
દ્ધાત કરી લીધો અને તે દ્વારા અભિષેકની સામગ્રી માટે
એક હળાર આઠ એક હળાર આઠ એવા ઘણા પદાર્થો
બનાવી લીધા; જેવા કે—

સોનાના, રૂપાના, મણિના, સોનામણિના, રૂપામણિના અને સોનારૂપામણિના કલશે જનાવ્યા, ભૌમેય કલશે ધરી કાઢ્યા; તેજ પ્રકારે અને તેટલી જ સંખ્યામાં ભુંગારો, આરિસા, ચાળો, પાત્રીઓ, છત્રો, ચામરો, ફૂલની અને મોરપીંછ વગેરેની ચંગેરીઓ, તેલના, સિંગળોકના અને આંજણ વગેરેના ડબાઓ અને ધૂપધાણીઓ એ ગધું એક હજાર આઠ એક હજાર આઠની સંખ્યામાં રચી નાખ્યું.

૧૫૬ એ બધી સ્વાભાવિક અને જનાવટી સામગ્રી ઇં તે આભિયોગિક હોવા તિરછા લોક તરફ જવા વેગળી ગતિથી ઝપાટાબંધ ઉપજ્યા. એ બાજુ અગ્રખ્ય જન જતાં જતા તેઓ સીરસમુદ્ર પામે આવી પહોંચ્યા, ઇંથી કીરોહક અને ત્યાંના પ્રશસ્ત ઉત્પલ વગેરે કમળો લઈ ત્યાંથી તેઓ પુષ્કરોહક સમુદ્રે જઈ પહોંચ્યા. ત્યાંના પવિત્ર પાણી ૧૧૭ અને પુષ્પાદિક લઈ તે આભિયોગિક હોવા ભરત ઐરવતમાં આવેલા માગધ, વરદામ અને ૧૧૪ પ્રબાસ તીર્થો તરફ જિલ્યા. ત્યાં પહોંચી તીર્થજળ અને તીર્થ-ધૂળ લઈ તેઓ ગંગા સિંધુ રક્તા અને રક્તાવતી નદીઓને ઘોવારે જિલ્યા. ત્યાંનાં મુચિ પાણી અને માટી લેનાક તેઓ સુરવદ્ધિમવન વગેરે પર્વતો તરફ જઈ ચલ્યા. ત્યાંથી પાણી પુષ્પ અને સુવં પ્રકારની ઝોપધિ સરસવ વગેરે લીધું ત્યાંથી તેઓ પદ્મપુટરીકના ધરા તરફ નવા ત્યાંનું ચાકળું પાણી વગેરે ભરી ત્યાંથી દ્વિમવન, ઐરવત, રોદિના, રોદિતાયા, મુવલુંદુલા અને રૂપચદુલા નદીઓ બહારી તેઓ ઉપજ્યા, પછી સદાવતિ વિવદાવતિ અને વૃત્તવેતાના

ગયા. પછી ત્યાંથી મહાદિમવંત રુદ્રિમ વગેરે પર્વતો ભ
ઉઠ્યા અને ત્યાંથી મહાપદ્મદ્રુ મહાપુંડરીકદ્રુ તરફ વ
પછી તેઓ હરિવર્ણ અને રમ્યકશેત્રની હરિદ્રાંતા અને નારીકાં
નદીઓ ભાળી વળ્યા. ત્યાંથી ગંધાવતી માલવંત અને વૃત્ત
તાલ્ય તથા નિપથ નીલવંત તિગિચ્છ કેશરિદ્રુ અને મહા
દેહની સીતા સીતોદા નદીઓ ભાળી તેઓ ગયા. પછી ત્યાં
ચકવર્તીના બધા વિજયોએ જઈ અને એ રીતે તે તે બ
સ્થળોનાં પાણી માટી પુષ્પાદિક લઈ છેક છેલ્લે તેઓ
મંદર પર્વતે જઈ પહોંચ્યા. મંદર પર્વતના ભદ્રશાલ નંદ
અને સોમનસ વનમાંથી સુંદર ગોશીર્ષચંદન વગેરે સામગ્રી
લઈ તેઓ ઝપાટાળંધ પાછા ફર્યા અને ત્વરાવાળી ચાલથી
પાછા સૂર્યોભવિમાનમાં-જ્યાં સિંહાસન ઉપર પોતાનો સ્વાર્મ
સૂર્યોભદેવ બેઠેલો છે ત્યાં-જઈ પહોંચ્યા અને પેલા સામાનિક
સલાના સભ્યો સમક્ષ ઇંદ્રાલિપેકની સર્વ સામગ્રી જે તેમણે
વિવિધ સ્થળેથી આણી હતી તે હાજર કરી દીધી.

૧૬૦ અલિપેકની સર્વ સામગ્રી આવી પહોંચ્યા પછી
સૂર્યોભદેવની સામાનિક સલાના ચાર હજાર દેવસભ્યો,
તેની ચાર પટ્ટરાણીઓ, બીજી ત્રણ સલાઓના પોતપો-
તાના પરિવારવાળા દેવો, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર
આત્મરક્ષક દેવો અને બીજાં પણ ઘણા દેવદેવીઓ-એ બધાંએ
ત્યાં અલિપેકસલામાં આવી તે તે સામગ્રીદ્વારા મોટી ધામ-
ધૂમથી સૂર્યોભદેવનો ઇંદ્રાલિપેક કર્યો.

૧૬૧ એ મહાવિપુલ ઇંદ્રાલિપેક ચાલતો હતો ત્યારે
કેટલાક દેવોએ સૂર્યોભવિમાનમાં સુગંધી પાણીનો ૧૧૫

કમળો વગેરે રાખી આમતેમ દોડાદોડી કરે છે: એ રીતે તે દરેક દેવો પોતાના સ્વામીના અભિષેકની ખુશાલી માને છે.

૧૬૩ અભિષેક થઈ રહ્યા બાદ તે દરેક દેવો હાથ જોડીને બોલ્યા કે:

હે નંદ ! તારો જય થાઓ, હે ભદ્ર ! તારો જય થાઓ, જે અનિત છે તેને તું નિત અને જે નિત છે તેની તું રક્ષા કર. દેવોમાં જેમ ઇંદ્ર, તારાઓમાં ચંદ્ર, અસુરોમાં અમર, નાગોમાં ધરણ અને મનુષ્યોમાં ભરતની પેઠે તું અમારી વચ્ચે રહે.

વળી, ઘણાં પદ્મોપમો, ઘણાં સાગરોપમો, ઘણાં પદ્મોપમો અને સાગરોપમો સુધી અમારા ઉપર અને આ આખા સૂર્યાલવિમાન ઉપર આધિપત્ય ભોગવ અને અમને અધાંને સુરક્ષિત રાખતો તું અહીં આનંદથી વિહર.

આમ બોલીને તે બધાં દેવદેવીઓએ જય જય નાદ કર્યો અને એ રીતે સૂર્યાલદેવનો ઇંદ્રાભિષેક પૂરો થયો.

૧૬૪ અભિષેક પૂરો થતાં તે સૂર્યાલદેવ, ત્યાંથી પૂર્વને બારણે નીકળી અલંકારસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમાં તેજ બારણે પેઠો અને ત્યાંના મુખ્ય સિંહાસને બેઠો.

પછી તેના સામાનિક સભ્યદેવોએ તેની સમક્ષ ત્યાં બધી અલંકારસામગ્રી ઉપસ્થિત કરી. પહેલાં તો ન્હાએલો હોવાથી તેણે સુકોમળ અંગલૂછણા દ્વારા પોતાનાં અંગો લૂછ્યાં, તેના ઉપર સરસ ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કર્યો અને ત્યારબાદ એકજ કૂંડે બેઠી શકે તેવું ઘોડાની લાળ જેવું નરમ, સુંદર વર્ણ અને સ્પર્શવાળું, અને જેને છોડે સોતું જડેલું

ઉ તેવું રક્તિક જેવું ઉજળું પોતું દેવદૂધ સુગંધ^{૧૧૧}
તેણે પહેર્યું. પછી હાર, અધહાર, એકાવળ, ચોતીની માળા,
રત્નાવળ, અંગદ, ઢેથૂર, કડાં, ભેરખાં, કણદોરો, હસે આંગ-
ળીએ વેદ વીંટીઓ, છાતી ઉપર દોરો, માદળિયું, કંઠી,
જૂભણું, ઠાને કુંડળ અને માથે ચૂડામણિ સુગટ વગેરે આભ-
રણો પહેરી પોતાના દેહને એ સૂર્યામહેવે ઠીક ઠીક સજાવ્યો.

વળી, ગુંચેલી વીંટીલી ભરેલી અને એક ઓળના
નાળાથી બેટેલી એવી આર પ્રકારની માળાઓથી પોતાની
ઘાતને કંપવૃક્ષની પેઠે સુચોક્ષિત કરતાં તેણે દિવ્ય પુષ્પમાળ
પણ પહેરી.

૧૬૫ એ રીતે અલંકૃત થએલો તે સૂર્યામહેવ, વ્યવ-
સાયસમાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમાં આવ્યો અને ત્યાં સિદ્ધા-
મનાસ્ત્રદ થયો. પછી તો તેના સામાનિક સભ્યોએ તેની
સમક્ષ ત્યાંના પુસ્તકશાળને મૂક્યું, તેણે તેને ઉધાડી વાંચી
તેમાંથી ધાર્મિક વ્યવસાયને લગતી સમજૂતી મેળવી લીધી.

૧૬૬ એ ક્રમ પૂરો થયા બાદ તે, ત્યાંની પૂર્વદ્વારે
નીકળી નંદા પુષ્કરિણીએ ગયો. ત્યાં ગોઠવેલા સોપાનઠાણ
પુષ્કરિણીમાં ઊતરી તેણે પોતાના હાથપગ પખાળ્યા, પછી
મોઢખો પરમશુચિબૂત થઈ હામીની મુખાકૃતિની જેવી
પાણીથી ભરેલી એક મોટી પોળી રજતમય બારી અને
પુષ્કરિણીનાં કમળો વગેરે લઈ ત્યાંથી તે સિદ્ધાચતન તરફ
જવા નીકળ્યો.

૧૬૭ સિદ્ધાચતનમાં જ્યાં દેવચંદ્ર છે અને જે
બાહ્યે જિનપ્રતિમાઓ છે તે તરફ જઈ એ સૂર્યામહેવે

તેમને પ્રણામ કર્યો. પછી તેમને માર્ગદર્શિની પૂજા, સુગંધી
પાણીની પગપણી, ચરણ ગોળીપંચાંગનનો લેખ કર્યો, સુવર્ણ-
સિંહ સંગવૃક્ષાણી તેમને ટૂંકી અને પછી તે પ્રતિમાઓને
આશુત એવાં દેવદ્વંદ્વ સુગંધ પંદરસાળ્યાં. ત્યારબાદ તે સવસ્ત્ર
પ્રતિમાઓ ઉપર કૂલ, માળા, ગંધ, ગુર્ણ, વર્ણ, વસ્ત્ર,
આભરણુ વગેરે ગણાવી તેમને લાંબીલાંબી માળાઓ પહે-
રાવી અને પાંચે પ્રકારનાં પુગોના પગર ભર્યાં. પછી તે જિન-
પ્રતિમાઓની સન્મુખ સૂર્યેરી અખાંડ ચોખાના સ્વસ્તિક
દર્પણ વગેરે આઠઆઠ મંગળો આલેખ્યાં, વૈદુર્યમય
ધૂપધાણામાં સુગંધી ધૂપ સળગાવી તે પ્રત્યેક પ્રતિમાઓ
આગળ ધૂપ કર્યો અને પછી ગંભીર અર્થવાણા મોટા એક-
સો ને આઠ છંદો બોલી તેમની સ્તુતિ કરી.^{૧૧૭}

ત્યારબાદ તે સૂર્યાલદેવ સાતઆઠ પગલાં પાછો
કર્યો, પછી બેસી, ડાબો પગ ઊંચો રાખી, જમણો પગ
જમીન ઉપર મૂકી, માથું ત્રણ વાર નીચું નમાવી, હાથ
જોડીને આ પ્રમાણે બોલ્યો:

અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર, યાવત્ અચળ સિદ્ધિને
વરેલાઓ પ્રતિ નમસ્કાર.

૧૬૮ પછી તો એ સિદ્ધાચતનનો વચ્ચે લાગ, તેની
ચારે બાજુનો દ્વારપ્રદેશ, સુખમંડપો, પ્રેક્ષાગૃહમંડપો, વજ્ર-
મય અખાડો, બધા ચૈત્યસ્તંભો, મણિપીઠિકાઓ ઉપરની
જિનપ્રતિમાઓ, બધાં ચૈત્યવૃક્ષો, મહેંદ્રધ્વજો, નંદાપુષ્કરિ-
ણીઓ, માણવક ચૈત્યસ્તંભોમાં સચવાઈ રહેલાં જિનનાં
સક્રિયો, દેવશય્યાઓ, નાના મહેંદ્રધ્વજો, સુધર્માસલા,

મળ્યું ? તેણે એ બધું દેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું ? અને દેવી રીતે એ બધાંનો તે સ્વામી થયો ? એ સૂર્યાલદેવ એના પૂર્વજન્મમાં કોણ હતો ? એનું નામ ગોત્ર શું હતું ? એ કયા ગામ નગર કે સંનિવેશનો નિવાસી હતો ? એણે એવું તે શું દીધું શું ખાધું શું કર્યું ને શું આચર્યું કે જેથી તે એવો મહાપ્રભાવ-શાળી દેવ થયો ? અથવા તથાપ્રકારના આર્ય શ્રમણ કે બ્રાહ્મણની પાસેથી તેણે એવું તે ધાર્મિક આર્ય સુવચન શું સાંભળ્યું કે જેથી તે એવો અતુલવૈભવવાળો ઉત્તમ દેવ થયો ?

‘ હે ગૌતમ વગેરે શ્રમણો ! ’ એમ કહીને શ્રમણ લગવાન મહાવીરે લગવાન ગૌતમને આમંત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું :

ઉ૦—હે ગૌતમ ! એમ છે કે આ જંબૂદ્વીપનામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં કેકયિઅર્ધ^{૧૨૨} નામે જનપદ ધન અને ધાન્ય વગેરેની વિભૂતિથી પરિપૂર્ણ હતો. તે દેશમાં સર્વ પ્રકારનાં સુખનું ધામ એવી સેયવિયા^{૧૨૩} નામની નગરી હતી. તે નગરીથી બહાર ઉત્તરપૂર્વના દિગ્ભાગમાં—ઈશાન ખૂણામાં બધી ઋતુઓમાં ફળોથી લગ્ન્યું રહેતું સુંદર સુગંધી શીતળ છાયાવાળું અને સર્વ પ્રકારે રમ્ય નંદનવન જેવું મિયવણુ નામે ઉદ્યાન હતું.

૧૭૬ તે નગરીનો રાજા મહાહિમવંત જેવો પ્રભાવ-શાળી પયેસી^{૧૨૪} રાજા હતો. એ રાજા અધાર્મિક, અધર્મિષ્ઠ, ધર્મને નહિ અનુસરનારો, અધર્મનેજ જોનારો, અધર્મને ફેલાવનારો હતો. એના શીલ તથા આચારમાં કયાંય ધર્મને નામનું પણ સ્થાન ન હતું. વળી, એ રાજા પોતાની આજીવિકા અધર્મથીજ ચલાવતો. એના મોઢામાંથી ‘હણો’ ‘છેદો

મેટો' એવીજ ભાષા નીકળતી. એ પ્રકૃતિએ પ્રચંડ કોપી
મયાનક અને અધમ હતો. એના હાથ હમેશાં લોહીનપા-
લોહીથી ખરકાએલા જ રહેતા. એ વિનાવિચાર્ય પ્રવૃત્તિ
કરનારો, હલકાએને ઉત્તેજન આપનારો, લાંચીયો, ઠગારો,
કપટી, બગલગત અને અનેક પ્રકારના ફાંમલાઓ રચી સર્વ
કોઈને દુઃખ દેનારો હતો. એનામાં કોઈ પ્રકારનું મન શીલ
ગુણ કે મર્યાદા ન હતી, કદી પણ એ પ્રત્યાખ્યાન ઉપોસથ
કે ઉપવાસ ન કરતો, અનેક મનુષ્યો મૃગ પશુ પક્ષી અને
સર્પ વગેરેનો ધાતક હતો. દુકામાં એ રાજ્ય અધર્મનો કેલુ
હતો. કદી તે ગુરુજનોનો આદર ન કરતો, વિનય ન કરતો,
તેમ કોઈ યમજ્ઞ વા પ્રાદાણમાં તેને લેશ પણ વિશ્વાસ ન
હતો. આવો તે કૂર રાજ્ય પોતાના આખા દેશની કલહર-
વૃત્તિ બરાબર ચલાવી ન શકતો.

૧૭૭ એ રાજ્યને જોણવે ચાલવે હયવે કુશળ અને
હાથેપગે મુંબાળી સુરિયકંતા નામે રાણી હતી. પચેસી
રાજ્યમાં અનુરક્ષા એ રાણી તેની સાથે અનેક પ્રકારનાં માનવી
જોગોને જોગવતી રહેતી હતી.

૧૭૮ પચેસી રાજ્યનો મોટો ટીકરો સુરિયકંતા રાણીને
પેટે અવતરેલો સુરિયકંતા નામે ગુવરાજ કુમાર હતો.
એ ગુવરાજ, રાજ્ય પચેસીના રાજ્ય સમૃદ્ધ બળ વાહન કોશ
કોઠાર અંતઃપુર અને સમગ્ર દેશની પોતાની મેળે સંભાળ
કરતો રહેતો હતો.

૧૭૯ તે પચેસી રાજ્યને તેનાથી મોટો, બાઈ અને
મિત્ર જેવો, ચિત્રા નામે એક સારથિ હતો. સપત્તિવાળો

એ કોઈથી ન દળાય એવો હતો. વળી, એ ચિત્ત સારથિ અર્થશાસ્ત્રમાં સૂચવેલા સામ લેદ દંડ વગેરે રાજકારણી ઉપાયોમાં કુશળ હતો, હાજર જવાળી, અનુભવી હતો. ઔત્પત્તિકી વૈનયિકી કર્મજ અને પારિણામિક એવી ચારે પ્રકારની બુદ્ધિ એનામાં હતી. રાજ પચેસી, તેનાં પોતાનાં અનેક કાર્યોના કારણોના કુટુંબોના મંત્રણાઓના છૂપાં કામોના રહસ્યભૂત બનાવોના અનેક જાતના નિર્ણયોના અને એવા બીજા લેદલરેલા અનેક પ્રકારના રાજકારણોના વ્યવહારોનાં વિધાનોમાં તેની સલાહ લેતો. રાજને મન એ સારથિ બળાના વચલા સ્તંભ જેવો હતો અને રાજ એને પ્રમાણભૂત, પોતાનો આધાર, આલંબન અને પોતાની આંખ જેવો જ સમજતો હતો. એ સારથિમાં રાજ પચેસીનો ખૂબ વિશ્વાસ હતો, માટેજ એ અનેક પ્રકારની રાજ-ખટપટોમાં અને બીજાં પણ વિવિધ પ્રકારનાં રાજકાર્યોમાં પોતાની સલાહ આપી શકતો. બીજી રીતે કહીએ તો એ સારથિ રાજ પચેસીના સમગ્ર રાજ્યની ધુરાને વહેતો હતો.

૧૮૦ જે વખતે રાજ પચેસી સેયવિયા નગરીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે વખતે રાજ જિતશત્રુ કુણાલદેશની ૧૨૬ સાવત્થી નગરીનો રાજ હતો. કુણાલદેશ સમૃદ્ધિવાળો હતો અને સાવત્થી નગરી પણ ઋદ્ધિસિદ્ધિથી ભરેલી હતી. રાજ જિતશત્રુ પચેસી રાજનો આજ્ઞાધારી ખંડિયો રાજ હતો.

૧૮૧ એક વખતે રાજ પચેસીએ વિશાળ મહામૃદ્ય એવું રાજને દેવા જેવું એક મોટું લેટાણું તૈયાર કરાવ્યું. પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને કહ્યું કે, ચિત્ત ! તું સાવત્થી

નગરીએ જા અને ત્યાં જિતયતુ રાજાને આ આપણી ભેટ
આપી આવૃત્ત તથા ત્યાંનાં રાજકાર્યો, રાજનીતિઓ
અને રાજવ્યવહારો ઈ જાતે પોતે જ જિતયતુ રાજાની
સાથે રહીને ભેટો-સંભાળતો થોડો વખત ત્યાં રહી પણ આવ.

૧૮૨ ચિત્ત સારથિ એ ભેટણું લઈ પોતાને ઘેર
આવ્યો અને તેણે પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને
કહ્યું કે-હો દેવાનુપ્રિયો! મારે માટે છત્રીવાળો ચાર
ધંડાવાળો એવો ઘોડા ભેટલો રથ જલદી તૈયાર કરી
હાજર કરો. કૌટુંબિક પુરુષો એ રથની તૈયારીમાં લાભ્યા
એટલા સમયમાં ચિત્ત સારથિ નાટો, બલિકર્મ કર્યું, બખર
પહેર્યું, ભાથું બાધ્યું, ગળામાં હાર સાથે રાજચિહ્નવાળો
પટો પહેર્યો અને ભેટતાં હધીઆર પટ્ટીઆરો પણ ખાંધી લીધાં.

૧૮૩ પછી પેલું રાજાએ આપેલું ભેટણું લઈ, તૈયાર
થઈને આવેલા રથ ઉપર ચિત્ત સારથિ બેઠો, તેને માથે
બેઠા જોડે દોરટકના ફૂલની માળાવાળું છત્ર ધર્યું અને
રથની પાછળ હધીઆરબધ બીજા અનેક માણસોને પણ
તેણે માથે લીધા. જો રીતે તે સેવકો નગરીથી નીકળી
કેઠવિઅર્ધ દેશની વચ્ચે થતો કુબાલ દેશની ત્રાવત્થી નગરી
તરફ જવા લાગ્યો.

વચ્ચે વચ્ચે બહુ લાંબા નદિ એવા સુખરૂપ સિરા-
મણીવાળા પડાવ કરના કરતો તે સાવત્થી નગરીએ
જઈ પહોંચ્યો.

૧૮૪ ત્યાં જિતયતુ રાજાના ઘરની જે બાજુ બહા-
રની ઉપરયાનશાળા હતી ત્યાં જઈ તેણે ઘોડા બિલા સમય

૧૮૮ તે વખતે ત્યાંથી પાછા ફરતા લોકોનો ઘોંઘાટ સાંભળીને ચિત્ત સારથિના મનમાં એમ થયું કે-‘શું આજે આ નગરીમાં ઈંદ્ર સ્કંદ રુદ્ર મુકુન્દ નાગ ભૂત યક્ષ સ્ત્રૂપ ચૈત્ય વૃક્ષ ગિરિ શુક્લ કૂવો નદી સરોવર કે સમુદ્ર સંબંધી કોઈ ઉત્સવ છે કે જેને લઈને આ ઘણા ઉંચો ભોગો રાજ-ન્યો ક્ષત્રિયો ઇક્ષ્વાકુઓ જ્ઞાતો કૌરવ્યો બ્રાહ્મણો ભટો ચોધો લિચ્છવિઓ મલ્લકિઓ પ્રશસ્તાઓ ઇલ્યો ઇલ્યપુત્રો અને સેનાપતિઓ વગેરે નાહી ઘોઈને આવળા કરી રહ્યા છે, કેટલાક ઘોડે ચડેલા છે, કેટલાક હાથીએ બેઠેલા છે અને કેટલાક ટોળે વળીને પગે ચાલતા આવળા કરે છે?’

૧૮૯ લોકોની એ દોડધામવાળી આવળાનું કારણ જાણવા ચિત્ત સારથિએ પોતાના કંચુકી પુરુષને તપાસ કરવા મોકલ્યો, તેણે જરાજર તપાસ કરી ખરા સમાચાર મળતાં જ આવીને ચિત્ત સારથિને વિનયપૂર્વક જણાવ્યું કે-હું દેવાનુપ્રિય ! આજે આ નગરીમાં કોઈ ઈંદ્ર કે સાગર વગેરેનો ઉત્સવ નથી પણ પાર્શ્વોપત્ય દેશી કુમારશ્રમણ આ નગરીના કોટ્ઠ્ય નામના ચૈત્યમાં આવીને ઊતરેલા છે અને તેમના દર્શનાર્થે જવા માટે આ બધી દોડધામ ઘોંઘાટ થઈ રહ્યાં છે.

૧૯૦ પોતાના સંદેશવાહકે કહેલી એ હકીકત સાંભળીને ચિત્ત સારથિ ખુશ થયો અને તેને પણ દેશી શ્રમણ પાસે જવાનું મન થયું, એથી તેણે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો.

૧૯૧ રથ આવી પહોંચતાં તો તે સારથિ નાણો,

જુદવાસ છેડી મળવાસખાં સ્વીકારું છે પણ હું તેમ કરવા
સમર્થ નથી. હું તો આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે પાંચ અનુ-
મતવાળો અને સાત ગ્રિહાનનવાળો^{૧૦} એમ બાર
પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારવા શક્તિમાન છું.

૧૬૪ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા: હે દેવાનુપ્રિય!
તને ગુણ થાય તેમ કર, તેમાં વિન ન આવવા દે. પછી
કેશી કુમારશ્રમણ પાસે ચિત્ત આરથિએ ખૂંદ જણાવેલો
ગૃહિધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેમને વાંદી નમીને પાછો એ આરથિ
પોતાને ઊતારે આવી પહોંચ્યો.

૧૬૫ હવે તે ચિત્ત આરથિ શ્રમણોપાસક થયો. છવ
અછવ પુણ્ય પાપ આશ્રવ અંવર નિર્જરા ક્રિયા અધિકરણ ગંધ
અને મોક્ષના સ્વરૂપને તે બરાબર સમજવા લાગ્યો. નિર્ઘ્રથ
પ્રવચનમાં તેને હવે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા થઈ કે તે પ્રવચનથી
કોઈ દેવ અસુરનાગ સુવર્ણ ચક્ષુરાક્ષસકિન્નર કિપુરુષ ગરુડ
ગાંધર્વ કે મહોરગ વગેરે દેવગણો તેને ગળાવી શકે નહિ. નિર્ઘ્રથ
પ્રવચન તરફની તેની બધી શંકાઓ ટળી ગઈ, બધી કાંક્ષાઓ
શમી ગઈ અને બધી વિચિકિત્સાઓ ઓસરી ગઈ. તે એ
પ્રવચનના મર્મને બરાબર સમજ્યો અને જેમ અસ્થિ મજ્જા
પરસ્પર ઓતપ્રોત થઈ રહેલાં છે તેવીજ ઓતપ્રોતતા
એ પ્રવચનમાં તેને જામી ગઈ. હવે તે એમ માનવા
લાગ્યો કે આ નિર્ઘ્રથ પ્રવચન પરમાર્થરૂપ છે અને બાકી
બધું અનર્થરૂપ છે. પ્રવચનની આવી આસ્થાને લીધે હવે
તે^{૧૩૧} અતિશય દાનશાલી થયો એટલે હવે તેણે પોતાના
ઘરના આગળિયા ઉંચા કરી લીધા અર્થાત્ સર્વ કોઈને માટે

દરવાજાઓ ખુલ્લા કરી નાખ્યા. તેનું શીલ એટલું બધું પવિત્ર બન્યું કે હવે તે કોઈના ઘરમાં કે અંતઃપુરમાં પ્રવેશતો તોપણ લેશમાત્ર અપ્રીતિકર નહોતો લાગતો. શ્વેદશ આઠમ અનાવાસ્થા ૧૭૨ અને પૂણિમાના દિવસોમાં તે પૂરેપૂરો ઉપોચય પાળતો, નિર્ઘય ધમણોને નિરોપ ખાનપાન આદિમ સ્વાદિમ પીઠ પાટીયાં ચલ્યા સંચારો વચ્ચે પાન કામળ પગપૂંછણું અને એસડવેસડ આપતો હતો તથા શીલ-પ્રત શુભ વિરમણ પ્રત્યાખ્યાન અને ઉપોચયોપવાસ દ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો અને સાવત્થી નમરીમા જે જે રાજકાર્યો અને રાજવ્યવહારો હતા તે બધાને જિતશત્રુ રાજાને સાથે સમીને તે પોતેજ સભાળતો રહેવા લાગ્યો.

૧૯૬ આમ કેટલાક દિવસો વીત્યા પછી કોઈ એક દિવસે રાજા જિતશત્રુએ એક મહામુદય એટલું તૈયાર કરાવ્યું. પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને રાજાએ કહ્યું કે-હવે ચિત્ત! તું સંચલિયા નગરીએ જા અને હું આ જે નજરાણું આપું છું તે રાજા પરોક્ષીને નજર કર તથા મારી વર્તા એમને વિનવી કરજે કે તેમણે જે મારા ચોખ્ખ સદેશો કહી મોકલાવ્યો છે તે મારે મન કાર્યા અને અલકિન્ધ છે. આમ સૂચના આપીને રાજાએ વિશેષ આદરપૂર્વક ચિત્ત સારથિને વિદાય આપી.

૧૯૭ ચિત્ત સારથિ પણ એ એટલું લઈ પોતાને જિતારે આવી, જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. જતા પહેલાં તે નાહી પોઈ શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી કેશી કુમારધનજી પાસે ગયો. ધમણે સારથિને ધમોપદેશ કર્યો ધમોપદેશ.

સારથિ પ્રસન્ન થયો. ઉઠતાં તેણે શ્રમણને વિનંતિ કરી કે-
હે ભગવન ! રાજા જિતશત્રુની વિદાય લઈ આજે હું
સેયવિયા નગરી ભણી રવાના થઈ છું, તો હે ભગવન !
તમે કોઈ વાર સેયવિયા નગરી જરૂર પધારજો. સેયવિયા
નગરી પ્રાસાદિક છે, દર્શનીય છે અને બધી રીતે રમણીય
છે, માટે જરૂર તમે ત્યાં પધારવા કૃપા કરશો.

૧૯૮ ચિત્ત સારથિના આ કથનનો કેશી શ્રમણે આદર ન
કર્યો, તે તરફ કાંઈ ધ્યાન ન આપ્યું, પણ માત્ર મૌનજ મરી
રાખ્યું. છતાં ચિત્ત સારથિએ તો બીજીવાર અને ત્રીજીવાર
પણ સેયવિયા નગરી આવવાનો આગ્રહ કર્યો કર્યો.

૧૯૯ બ્યારે બેત્રણવાર સારથિએ આગ્રહભરી વિનંતિ
કરી ત્યારે કેશી કુમારશમણ સારથિ પ્રતિ બોલ્યા કે-તે
ગિત્ત ! જેમ કોઈ એક લીલોછમ ઠંડી છાયાવાળો મોટો
વનખાંડ હોય, તો તે ગિત્ત ! તે વનખાંડ, મનુષ્ય પશુ પક્ષી
અને ગર્ધા વગેરેને રહેવાઘાસક બને ? ગિત્ત બોલ્યો-હા
જરૂર-એ રહેવાઘાસક બને.

શમણ બોલ્યા-પણ તે ગિત્ત ! જો વનખાંડમાં અનેક
પ્રાણીઓનું લોટી ખીનારા બીજાં નામના પાષણકુનો રહે તો
તેમ તો એ વનખાંડ શું રહેવાઘાસક બને ? ગિત્ત બોલ્યો-
એવું તો એ સાચું વનખાંડ પણ ઊભરતું હોનારો
હોવાથી રહેવાઘાસક ન બને.

શ્રમણ બોલ્યા-એજ પ્રમાણે, તે ગિત્ત ! તારી
અર્ધાંજલ નવરી પણ બંધે માની આવી હોય, ત્યાં તેના
અર્ધાંજલ અર્ધ પર્વતી કમરના કાચવાચ આવી રીતે ન
નવરવરતે રહેવાથી તે ત્યાં કેવી રીતે આવી શકે ?

ચઢાવ્યું અને તેઓ કેશી કુમારના આગમનની રાહ ભેગા લાગ્યા.

૨૦૪ મિયવણના રણેવાળોને પૂર્વોક્ત ભલામણ કરી ચિત્ત સારથિ સેયવિયા નગરીએ આવી પહોંચ્યો. નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થતોક તે, પચેસી રાજના ઘરમાં બહારની ઉપસ્થાનશાળા તરફ ગયો. ત્યાં પહોંચી તેણે ઘોડાઓને થંભાવી રથ ઊભો રાખ્યો, રથથી ઊતરી રાજ નિતશત્રુએ આપેલું મહામૂલ્ય લેટણું લઈ તે સારથિ રાજ પચેસી પાસે ગયો, હાથ જોડી રાજ પચેસીને વધાવી તે લેટણું તેને નજર કર્યું.

રાજ પચેસીએ નિતશત્રુની લેટ સ્વીકારતાં ગિત સારથિનું સન્માન કર્યું, સત્કાર કર્યો અને તેને પોતાને ઘેર જવાની અનુજા આપી.

૨૦૫ રાજ પાસેથી નીકળી રથમાં બેસી સારથિ પોતાને ઘેર આગ્યો, નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યું, ખાઈ પીને શુદ્ધ થયો અને પછી પોતાના ઉત્તમ ગ્રાસાહમાં સુશોભિત બિડાવનં બેઠો. ત્યાં તેની સામે શુદ્ધો વાગવા લાગ્યા, બગીચા પકારનાં નાટકો થવા લાગ્યાં અને ઉત્તમ તરુણીઓ નાચવા લાગી : એ રીતે તે, ગાનનામમાં પોતાનો સમય વિતાવેલો ઉત્તમ સુખોને જોખનનો સંકેત લાગ્યો.

૨૦૬ હવે અન્ય કોઈ ક્ષિત્રમે કેશી કુમારનાં પાંચ નાનુંકાં પીઠ પાડીયાં રાખ્યા અને નાચાવે પાંચ નાનુંકાં રીધા અને પાંચ પોતાના પાંચમે અનવાનો નાચે બદલે વિદાન નાચે નીકળી પડ્યા.

કાવ્યની કાવ્યરૂપી વિદ્યા કહી દેવા નેત્રી
 કેદારીએ દેવાની સેવાથી મનમોહન મિશ્રવલ્લુ ઉદ્યાનમાં આવ્યા
 પદો, ક્યા અને ન્યાં સર્વે વિગત અવગત કપોતરૂં કાચમ અને
 તપોદી અગમોને કાવિન કહ્યા કરેલા શાસ્ત્રા.

દેવે કાવ્યે દેવી કુમારશમળુ ને ઉદ્યાનમાં આવી
 પદોંધ્યા ન્યાં નેમનુ આગમન થયું બેટીને ઉદ્યાનપાલકો
 મનુ મુદા અથા. નેમની પાસે આવીને નેમનાં દેરી
 અમળને પાંચા, નેમને ચોધ્ય કરેવાના રથભાગા કરેવાની
 અનુમતિ આપી, અને નેમને ઉપયોગમાં દેવા માટે પીઠ
 પાટીમાં મધારી. જોઈ લઈ જવાને નિમગ્ન અ. ૧૫.

દેવે ને કાવ્યેજોઈ દેરી કુમારશમળના નામ
 અને જોત્ર પૂજીને શાદ પણ કરી સ્ત્રીમાં. પાટી તેજાં કોઈકાં
 તમાં એકા થઈ પથરપથ વાગધીન કરવ. લાગ્યા કે, હે
 દેવાનુમિયો! આપણો વિજનામદિ જેમની શાદ જોતો
 દે છે, જેમનું દર્શન ઉઠે છે અને જેમનાં નામ જોત
 પાંબગતાં પણ એ જુગ પ્રજા થાય છે, તે જ આ દેરી
 મારશમળ ગામિગામ કરવા કરવા અહીં સેવવિયા
 મરીમાં આવી લગ્યા છે. તો હે દેવાનુમિયો! આપણે
 ઉએ અને ચિત્તામારયિને તેને અનિમિષ લાગે તેવી કરી
 રાના આગમનની હદીકત જાણવીએ

૨૮૬ કાવ્યો વિચાર કરી ને ઉદ્યાનપાલકો ચિત્ત-
 યિને ધેર ગયા, તેને પ્રજામયુવક જયવિજયથી વધા-
 હેવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુમિય! તમે જેમની શાદ
 દેવા છે તે કરી કુમારશમળ આપણી સેવવિયા

નગરીના મિયવણ ઉદ્યાનમાં આવી સંયમ અને તપથી આત્માને લાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા છે.

૨૧૦ ઉક્ત હકીકત સાંભળી ચિત્તસારથિ બહુ ખુશ થયો. પછી તે, આસનથી ઉઠી-ઊભો થઈ પાદપીઠથી નીચે ઊતરી પગમાંથી મોજડીઓ કાઢી નાંખી ખલે જેસ રાખી હાથ જોડી જે દિશામાં કેશી કુમારશ્રમણ ઊતર્યા હતા તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલાં ગયો અને પ્રણામપૂર્વક તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:

નમોઽત્યુણું અરિહંતાણું ભગવંતાણું વગેરે.

આ શકસ્તવ પૂરું કરતાં છેવટે તે બોલ્યો કે-અહીંના મિયવણ ઉદ્યાનમાં પધારેલા એ મારા ધર્મોચાર્ય અને ધર્મોપદેશક કેશી કુમારશ્રમણ ભગવાનને હું વાંહું છું.

૨૧૧ એ રીતે પોતાના ધર્મોચાર્યને નમસ્કાર કરી તેમનો આગમન સંદેશો કહેવા આવનાર તે ઉદ્યાનપાત્ર-કેનો સારથિજી સત્કાર કર્યો અને જીવતાંસખી પદોંએ તેટલું વિશાળ પ્રીતિદાન આપી તેમને વિદાય કર્યો.

પછી તેણે ધૈર્યગ્રંથિય મુરુખોને બોલાવીને અધરજા જલસી નેવાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો. રથ આવતાં આવતાં તે તે નાટી, બગિકા કરી, અજા મધ્યો પહેરી અને ઝડપીને બોલાવી નેવાર ચાલે ગયો.

પછી અજાનાં બેઠી નેવાર જનવમુક્તિ આપે કેશી કુમારશ્રમણને કહેવામાં આવ્યું.

તેમજ જે મનુષ્યો શ્રમણ બ્રાહ્મણની પાસે જવા છતાં પોતાની જાતને હાથ કપડું કે છત્રીવડે ઢાંકી રાખે છે- છુપાવી રાખે છે અર્થાત્ એક ખૂણામાં જઈ ચુપચાપ બેસી રહે છે પણ કશો ખુલાસો પૂછવા આગળ આવતા નથી, તેઓય ધર્મને સાંભળવાનો લાલ ખોઈ બેસે છે.

પણ હે ચિત્ત ! જે મનુષ્યો આરામ ઉદ્યાન કે ઉપાશ્રયમાં આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણનો આદર કરે છે, ગોચરીએ આવેલા તેમને વિપુલ દાન આપે છે અને તેમની પાસે જતાં પોતાની જાતને ન છુપાવતાં જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ મળે ત્યાં ત્યાં સર્વ ખુલાસા પૂછી લે છે, તેઓ જ ધર્મને સાંભળવાનો સમજવાનો કે મેળવવાનો લાલ મેળવી શકે છે.

૨૧૪ તો તે ચિત્ત ! તારા રાજ પત્નીની અંગે ધર્મ કેવી રીતે કહી શકીએ, કેમકે તે અમારી પાસે આવતી નથી તેમજ અમારી સામું પણ જોતો નથી.

૨૧૫ પત્રી સારથિ બોલ્યો :

હિં જાગવન ! હાઈ એક વળને મારી પામે કળીય દેશમાંથી તાર બોલાવ્યાની બોટ આવેલી છે, જે મેં ન સમજતાં પરભારી રાજાને ત્યાં મોકલી આપી છે, તો હિં જાગવન ! જે બોલાવ્યાના બહાનાથી રાજા પત્નીની નહીં આપ દેવાનુવિયની પાસે આવી યકીશ; મારે હિં હંવાનુવિય ! તે મનને વડે રાજા પત્નીની પર્મકયા કહિતાં લેશ પણ પત્નિવાન સંગ નહિ. વડે વડાજે રાજા પત્નીની જગ છુટતી ધર્મ કહિતે નહિ પણ અવધાને નહિ.

૨૨૦ સારથિ રથને પાછો વાળી મિયવણ ઉધાન તરફ હંકારી ગયો. ઉધાન પાસે પહોંચતાં તેણે રાજાને કહ્યું:
સ્વામી ! આ મિયવણ ઉધાન છે. અહીં ઘોડાઓને સારી રીતે થાક ખવડાવીએ અને તેમનો બધો શ્રમ આપણે દૂર કરી નાખીએ.

રાજાએ ‘હા’ પાડતાં તે ઉધાનમાં કેશી કુમારશમણના ઊતારાની પાસે જઈ ચિત્તે ઘોડાઓને શેડી રાખ્યા, રથને સ્થિર કર્યો અને ઘોડાઓને છોડી નાખી તેમનો શ્રમ દૂર થાય તેવી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી.

રાજા પણ રથથી નીચે ઊતરી સારથિની એ પ્રવૃત્તિમાં જોડાયો અને ઘોડાઓને ધીમે ધીમે ફેરવવા લાગ્યો.

એમ કરતાં કરતાં, મિયવણમાં મળેલી મોટી સભામાં તરસે ખેસી મોટા અવાજે કહેતા કેશી કુમારશમણને રાજાએ જોયા.

૨૨૧ જોતાંજ તેને વિચાર આવ્યો કે ‘જડ લોકો જ જડની ઉપાસના કરે છે, મુંડ લોકોજ મુંડની પૂજા કરે છે, મૂંડ લોકોજ મૂંડનો આશ્રય ખાળે છે, અપંગિત લોકોજ અપંગિતનો આદર કરે છે અને અજ્ઞાની લોકોજ અજ્ઞાનીનું બહુ માન કરે છે.’ તો આ વળી કેવું જડ મૂંડ મુંડ અપંગિત અને અજ્ઞાની સુરૂપ છે જે અરમાણ અને અરીસે દ્વિપુષ્પ દેખાયેલા લાગે છે ? જો મું ખાય છે ? મું ખીંચે છે ? જો મું ને મું આપ્યા પીવાની નેનું અરીસે આ મું નવનવી મૂંડ છે ? અને વળી જો મું કે છે જેને પીવે આપ્યા મોટી માનવનદીની વચ્ચે બેઠા બેઠા ને મોટા બરાબ પાકે છે ?

રાજા: હે ભંતે ! શું તમે પરમાવધિ જ્ઞાન ધરાવો છો ?
શું તમે અન્નજીવી છો ?

શ્રમણે રાજાને કહ્યું:

હે પચ્ચેસી ! ગામે ગામ ફરતા કોઈ અંકવાણિયા
શંખવાણિયા કે દંતવાણિયા દાણમાંથી છટકી જવા માટે
કોઈને ખરો રસ્તો પૂછતા નથી પણ આડે આવળે માર્ગે
ચાલે છે, તેમ વિનયના માર્ગથી છટકી જવાને લીધે તને
પણ સારી રીતે પૂછતાં આવડતું નથી.

પચ્ચેસી ! મને જોઈને તને એવો વિચાર થયેલો ખરો
કે આ જડ લોકો પેલા મોટા જડની ઉપાસના કરે છે અને
આ મારા ઉદાનમાં પણ ળરાડા પાડી મને ય રાખે રહીવા
દેતા નથી ?

રાજા: હા, એ વાત ખરી, પણ હો ભંતે ! એ તમે
જાણ્યું શાથી ? તમને એવું તે કેલુંક જ્ઞાન કે દર્શન થયું
છે જેથી મારો મનનો સંકેદપ પણ તમે જાણી લીધો ?

૨૨૫ કેશી શ્રમણ બોલ્યા:

અમારા શ્રમણ નિર્મિયાના શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે જ્ઞાનના
પાંચ પ્રકાર છે: ૧ આગ્નિનિર્માધિકજ્ઞાન ૨ પુનરજ્ઞાન ૩
અવધિજ્ઞાન ૪ મનઃપર્યાવજ્ઞાન અને ૫ કેવળજ્ઞાન. તેમાં
અવધિકાર કહિયા અભ્યાસ અને મારણના એમ બાર પ્રકારનું પાંડે
જ્ઞાન છે. અવધિનિષ્ઠ અને અવધિજ્ઞાન એવા બે પ્રકાર બીજા
જ્ઞાનના કે ત્રીજા જ્ઞાન, અવધિપર્યાવ અને દ્વાયોપચરિક
કે ન કે કેવળજ્ઞાન કે અને તેથી જ્ઞાનના પ્રવૃત્તિ નથી
નિર્મિતિ નેવાં બે બેડ છે.

૨૨૮ રાજા બોલ્યો:

જીવ અને શરીર બન્ને જુદાં જુદાં જ હોય અને જે જીવ છે તેજ શરીર છે એમ ન હોય તો, હે ભંતે ! તમે સાંભળો કે—

એક મારો^{૧૩૯} દાદો હતો જે આ જ નગરીમાં મોટો અધાર્મિક રાજા હતો, તે પોતાના દેશની પણ ઠીક સાર સંભાળ ન કરતો અને ઘણાંય પાપકર્મોમાંજ રાખ્યો રહેતો. તમારા કહેવા પ્રમાણે તો એ પાપી મારો દાદો કાળ આવતાં મરણ પામી કોઈ એક નરકમાં નૈરયિક થયો હોવો જોઈએ. હે ભંતે ! કેમ ખરું ને ?

વળી, એ મારા દાદાનો હું વહાલો પૌત્ર છું, તેને મારા પર ઘણું હેત હતું, હું તેનો વિશેષ લાડીલો—માનીતો હતો, તેનું હૃદય મને જોઈને વિશેષ આનંદ પામતું. વધારે શું, પણ મારું નામ સાંભળીને પણ તેઓ પોતાનું અહો-ભાગ્ય માનતા.

હવે, હે ભંતે ! તમારા કહેવા પ્રમાણે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં હોય તો મારા દાદા નરકમાં ગયા હોવા જોઈએ. વળી, મારા દાદાને મારા ઉપર ઘણું હેત હતું તેથી તેમણે અહીં મારી પાસે આવીને એમ જણાવવું જોઈએ કે “ હે પૌત્ર ! હું તારો દાદો હતો પણ અધાર્મિક હોવાને કારણે મેં ઘણાં પાપો આચરેલાં, તેથી હું નરકમાં પડ્યો છું. માટે, હે પૌત્ર ! તું લેશ પણ પાપ ન આચરજે અને પ્રામાણિકપણે દેશનો કારભાર કરજે. પાપકર્મમાં પડીશ તો મારી પેઠે નરકમાં જઈશ—નરકની ચાતનાઓ બાદ ભયંકર

સર્વકાંતાના શંખમાં પડ્યો તેથી મરણની આ સમય સુધી પામ્યો છું, માટે હું દેવાનુમિતો ! નરમ બુદ્ધિમંત્રે પણ એવા પાપાચરણમાં ન પડ્યો, પડ્યો તો મારી પેઠે કાંત્રીની સજા પામ્યો.

હૈ પચોરી ! એ પુરુષનું કાકલુદીથી ભરેલું આતું ગજ-ગજ વચન સાંભળીને તું તે કામુકને સજા કરતાં ઘડીક પણ થોભી જઈશ ખરો ?

હૈ ભતે ! એમ તો નજ જને. એ કામુક મારો અપરાધી છે માટે લેશ પણ ઢીલ કયા વિના હું તેને પાધરોજ કાંત્રીએ ચડાવી દઉં.

એજ પ્રમાણે, હૈ પચોરી ! નરકમાં પડેલો તારો દાદો પરતંત્રપણે જે દુઃખો ભોગવી રહ્યો છે તે તને—વહાલા પૌત્રને કહેવા ન આવી શકે.

મનુષ્યલોકમાં જઈને પાપકર્મનાં માઠાં ક્રોળોની સૂચના કરી આવવાની એની તો ઘણીય ઈચ્છા હોય, પણ તે પેલા અપરાધી પુરુષની પેઠે ત્યાંથી છૂટોજ થઈ શકતો નથી.

૨૩૦ નરકમાં તાલેજ આવેલો અપરાધી—નારકી, મનુષ્યલોકમાં આવવાને તો ઈચ્છે છે, પણ નીચેનાં ચાર કારણોને લીધે તે અહીં આવી શકતો નથી.

ત્યાંની—નરકની ભયંકર વેદનાનો અનુભવ તેને અત્યંત વિહ્વલ કરી નાખે છે અને તેથી તે કિંકર્તવ્યમૂઢ બની જાય છે, એ પ્રથમ કારણ છે.

નરકના કઠોર સંત્રીઓ એ નારકીને ઘડીભર પણ

વળી, એ મારી દાદીનો હું વહાલો પૌત્ર છું. હવે એ મારી દાદી, તમારા કહેવા પ્રમાણે દેવ થઈ હોય તો તેણીએ અહીં મારી પાસે આવીને એવું કહેવું બેઠાં કે- હું તારી દાદી હતી અને ધાર્મિક હોવાને લીધે બહુ પુણ્યો-પાર્જન કરી સ્વર્ગમાં દેવ થઈ છું, માટે હે પૌત્ર ! તું પણ ધાર્મિક થજે અને દેશનો કારભાર પ્રામાણિકપણે કરજે. દાનાદિક વડે પુણ્ય ઉપાર્જન કરીશ તો મારી પેઠે સ્વર્ગનાં સુખો અનુભવીશ.

હે ભંતે ! મારી દાદી મારી પાસે આવીને એ પ્રમાણે કહે તો જીવ અને શરીર બુદ્ધાં બુદ્ધાં છે એવી મારી ખાત્રી થાય. પણ મર્યાને લાંબો વખત થયો છતાં અત્યારસુધીમાં મારી દાદીએ અહીં મારી પાસે આવીને એવું કશું ચ સૂચવેલું નથી, તેથી જીવ અને શરીર એ બન્ને એક જ છે પણ બુદ્ધાં બુદ્ધાં નથી એ મારી ખાત્રી પાકી થાય છે.

૨૩૨ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા:

હે પચોસી ! તું એમ સમજ કે, ૧૪૨૨ દેવમંદિરમાં જવા માટે તું નાહોલો છે, લીનાં કપડાં પહેરેલાં છે, તારા હાથમાં કળશ અને ધૂપની કડછી રહી ગઈ છે અને દેવ-મંદિરમાં પેસવાને તું પગલાં જ ઉપાડે છે, એવામાં પાય-ખાનામાં બેઠોલો કાંઈ પુરુષ તને એમ કહે કે-હે સ્વામી ! તમે અહીં પાયખાનામાં આવો, બેસો, બિલા રહો અને શ્રોત્રીવાર લાંબું ડીક કરો; તો હે પચોસી ! તું એ વાતને કાને ધર ખરો ?

એ એના પાશ મળ્યાગીજાને માત્રી રાત્રી નહીં, એ ગોઠું કારણ છે.

એવું કારણ મનુષ્ય લોકની માત્રું કાપી નામે એવી લગાંકર ગાંઠરી છે. એવું ગાંઠરી ઉમે પશુ એવારસો પાંચમે ગોળન સુખી દેવાય છે અને એ એવી નીચ દેવાય છે કે હેવ એને રાહી શકતો નથી.

હેવ એવી પોતાની કચ્છા દોવા છતાં ઉપરનાં આર કારણોને લીધે અહીં આવી શકતો નથી. માટે, હે પએસી ! 'શરીર સાથેજ જીવ અહીં જળી જાય છે, એથી મરેલો માલુસ ફરી અહીં ક્યાંગી આવી શકે ?' એવી તારી સમજ બરાબર નથી.

મરીને સ્વર્ગમાં ગએલો પ્રાણી અહીં નથી આવી શકતો, તેનું કારણ સ્વર્ગના મોજગોખો તરફ તેની વિશેષતમ અભિરુચિ છે, નહિ કે તે નથી જ, તેથી હે પએસી ! તું એમ સમજ કે જીવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે, પણ તે બન્ને એક નથી.

૨૩૪ વળી ફરીને પએસી બોલ્યો :

હે ભંતે ! જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં નથી તે માટે આ એક જુદો પુરાવો ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો :

હે ભંતે ! તમે એમ સમજે કે કોઈ એક દિવસે મારી બહારની ઉપસ્થાનશાળામાં મારા મંત્રી વગેરે પરિવારથી ઘેરાએલો હું રાજસિંહાસનમાં બેઠો હોઉં, તે વખતે મારા કોટવાળો કોઈ એક ચોરને પકડી લાવે, હું તે ચોરને જીવતો ને જીવતો લોઢાની કુંભીમાં પૂરી દઉં, તેના ઉપર

ના, અને ! નીકળી.

હે પંખેસી ! એ જોરડીમાં ક્યાંય પગુ કાનું કાનું છે ખરું ?

ના, જાતે, એ જોરડીમાં ક્યાંય પગુ કાનું નથી.

હે પંખેસી ! એજ પ્રમાણે, વગર કાપાની જોરડીમાંથી પગુ અવાજ બહાર નીકળી શકે છે, તેમ વગર કાપાની કુંભીમાંથી જીવ પગુ બહાર નીકળી શકે છે, અર્થાત્ પૃથ્વીને શિલાને કે પર્વતને ભેદીને ઓંચકું જવાનું સામર્થ્ય જીવમાં છે, માટે તેને ગમે ત્યાં પૂરવામાં આવે તોપણ તે બહાર નીકળી જ જવાનો. એથી તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે પણ એ જાનને એક નથી.

રૂડપ વળી, પંખેસી બોલ્યો:-

હે જાતે ! જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં નથી પણ એક જ છે એવી મારી ધારણાને ટેકો આપતો આ વળી એક દાખલો સાંભળો:

મારા ઢોટવાળોએ પકડી આણેલા ચોરને હું જીવથી મારી નાખું, પછી તે મારી નાખેલા ચોરને લોહાની કુંભીમાં પૂરી દઉં, તેના ઉપર મજબૂત ઢાંકણું બેસારી, તેને રેવરાવી અને પાકી ચોકી બેસાડી દઉં; પછી વખત જતાં તે લોહાની કુંભી ઉઘાડી જોઈ છું તો તેને કીડાઓથી ખદખદતી કુંભી જેવી લાગું છું.

એ કુંભીમાં ક્યાંય રાઈ જેટલુંય કાણું નથી, છતાં એમાં એટલા બધા કીડા ક્યાંથી પેસી ગયા ?

હું તો એમ સમજું છું કે શરીર અને જીવ એકજ

ત્યારે જો ત્રી કુશળતા ધરાવી શકો, તો તું એમ માનવ કે જીવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે. પરંતુ મંદ જ્ઞાનવાળો એ બાબતમાં જોની કુશળતા બતાવી શકતો નથી. મારે જીવ અને શરીર એક છે એ મારી કલ્પના સમજાત છે.

કેસી કુમાર બોલ્યા:—

હે પએસી ! કેમ એક બાળાવડી તરુણ પુરુષ, મનુષ્ય નથી હોતી અને નવું બાળુ એ વડે એક સાથે બાળુને ફેંકી શકવા બેટલી કુશળતા ધરાવી શકે છે, તે જ પુરુષ પાસે જીવું બવાઈ ગએલું ધનુષ્ય તેવી જ છે અને તેવુંજ બહુ કશું હોય, તો તે એક સાથે પાંચ ફળ ફેંકી શકે ખરો ?

હાંતે ! ન ફેંકી શકે.

હે પએસી ! તરુણ પુરુષ શક્તિશાળી તો છે, પરંતુ ઉપકરણોની ન્યૂનતા-ખામી-ને લીધે તે પોતાની શક્તિ બતાવી શકતો નથી, તેમ મંદ જ્ઞાનવાળા બાળકમાં આવડતરૂપ ઉપકરણની ખામી છે, માટે તે એ અવસ્થામાં એક સાથે પાંચ બાળુને ફેંકી શકતો નથી. હા, તે જ મંદ જ્ઞાનવાળો બાળક જ્યારે તરુણ થઈ આવડતરૂપ ઉપકરણ મેળવે છે, ત્યારે તેમાં એવી શક્તિ ખીલી ઉઠે છે, પણ તેથી તું એમ ન માન કે શરીર અને જીવ બન્ને એક છે. પએસી ! એ બન્ને તો જુદાં જુદાં છે.

૨૩૭ પએસી બોલ્યા:—

હે હાંતે ! જેમ કેમ તરુણ પુરુષ, લોહના સીર...

૨૩૮ પંચેસી બોલ્યા:—

હે ભતે! મેં એક જીવતા ચોર તોળ્યો, પછી તેને જીવથી મારી નાખી ફરીવાર તોળ્યો. જીવતાં તેનું જે વજન હતું તેજ વજન તેના મડાનું હતું—એ જાનને વજનમાં લેશ પણ ફરક ન હતો. જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં હોય અને જીવ શરીરમાંથી નીકળી જતો હોય, તો મડાનું વજન ઘટ્યું જોઈએ. હે ભતે! એ જાનને સ્થિતિમાં વજનનો જણાય ફરક જણાતો નથી, માટે તું એમ માનું છું કે જીવ અને શરીર એક જ છે પણ જુદાં જુદાં નથી.

કેશી કુમાર બોલ્યા:—

હે પંચેસી! પહેલાં ઠોઠવાર તે આમડાની મસકમાં^{૧૪૦} પવન ભરેલો છે ખરો? વા ભરાયેલો છે ખરો? આમડાની ખાલી મસક અને પવનભરેલી મસક એ જાનનેના વજનમાં કાંઈ ફેર પડે છે ખરો?

ના, ભતે! ફેર તો નથી પડતો.

પંચેસી! ખાલી અને પવનભરેલી મસકના વજનમાં ફેર ન પડતો હોય તો જીવતાનું અને મુડદાનું વજન ફરક વિનાનું જ હોય ને? જીવ ભારે નથી તેમ હળવોય નથી, તેથી જીવ નીકળી જતાં મુડદાનું વજન ઘટે એમ ન જાને, એટલે એક સરખા વજનને લીધે તું એમ માનતો હો કે જીવ અને શરીર જાનને એક જ છે, તે જરાય સંગત નથી.

૨૩૯ પંચેસી બોલ્યા:—

હે ભતે! ઠોઠવાર એક ચોરને મારી પાસે લાવ-

વામાં આગ્યો, 'તેમાં હવ છે કે નહિ' એ જાણવા મેં
તેને ચારે બાજુ તપાસ્યો, પણ હવ તો ક્યાંય હીઠામાં
ન આગ્યો.

પછી મેં તેના એ ઊભા ચીરા કરી તેને ફરીવાર જોયો,
છતાંય હવ તો ન જ દેખાયો. પછી તો થઈ શકે તેટલા
તેના નાના નાના કટકા કરી તેને વારંવાર તપાસી જોયો, છતાંય
તેમાં ક્યાંય હવનું નિશાન પણ ન જણાયું. માટે હું કહું
છું કે હવ અને શરીર એક છે પણ જુદાં જુદાં નથી.
કેશી કુમારચુનિ બોલ્યા:
હે પએસી ! પેલા કઠીયારાજ હવતાંય હું વિશેષ
મૂંઠ જણાય છે.

હે ભત્રે ! એ કઠીયારો વળી કોણ હતો ?
પએસી ! અમિ અને અમિ રાખવાનું ઠામ સાથે લઈ
કેટલાક વનહથી લોકો વનની શોધ માટે નીકળી પડ્યા.
આલતાં આલતાં તેઓ જેમાં ઘણાં લોકડાં છે એવી એક
ઝોટી અટવી પાસે આવી પહોંચ્યા. એવામાં તેમાંના કોઈએ
પોતાના સાથના માણસને કહ્યું કે, હે દેવાનુમિય ! અમે
લાકડાઓની બરેલી આ અટવીમાં જઈએ છીએ. હું આ
અમિ અને અમિનું ઠામ લઈ જા અને અમારા માટે ખાવાનું
શોધી રાખજો. કહાવ્ય કોઈ કારણથી આ અમિ જોલવાઈ
નય તો હું લોકડામાંથી અમિ લઈને અમારું ખાવાનું
શોધી રાખજો.
તેમના ગયા બાદ ઘોડી વારે રાંધવાની શરૂઆત
વા જતાં પેલા સાથીએ અમિને જોલવાઈ ગયો.

ચીજી તેજી પોતાના આગીની બદામણુ પ્રમાણે લાકડામાંથી
 અગ્નિ મેળવવા લાકડું હાથમાં લઈ ચારે બાજુ નપાસી
 જોયું પણ તેમાં તેને તે ક્યાંય ન કળાયો. પછી તો તેજી
 હાથમાં કુદાડો લઈ લાકડું ચીરી નાખ્યું છતાં તેમાં
 અગ્નિ ન દીઠો. છેવટે તેજી થઈ શકે તેટલા તેના નાના
 નાના કટકા કરી તે દરેકને તપાસી જોયા, છતાંય તેમાં
 જોઈએમાં અગ્નિનું નિશાન પણ ન ભાજ્યું. આખરે થાકી કંટાળી
 તે બિચારે ચિંતાતુર થઈ લમણે હાથ દઈને બેઠો અને 'હજી
 સુધી હું રાંધી ન શકયો' એ બાળત અફસોસ કરવા લાગ્યો.

એટલામાં જે સાથીઓ લાકડાના ભારા લેવા ગએલા
 હતા તે બધા પાછા ફર્યા અને આ બિચારાને ચિંતાતુર
 થએલો દીઠો.

તેઓએ પૂછ્યું: હે દેવાનુપ્રિય! તું ઉદાસ કેમ બેઠો
 છે? હજી સુધી તેં અમારા સારુ ખાવાનું નથી રાંધ્યું?

તેણે જણાવ્યું કે, હે ભાઈઓ! તમારા ગયા બાદ
 થોડીવારમાં જ તમેએ આપેલો એ અગ્નિ તો આલવાઈ ગયો.
 પછી હું તમારા કહેવા પ્રમાણે લાકડામાંથી અગ્નિ મેળવવા
 લાકડાને તપાસવા લાગ્યો. લાકડાને ચીરી, તેના નાના નાના
 કટકા કરી તપાસી જોયું, તો તેમાં અગ્નિ તો ક્યાંય ન જોવામાં
 આવ્યો. તેથી અગ્નિ વિના હું રાંધું શી રીતે? એ માટેજ
 આમ અફસોસમાં પડ્યો છું.

પછી તેઓમાંના જ કોઈ દક્ષ પુરુષે સાથેના બીજા બધા
 ભાઈઓને કહ્યું કે, તમે બધા નાહી ધોઈને બલિકર્મ કરી
 તૈયાર થઈને આવો, હું હમણાં જ રસોઈ બનાવી નાખું છું.

પછી એ દશ પુરે કુદાટે તમ તાકડામાંથી ધમ્મિ
 શરૂ બનાવ્યું અને એ શરૂને અરજી આપે બધી અગ્નિ ઉ
 બધી અગ્નિને કાપીને તે બધાઓની જગ્યા કરી નાંખી
 એટલામાં નદાવા પાવાગણેલા બધા સામીઓ અધી પડેલા
 સો સાથે જમી કરીને મોટામાં મોટા મળીને વાતો
 દરવા એકા. રસોઈની વાત નીકળતાં એકા દશ પુરે પેલા
 ઉદાસ થયેલા સાથીને કહ્યું કે, હે દેવાનુપ્રિય ! અગ્નિને
 શોધવા માટે તે તાકડાં ફાટી ફાટીને જોવાનો પ્રયામ કરો
 તેથી જોમ જણાય છે કે, શું જડ છે, મૂક છે અને તદન
 અજ્ઞાન છે.

હે પએશી ! એ અગ્નિશોધક કઠીયાસની પેઠે તે પશુ
 જીવને શોધવા-જોવા-માટે ચરીરને ચીરી ચીરીને જોવાનું
 પાછી વલોબ્યું, તેથી શું પશુ જોવા કરતાં કાંઈ જોાજે મૂક
 નથી.

૨૪૦ પએશી બોલ્યો:-

હે જાતે ! તમારા જોવા જાની જુદા મદામતિ વિજ્ઞાની
 અને વિનીત પુરુષ અધી મોટી સભા વચ્ચે મારા પર
 આક્રોશ કરે, ખીલાઈ જાય, અને મારી નિર્જાતના કરે એ
 શું ઠીક કહેવાય ?

કેરડી ધમણ બોલ્યો:-

પએશી ! તને ખબર છે કે હાનિપર્ષદા શુભપતિપર્ષદા
 પ્રાણપર્ષદા અને અગ્નિપર્ષદા એમ ચાર પ્રકારની પર્ષદાઓ
 છે. એ ચારે પર્ષદાઓની કંઠનીતિને પણ તું કયાં નથી જાણતો ?

ક્ષત્રિયપર્ષદાનો અપરાધ કરનાર કાંતો પોતાના હાથ પગ ગુમાવે, માથું ગુમાવે અને કાંતો જીવથી જાય.

ગૃહપતિપર્ષદાના અપરાધીને બંધાઈને આગમાં સળગી જવું પડે.

બ્રાહ્મણપર્ષદાનો અપરાધી અનિષ્ટ ઉપાલંભપૂર્વક કુંડીના વા ગુનકના નિશાનથી અંકિત થાય કે નિર્વાસિત થાય-હંદપાર જાય.

ઋષિપર્ષદાનો અપરાધ કરનાર, અતિઅનિષ્ટ નહિ એવી વાણીવડે ઉપાલંભ પામે.

હે પએસી ! ઉક્ત દંડનીતિથી તું પરિચિત છે, છતાંય તું મારી પ્રતિક્ષણ વર્ત્યા કરે છે, વિપરીત રહ્યા કરે છે, મારે જ તારે 'તું' મૂઢતર છે' એવી હળવી પણ મારી આકોશ-વાણી સાંભળવી પડે છે.

૨૪૧ પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! મને એમ થએલું કે હું જેમ જેમ આપની પ્રતિક્ષણ વર્તીશ-વિપરીત વર્તીશ, તેમ તેમ તત્ત્વને વિશેષ જાણીશ, જ્ઞાનને પામીશ, કરણ અને દર્શનને અધિક સમજી શકીશ, તેથીજ હું અત્યારસુધી આપની પ્રતિક્ષણ વર્ત્યો છું અને વિપરીત બોલ્યો છું.

કેશી મુનિ બોલ્યા:-

હે પએસી ! તું જાણેજ છે કે વ્યવહારકોના ચાર પ્રકાર કહેલા છે.

કેટલાકે કે તો છે પણ મીઠી વાણી નથી બોલી શકતા. કેટલાકે વાણીને તો મીઠી રાજે છે પણ કશુંય દેતા

નથી. કેટલાકો કશુંય દેતા નથી તેમ વાણી પણ મીડી ન રાખતા. અને કેટલાકો કે છે અને સાથે વાણી પણ મધ્ય ભાવે છે. હે પએસી ! આ આરંભવહારકોમાં જે દેતો નથી અને વાણીયે મીડી નથી બોલતો, તે તદ્દન અભ્યવહારી છે અને બાકીના તમે વ્યવહારના બહુકાર છે. હે પએસી ! એ રીતે હું પણ અભ્યવહારી ૧૫૦ છે, કાંઈ અભ્યવહારી નથી.

૨૪૨ પએસી બોલ્યો:-

હે ભત્તે ! તમે દક્ષ છો, બુદ્ધ છો, વિજ્ઞાની છો, તો જેમ ૧૫ આમળાને હથેળીમાં બતાવે, તેમ તમે મને જીવને નાવી શકો ?

રાજા પએસીએ એ પ્રશ્ન કયો તેટલામાં તેની પાસેજ શ્રી વાયુ વાવા લાગ્યો, તેથી વૃષ્ણ અને વનસ્પતિઓ બધું હાલવા લાગ્યું, કંપવા લાગ્યું, પરસ્પર અથડાવા લાગ્યું અને નાના નવા આકારે બિડવા લાગ્યું.

તે વખતે લાગ એકને કેશી મુનિએ રાજા પએસીને કહ્યું કે-હે પએસી ! જે આ વૃક્ષો અને વનસ્પતિઓ કરે છે તે તો હું જુએ છું ને ? તો મું એને કોઈ દેવ હવાવે છે ? દાનવ, નાગ, દિત્તર, કિપુરુષ, મહોરગ કે ગાંધર્વ ?

પએસી બોલ્યો:-

હે ભત્તે ! એ વૃષ્ણ વગેરેને તો વાયુજી હવાવે છે, પણ કોઈ દેવ દાનવ કે દિત્તર હવાવતો નથી.

કેશી—હે પએસી! કામ, રાગ, મોહ, વેદ, લેશ્યા અને શરીરને ધારણ કરનારા એ વાયુને તું જોઈ શકે છે?

પએસી—ના, ભંતે! હું તેને જોઈ શકતો નથી.

કેશી—સ્વપધારી, દેહધારી, મોહી અને રાગી એવા વાયુને પણ તું જોઈ શકતો નથી, તો ઇન્દ્રિયાતીત એવા જીવને હું તને શી રીતે બતાવી શકું?

પએસી! ખરી વાત તો એમ છે કે, જે મનુષ્ય રાગ-દ્વેષથી પર છે, તે ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશ-સ્તિકાય અશરીરીજીવ પરમાણુપુદ્ગલ શબ્દ ગંધ વાયુ એ આઠ પદાર્થોને સારી રીતે જાણી શકે છે—સમજી શકે છે અને ‘આ જિન થશે કે નહિ’ ‘આ બધાં દુઃખોનો નાશ કરશે કે નહિ?’ એ બે હકીકતોને પણ તેજ જાણી શકે છે. અર્થાત્ વીતરાગ મનુષ્ય એ દસ બાબતોને સારી રીતે જાણી શકે છે; માટે હે પએસી! તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે પણ એક નથી.

૨૪૩ પએસી બોલ્યો:—

હે ભંતે! હાથીનો અને કંથવાનો જીવ એક સરખો છે?

હે પએસી! હા, તે બન્નેના જીવ એક સરખા છે.

હે ભંતે! હાથી કરતાં તો કંથવો અદ્ય કર્મવાળો

અદ્ય ક્રિયાવાળો અને અદ્ય આસવવાળો છે તથા કંથવાના આહાર, નિહાર, શ્વાસોચ્છવાસ, બળ, વીર્ય અને મુતિ વગેરે પણ અદ્ય છે, અને એથી ઉલટું, એ બધું કંથવા કરતાં હાથીમાં વધારે છે; આમ હાથીમાં અને કંથવામાં આસમાન જમીન જેટલો ચોક્કો ભેદ જણાય છે, છતાંય

હે બંતે ! તમે જોમ કેમ દહો છો કે દાળીનો અને કંથ-
વાનો છવ જોઈ સરખો છે ?

કેશી પ્રમાર જોડ્યા:-

હે પંખેસી ! તું જોમ ધાર કે મુગમટદાર અને શિખ-
રાકાર એક મોટી જોરડી દોય, તેમાં કોઈ મુગમટ દીવો
લઈને પેસે અને પછી જોતે જોરડીનાં બધાં બારી બારણાં
બરાબર બંધ કરી દે અને જોનાં બધાં છિદ્રો છાંદી દે, તો
જો દીપકનો પ્રકાશ, જો બાળીયે જોરડીને બજવાળમે
પણ બદારના જાગને નહિ બજવાળે; કેમ ખરૂંને ? જો
દીને, જો દીપક ઉપર કોઈ મોટો ધાળ કાંકે અથવા મોટું
ઢાતું કાંકે, તો તે દીપકનો પ્રકાશ તે તે કાંકણના અંદરના
જાગને પ્રકાશમે પણ બદાર નહિ પ્રકાશે, અર્થાત્ બધે દીપક
તો જોજી છે પણ તે મોટા કાંકણ નીચે દોય તો વધારે
જાગમાં પ્રકાશે છે અને નાના કાંકણ નીચે દોય તો જોજી
જાગને પ્રકાશે છે, તેજ ન્યાયે, હે પંખેસી ! આ છવ પણ
જેવડા-મોટા કે નાના-શરીરને મેળવે છે, તેવડા શરીરના
બધા જાગેને પાનાના અણખ અત્તમ પ્રદેસોદાસ શશિન
કરી શકે છે, પછી બંતેને શરીર મોટામાં મોટું દોય કે
નાનામાં નાતું દોય, મોટે દે, પંખેસી ! તું જોમ રામજી કે
દાળીનો અને કંથવાનો છવ જોઈ સરખો છે અને જો
જોમ પણ માન કે છવ અને શરીર જુદા જુદા છે પણ
જોઈ નથી

રજજ રાજા બોલ્યો:-

હે બંતે ! ' છવ અને શરીર બંધ છે ' એવું તું કાલ

નિરૂપિત માનસે નથી, પણ મારા હાથ અને માન મિત્ર
પણ એમજ સમજના ત્યાગ્ય છે, નિરૂપિત મારી જે સમજ
કુશલપરંપરાની સમજ છે, બહુપુરુષપરંપરાથી નાલી
ચાલેલી છે, તો તે બંને હિમારા કુશની જે દષ્ટિને કુંડા
રીતે મોડી શકું ?

કેશી ધ્રમણ બોલ્યા:-

હો પગેરી ! તારી જે સમજને તું નહિ ગદગદાવીય,
તો પેલા લોહાનો ભારો નહિ છોડનારા કદાચડી પુરુષની
પેડે તારે પસ્તાતું પડશે.

રઝપ રાજા બોલ્યા:-

ભંતે ! લોહાનો ભારો નહિ છોડનારો કદાચડી પુરુષ
વળી કોણ હતો અને તેને પસ્તાવું કેમ પડ્યું ?

કેશી કુમાર બોલ્યા:-

પએસી ! કેટલાક ધનાર્થી લોકો વિપુલ કરીયાણાં
ભરીને અને સાથે ઘણું બધું ભાતું લઈને, જ્યાં કોઈ આવેલું
નહિ એવી એક મોટી લાંબી અટવીમાં જઈ ચલ્યા. ત્યાં
કોઈ એક સ્થળે પહોંચતાં તેમણે જેમાં ઘણું લોહું દટા-
એલું છે એવી એક મોટી લોહાની ખાણ જોઈ.

ખાણને જોતાંજ ખુશીમાં આવી જઈ તેઓ પરસ્પર
કહેવા લાગ્યા કે આ લોહું આપણને વિશેષ ઉપયોગી છે,
માટે તેને ભારા ખાંધી લઈ જવું સારું છે.

એમ વિચારી તેઓ લોહાના ભારા ખાંધી તેમને
ઉચકી એજ અટવીમાં આગળ ચાલ્યા.

ચાલતાં ચાલતાં, જેમાં ઘણું સીસું ભરેલું છે એવી

ખત્રીશ પ્રકારનાં નાટકો, તેમનાં ગાન નાચ જોતાં જોતાં આનંદપૂર્વક રહેવા લાગ્યા. ત્યારે પેલો લોઢાના ભારને ઉંચકી લાવનાર સાથી લોહું વેચી ઘણું ઓછું કમાયો અને તેમના એ સાથીઓનો વૈલવ જોઈ પોતાની જાતને નિંદવા લાગ્યો: હું દેવો હીનપુણ્ય છું, દેવાં માઠાં લક્ષણવાળો છું, મેં સાથીઓનું કહેવું છેવટસુધી કાને નજ ધર્યું અને એક મારા દુરાચરમાંજ તણાયો. તેમનું કહેવું માન્યું હોત તો આજે હું પણ એમના જેવોજ વૈલવ માણત. હે પએસી ! તું પણ તારો દુરાચર ન છોડીશ, તો એ લોઢાના ભારાવાળા દુરાચરની પેઠે તારેય પસ્તાવું પડશે અને તેની પેઠે દીનહીન થવું પડશે.

કેશી કુમારનું એ કથન સાંભળી આખરે રાજ પએસીને ભાન આવ્યું અને તેણે કેશી કુમારને વંદન કરીને કહ્યું કે, હે ભંતે ! મારે જરાય પસ્તાવું પડે એવું તો હું નહિ કરું. મારો પૂર્વચર છોડીને આપની પાસે હું દેવળી-ભાષિત ધર્મને સાંભળવાની-સમજવાની ઇચ્છા રાખું છું, માટે હવે મારે પેલા લોઢાવાળાની પેઠે પસ્તાવાનું ક્યાં રહ્યું ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા:—

હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ થાય તેમ કર, પણ સારા કામમાં પ્રતિબંધ ન આવવા દે.

રાજની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ જોઈ કેશી શ્રમણે જેમ ચિત્ત સારથિને ધર્મકથા કહી સંભળાવી ગૃહિધર્મ સમજાવ્યો હતો, તેમ રાજ પએસીને પણ તેમણે ધર્મકથા કહી ગૃહિધર્મની સમજણ આપી અને રાજએ ગૃહિ

આવતી કાલે પ્રભાતનો પહોર થતાંજ મારા બધા પરિવાર સાથે અહીં આવી આપને વંદન નમન કરી મેં કરેલા આ અવિનયની વિનયપૂર્વક વારંવાર માફી માગું.

આમ કહી રાજા પચ્ચેસી પોતાને સ્થાને પહોંચી ગયો અને સવાર થતાં જ એ રાજા રાજા કોણિકની પેઠે મોટા આડંબર સાથે પાંચ ૧૫૧ અભિગમપૂર્વક કેશી શ્રમણ પાસે આવ્યો અને તેમને વાંદી નમી પોતાના અવિનય સંબંધી વિશેષ નમ્રતાપૂર્વક ક્ષમા માગી.

કેશી શ્રમણે એ રાજા પચ્ચેસીને તેની રાણી સૂર્ય-કાંતાને તથા તેની સાથેની મોટી સલાને ધર્મદેશના કડ્ડી સાંભળાવી.

૨૪૮ ધર્મદેશના સાંભળી પોતાને સ્થાને જવાની ત્વરાવાળા રાજાને કેશી કુમારે કહ્યું:-

હો પચ્ચેસી ! વનખંડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાઢ અને જોળનો વાડો પહેલાં પહેલાં તો રમણીય લાગે છે પણ પછી અરમણીય થઈ જાય છે, તેમ તું પહેલાં રમણીય ૧૫૨ થઈ પછી અરમણીય ન થતો.

પચ્ચેસી બોલ્યો:-

હો ભાતે ! વનખંડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાઢ અને જોળનો વાડો એ પહેલાં પહેલાં તો રમણીય લાગે છે અને પછી અરમણીય થઈ જાય છે, તે વળી કેમ ?

કેશી બોલ્યો:-

પચ્ચેસી ! સાંભળ, વનખંડ જ્યાં સુખી પવનથી ફૂલવાળો ફૂલવાળો અને ઘટાકાર છાયાવાળો હીલોચ્છમ દેવ કે ત્યાં સુધી

રમણીય લાગે છે અને જ્યારે તેનાં પાંદડાં ખરી પડે છે, ફૂલો ફરમાઈ જાય છે, ફળો નથી હોતાં, તેમ તે સૂકા ખંખ થઈ જાય છે, ત્યારે બીદામણે લાગે છે.

નૃત્યગાનામાં જ્યારે નાચ ચાલતો હોય, ગાણું ગવાતાં હોય, વાજાં વાગતાં હોય અને લોકો દુઃખતા રમતા હોય પારે તે રમણીય લાગે છે અને જ્યારે નાચ જંધ હોય, ગાણું ન ચાલતાં હોય, વાજાં ન વાગતાં હોય અને તેમાં એક પણ માણસ ન ફરકતું હોય, ત્યારે તે સૂનકાર સ્થાન જેવી બીદામણી જણાય છે.

શેરડીના વાદમાં ચિંધાડા ચાલતા હોય, શેરડી પીલાતી હોય, લોકો તેનો રસ પીતા હોય, ફાઈ તેને લેતા હોય ના દેતા હોય, ત્યારે તે વાદ બગેો બગેો-રમણીય લાગે છે, પણ જ્યારે તેમાં ચિંધાડા જંધ હોય, શેરડી ન પીલાતી હોય, એક ચકતું થ ન ફરકતું હોય, ત્યારે તે ખાવા ધાય છે-અજખામણો દીસે છે.

ખોળના વાદમાં જ્યારે ઘાળીઓ ચાલતી હોય, તલ પીલાતા હોય, લોકો બેગા થઈને સાની ખાતા હોય, એક બીજા પરપર સાનીને લેતા રેતા હોય, ત્યારે તે રમણીય જણાય છે, પણ જ્યારે ઘાળીઓ જ જંધ હોય, ફાઈની અવજવર ન હોય, ત્યારે તે અરમણીય બાસે છે તેમ દે પબ્બી ! તું પડેલા રમણીય થઈને પછી પાછળથી અરમણીય ન થતો.

૨૪૬ રાજ પબ્બી બિરથો:-

૨૫૧ ત્યારથી રાજા પચોસીનું ધ્યાન રાજ્યકાર્યમાં
 અને વિષયોપભોગો તરફ જોડાયું. રહેવા લાગ્યું-જોસરત
 લાગ્યું, ત્યારથી તેની રસીલી રાણી સૂર્યઠાંતને જોવા વિચાર
 થયો કે હવે કેઈ શસ્ત્રપ્રયોગ, અગ્નિપ્રયોગ, મંત્રપ્રયોગ
 કે વિષપ્રયોગદ્વારા રાજા પચોસીને કેદાસે દેવો નેહજો, અને
 રાજકુમાર સૂર્યઠાંતનો રાજ્યાભિષેક કરવો નેહજો અને
 માટે વિવિધ વિષયોપભોગોમાં રસ લેતાં લેતાં રાજ્યશ્રીને
 ભાંગતા રહેવું નેહજો.

તેનીએ આ ધોત્રાનો મંદરપ રાજકુમાર સૂર્યઠાંતને
 સૂચવ્યો અને રાજાને આવી નાખી તેને રાજ્યનિદાસન
 આપવાનું જણાવ્યું.

રાજકુમાર સૂર્યઠાંત ધોત્રાની માતાના તેવા દૂર
 વિચારમાં સમગ્ર ન થયો અને તે બાબત કદા ઉત્તર ન
 આપતાં મૌન જ રહ્યો.

ધોત્રાનાં જો વિચારમાં રાજકુમારની અમ મતિ જાગી
 તેણીને એમ થયું કે રાજાને રાજકુમાર તેના આ વદન્યનો
 બેઠ રોડી નાખે અને રાજાને બધું કહી દે.

આમ વિચારી તેણી રાજા પચોસીને મારવાનો લાગ
 યોધવા લાગી, તેના છિદ્રો જોવા લાગી અને હવે તેને રીમ
 મારી નાખવાની બાબતમાં માવધાન રહેવા લાગી.

૨૫૨ એકવાર લાગ મળતા જ તેણીએ રાજા પચોસીના
 માનપાનમાં, તેને પહેરવાના વસ્ત્રોમાં ગુપ્તવાની મ.ગાનેમાં
 અને તેના રાજમારના ધરેજી.એ.મ. ૧૧૦૧૧૧ બેઠ.જુ.
 નાદી પાઈ બલિકર્મ કરી એવા રાજા રાવણની રાજ્યશ્રી

જામરૂં આપેલું, તેમજ ના મહેનું મેળવેલું એ વિચારવું એ જરૂર પડેલું, વિચારવું વચનું વહેંચવું, વિચારવું જ્યાં કેવળ એ જાણે વિચારવું સુલભતાવ બતાવે.

એમ ચનાં સજ્જ પાંચવીનાં અરીસાં નીચે વર્ણન મેળના રૂપાનું અને વિચાર વિનયનરનું જેવ ગા.પતી, નહિ સહી શકાય તેવી બારે ગા.પતી ચનાં રાખી.

રૂપક સજ્જ તેા નમજી ગયો કે પાને રાક્ષીના કાવ-
તરાથી હયાગો છે. જનાં તેજી રાક્ષી ઉપર લેગ પાળુ પાંચે
ન આજ્ઞતાં પાપરો પાપપશ્યાના વરજ જવાનેા મનમુખે
કર્મો. ત્યાં જઈ તેને પૂજી પ્રમાજી તથા શીંગની અને
લગુશંકાની જગ્યાને તપાસી પછી તે પૂર્વાભિમુખ થઈ ધમના
રાંશાસમાં પદ્યંકાગને સ્થિર બેઠો અને હાથ જોડી માથું
નમાવી આ પ્રમાણે બોલ્યો:

અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર.

મારા ધર્મોચાર્ય અને ધર્મોપદેશક દેશી કુમારશ્રમણને
નમસ્કાર. અહીં રહી તેમને વંદન કરતા મને ભગવંત
દેશી કુમારજી જુઓ, હું તેમને વારંવાર વાંદું છું-નમું છું.

મેં પહેલાં એ મારા ધર્મોચાર્ય પાસેથી સ્વૃક્ષ પ્રાણા-
તિપાત વગેરેના ત્યાગથી પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હતી અને હમણાં
પણ તેમની જ સાક્ષીમાં સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાત વગેરેના
ત્યાગનો નિયમ લઉં છું, ક્રોધ માન માયા અને લોભ
વગેરે કપાયો છોડી દઉં છું, નહિ કરવા જેવું બધું કાર્ય
તજી દઉં છું અને જીવતાંસુધી ચારે પ્રકારના આહારનો
પણ પરિત્યાગ કરું છું.

રૂપદે જો પુત્રપત્ની, ધર્મમાં આવતાં જ તેનાં માતા-
પિતાની ધર્મમાં દલના થશે.

પૂરા નવ માસ અને સાત માસ દિવસ જતાં તે
બાળકનો ત્યાં જન્મ થશે.

જન્મ થતા પછી પહેલો દિવસે તેનાં માતાપિતા
બાળકના જન્મનો ઉત્સવ કરશે, બીજો દિવસે ૨૫ સૂર્ય-
નાંદનાં દર્શન કરશે, છઠ્ઠે દિવસે ધર્મભાગરણુ ડાળવશે, એમ
અગ્યાર દિવસ બીની જતાં અને બારગો દિવસ આવતાં
બાળકના જન્મનું સૂતક કાઢી નાખશે અર્થાત્ તેનાં માતા-
પિતા ચોકખાં થશે, પછી બધે લીંપણુગુંપણુ કરી લોજ-
નની વિપુલ સામગ્રી તૈયાર કરાવશે અને પોતાનાં સગાં
સંબંધી મિત્ર જાતિજન સ્વજન પરિજન વગેરેને આમંત્રી
ન્હાઈ ઘોઈ બલિકર્મ કરી બધાં સાથે બેસીને લોજનમંડપમાં
લોજન કરશે.

પછી તે પુત્રનાં માતાપિતા, વઝ ગંધ માલા અને
અલંકારવડે આમંત્રિત જનોનો સત્કાર કરશે, સન્માન
કરશે અને તેઓની સમક્ષ એમ કહેશે કે આ બાળક તેની
માતાની કુક્ષિમાં આવ્યો ત્યારથી અમે ધર્મમાં દૃઢ પ્રતિ-
જ્ઞાવાળાં થયાં છીએ, માટે અમે તેનું 'દૃઢપ્રતિજ્ઞ' એવું યથાર્થ
નામ પાડીશું.

એ પ્રકારે નામસંસ્કાર થયા બાદ સમય આવતાં બા-
ળકનાં માતાપિતા તેના પ્રબેમનક પ્રતિવર્ધોપનક પ્રચંકમણુ
કર્ણુવેધ સંવત્સરપ્રતિલેખ અને ચૂલોપનયન વગેરે બધા
સંસ્કારો કરશે.

૨૫૬ એ પુત્રપણે ગર્ભમાં આવતાં જ તેનાં માતા-પિતાની ધર્મમાં દૃઢતા થશે.

પૂરા નવ માસ અને સાઠ સાત દિવસ જતાં તે બાળકનો ત્યાં જન્મ થશે.

જન્મ થયા પછી પહેલે દિવસે તેનાં માતાપિતા બાળકના જન્મનો ઉત્સવ કરશે, ત્રીજે દિવસે ૧૫૯ સૂર્ય-ચંદ્રનાં દર્શન કરશે, છઠ્ઠે દિવસે ધર્મજગરણુ ઊજવશે, એમ અગ્યાર દિવસ વીતી જતાં અને બારમો દિવસ આવતાં બાળકના જન્મનું સૂતક કાઢી નાખશે અર્થાત્ તેનાં માતા-પિતા ચોકખાં થશે, પછી બધે લીંપણુગુંપણુ કરી લોજનની વિપુલ સામગ્રી તૈયાર કરાવશે અને પોતાનાં સગાં સંબંધી મિત્ર જ્ઞાતિજન સ્વજન પરિજન વગેરેને આમંત્રી ન્હાઈ ઘોઈ બલિકર્મ કરી બધાં સાથે બેસીને લોજનમંડપમાં લોજન કરશે.

પછી તે પુત્રનાં માતાપિતા, વજ્ર ગંધ માલા અને અલંકારવડે આમંત્રિત જનોનો સત્કાર કરશે, સન્માન કરશે અને તેઓની સમક્ષ એમ કહેશે કે આ બાળક તેની માતાની કુક્ષિમાં આવ્યો ત્યારથી અમે ધર્મમાં દૃઢ પ્રતિ-જ્ઞાવાળાં થયાં છીએ, માટે અમે તેનું 'દૃઢપ્રતિજ્ઞ' એવું યથાર્થ નામ પાડીશું.

એ પ્રકારે નામસંસ્કાર થયા બાદ સમય આવતાં બાળકનાં માતાપિતા તેના પ્રબોધનક પ્રતિવર્ધાપનક પ્રસાંક્રમણુ કર્ણવેધ સંવત્સરપ્રતિલેખ અને શૂદ્રોપનયન વગેરે બધા સંસ્કારો કરશે.

તેઓ પોતાના પુત્રના લાલનપાલન માટે પાંચ ધા-
ત્રીઓની ચોખના કરચોઃ એક બાળકને ધવરાવનારી, બીજી
નંદરાવનારી, ત્રીજી શણગારનારી, ચોથી બેળામાં લઈ ફર-
નારી અને પાંચમી રમાડનારી.

એ ઉપરાંત ત્યાં ઘરકામ માટે રોકવામાં આવેલી,
પોતપોતાના દેશનો પોષાક પહેરનારી, ઇગિત ચિતિત
અને પ્રાર્થિતને સમજનારી, જેવી દેશવિદેશની બીજી પણ
અનેક કુશળ કાસીઓ^{૧૫૭} દ્વારા અને અંતઃપુરના રક્ષણ
માટે ચોખએલા વર્ષધરો^{૧૫૮} કંચુકીઓ તથા મહત્તરો દ્વારા
જે બાળકનું ઘણી સારી રીતે લાલનપાલન થયે; કોઈ
તે બાળકને હાથોહાથ ફેરવે, કોઈ તેની પાસે નાચે, કોઈ
તેનાં ગીત ગાયે, કોઈ તેને બચી લેયે, એ પ્રકારે અનેક રીતે
લાલિત પાલિત થતો તે બાળક અપાના ઊડની જેમ સુખે
સુખે દિનદિન વૃદ્ધિ પામયે.

૨૫૭ પુત્રને નવમું વરસ બેમતાં તેનાં માતાપિતા,
નંદરાવી બલિકર્મ કરાવી સારી રીતે શણગારી શુભ મુદ્દતમાં
મોટા ઉત્સવ સાથે કલાચાર્ય પાસે કલાઓ શીખવા મોકલયે.

કલાચાર્ય બહોતેર કળાઓને^{૧૫૯} પ્રયોગ સાથે શીખ-
વાડી માતાપિતા પાસે તે પુત્રનું ઉપનયન કરયે.

૬૬પ્રતિજ્ઞનો કલાઓ સંબંધી અભ્યાસ બેઠ માતાપિતા
કલાચાર્ય ઉપર ખુશ થયે અને વિશિષ્ટ જ્ઞાનપાન વસ્ત્ર ગંધ
માલા અલંકારોવડે કલાચાર્યનો સત્કાર કરયે તથા જીવનપર્યંત
આલે તેનું વિપુલ પ્રીતિદાન હઈ તેમને વિસર્જિત કરયે.

બહોંતેર કલાનિપુણ, અહાર ૧૧૦ દેશી માયા વિરહરસ,
ગીતનૃત્યરસિક, નાટ્યકળાકેવિદ્, એવો હઠપ્રતિજ્ઞ ધીરનમાં
આવતાં તેનાં માતાપિતા તેને ભોગસમર્થ જાણી એમ કહે
કે, હે શિરંહવ ! તું યુવાન મયો છે માટે હવે તું પ્રમ-
ભોગોની આ વિપુલ સામગ્રીને ભોગવ.

હઠપ્રતિજ્ઞ પેતાનાં માતાપિતાને વિનયપૂર્વક જાણ
વશે કે, હે માતાપિતા ! ભોગોની આ સામગ્રીમાં મને જલ્પ
રસ નથી. અર્થાત્ તે આ ભોગસામગ્રીથી તરબારે નહિ,
ખેંગાશે નહિ, તેમ તેમાં કેશ પણ આનંદિત રાખશે નહિ.

હોય હમણે પાંચમાં પેદા થાય છે અને પાણીની નદી
માં, છતાં પાંચ કે પાણીથી વેપાળું નથી, તેમ સમયામાં પેદા
અભિષેક અને ભોગોમાં નથી પણ આ હઠપ્રતિજ્ઞ ને પ્રમંગલોનાથી
જલ્પ પણ વેપાળું નહિ.

પણ તમારું જિવન સ્થિતિમાં પાપથી બાંધવાનું
નિયત છે. અને તમારું જીવન મુંડ મુંડ અવતારનું મર્મનું
હોય છે અને

અહીં કહે છે તો તે પાપો જાહેરમાં જાય તો પણ નહીં
અને જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો

જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો
જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો જાહેરમાં જાય તો

‘ પંચ ન્યાસ ’ ની પદવી અપ્રસિદ્ધ છે. તેમાંનો ‘ પંચ ’ ‘ પંચિન ’ નું દુંકું રૂપ છે અને ‘ ન્યાસ ’ શબ્દ ‘ સ્થાપન ’ ના બાવનો દ્વાનક છે. આ બાવ ન સમગ્ર શક્યાને લીધે ‘ પંચ ન્યાસ ’ ના પ્રાકૃત રૂપાંતર ‘ પંચ નાસ ’ માંથી ‘ પ્રનાંશ ’ ની મિથ્યા કલ્પના બ્રહ્મ જાણાય છે.

ભોંય-સંસ્કારેલી

૨ આપણો દેશ ખેતીપ્રધાન છે, ખેતી અને પશુઓ જ આપણી અહિંસક સંસ્કૃતિનું પ્રધાન ધન છે. પ્રાચીન સમયમાં જેમ ખીજ ખીજ વિપયોનાં શાસ્ત્રો હતાં તેમ કૃષિવિજ્ઞાને લગતાં પણ હતાં. એમાં ખેતીની સાથે સીધો સંબંધ ધરાવનારા-ભૂમિપરીક્ષા, ભૂમિને કૃણવવાની પદ્ધતિ, પાણીકળાની વિદ્યા, ખીજરક્ષણવિધિ, વૃક્ષોના રોગો અને તેનાં ઔષધો વગેરે-અનેક વિપયોની રકુટ ચર્ચા રહેતી. માટે જ મૂળ સૂત્રકાર જણાવે છે કે ‘ પ્રાચક્ષેણ ભૂમિને સંસ્કારતા-કૃણવતા, ’ આજનો ખેડુત મૂઢ ગણાય છે તેમ તે સમયનો ખેડુત મૂઢ નહિ પણ ‘ પ્રાચ ’ લેખાતો, એ જ, મૂળ સૂત્રનો ઉક્ત ઉલ્લેખ સૂચવે છે.

કૂંકડા અને સાંઢો

૩ વ્યાકરણ મહાભાષ્યમાં ગામડાંઓની પરસ્પરની નિકટતાને સૂચવવા ગ્રામોના વિશેષણરૂપે ‘ કુક્કુટસંપાત્યાઃ ગ્રામાઃ ’ ઉદાહરણ મૂકેલું છે. ઉપર્યુક્ત વર્ણન ઉપરથી ચોક્કસ જણાય છે કે તે વખતનાં ગામો ખરેખર કુકકુટસંપાત્ય જ હતાં. ‘ કુકકુટસંપાત્ય ’ એટલે ‘ કૂંકડો પહોંચી શકે તેવું ગામ; ’ અર્થાત્ એક ગામનો કૂંકડો ચાલતો ચાલતો ખીજે ગામ પહોંચી શકે તેટલું નજીકનું ગામ. બીજોના પ્રદેશમાં અને મગધમાં કુકકુટસંપાત્ય ગ્રામો નજરે જોએલાં છે.

પણ્યતરુણી

૪ સૂત્રનો ‘ પણ્યતરુણી ’ શબ્દ વાંચીને કોઈ લાડકી ન જાય. પણ્યતરુણીની એ સમયની સંસ્થા સમાજમાં આદરપાત્ર હતી. વાત્સ્યાયન પોતાના કામસૂત્રમાં જણાવે છે કે-“ શીલ અને રૂપના

ગુણોથી શુદ્ધ એવી વેશ્યા જનમમાર્ગમાં આસન મેળવે છે, રાગ તેને પુત્ર છે અને ગુણવંત જનો પ્રસન્ન છે, કથાના વિવાદિઓ દગા મેળવતા તેને પ્રાર્થ છે અને તેનો આદર કરે છે." આજ્ઞાકાન્ત આ અંરથા વિશેષ વિદ્યુત યએલી દેખાય છે પણ તે વખતે પ્રાયઃ તેવું નહિ હોય એમ આ વર્ણનથી માની શકાય.

કોઈ નહિ લાંચિયો

૫ આ તો માત્ર વર્ણના છે. કોઈ સજ્જ કે નિષ્વર્તુ વર્ણન કરતા માત્ર તેની ઉચ્છ્વળ બાબતું જ વર્ણન કરવાનો પ્રયાત, કવિ-ઓમાં આદિકવિ યાજ્ઞકિયી આશ્વે આવે છે અને તેને લીધે તેઓ તમેક રથમે કેવળ ઉચ્છ્વળું ઉચ્છ્વળું જ બધું વર્ણવે છે. માનવસ્વભાવ તેમાં પણ આપું બનવું અમંભવિન જેવું જણાય છે. છતાં નગરીના આ વર્ણન ઉપરથી 'એમાં રહેનારા એકદર સારા હતા' એમ તો દર્શાવી શકાય.

અનેકકોટિ

૬ મૂળમાં આ માટે 'અનેકકોટિ'—સન્દ છે ત્રીકાકાર મત-યગિરિ, તેનો અર્થ કરતા લખે છે કે "અનેકકોટિમિઃ અનેકકોટિ-હંકવાદૈઃ" અર્થાત્ અનેકકોટિ એટલે અનેકકોટ સખ્યા. પણ આ અર્થ અહીં ધટમાન નથી માટે જ 'અનેક કોટિ' નો 'અનેક પ્રકાર' એવો અર્થ દર્શાવે છે. 'કોટિ' સન્દનો 'પ્રકાર' અર્થ જૈન આગમોમાં સ્પષ્ટીત છે.

લખો

૭ આ અર્થ માટે મૂળમાં 'લખ' સન્દ છે. જે લોકો એક-મા વગાડે છે તેને 'લખા' કહેવામાં આવે છે. મૂળનો 'લખ' નો આ 'લખા' બન્ને સમાન સન્દો છે એટલે 'લખ' નો મૂળ અર્થ 'સોપડિયા વગાડનારો' કદાચ દોષ રહે.

ખાત

૮ શહેરની ફરતી ખાત હોય છે તેમ ખાઈની ફરતું બહારના ભાગમાં એક 'ખાત' પણ હોય છે, એમાં અંગારા કે ચીણો ભરવામાં આવતો. ચીણો એટલો બધો લીસો હોય છે કે તેના ઉપર પગ મૂકતાં જ માણસ તળિયે ઊતરી જાય છે. એ રીતે 'ખાત' શહેરની રક્ષાનું એક સાધન હતું.

શસ્ત્રો

૯ કેટલાંક પ્રાચીન શસ્ત્રોનાં નામ, આચાર્ય હેમચંદ્ર આ પ્રમાણે જણાવે છે: “ચંદ્રહાસ છુરી પત્રપાલ દંડ ઇલી ભિદિપાલ કુંત દુધણુ કુદાર પરિધ તોમર શંકુ ત્રિશીર્ષક શક્તિ પદ્મિસ દુરંદેહ ચક્ર શતઘ્ની મહાશિલા મુધુંઢી ચિરિકા વરાહકર્ણક આરાધ્વ કણ્થ વગેરે” આ બધાંની વધારે વીગત માટે જુઓ-અભિધાનચિંતામણિ કાંડ ૩ શ્લોક ૪૪૬-૪૫૧

માર્ગ

૧૦ આ માર્ગનું ખાસ નામ મૂળમાં 'ચરિયા' છે. ભાષામાં એને જ મળતો 'ચર' શબ્દ બનાવીતો છે. ટીકાકાર કહે છે કે “ચરિકા અષ્ટહસ્તપ્રમાણો માર્ગ:”

સિંગોડા જેવા

૧૧ નગરીના વિવિધ માર્ગોને સુસજ્જતા મૂળમાં 'સિંગોડા' 'નિય' 'ચક્ર' અને 'ચચર' શબ્દો આવેલા છે. તે તે માર્ગોના આકારો ઉપરથી તેમનાં એવાં જુદાં જુદાં નામો મળેલાં છે. જે માર્ગોના આકાર સિંગોડા જેવા તે 'સિંગોડા' નામની શબ્દો પ્રાપ્ત છે. 'ચાક' અને 'ચચર' શબ્દો તે ભાષામાં પણ પ્રચલિત છે.

સાંદર્યાવાળી

૧૨ સીમાનિર્ધારણ-મતમાં 'ચંપા' નગરીનું વર્ણન

તે (ચૈત્ય) શબ્દ, એમનો પણ દ્યોતક થયો. સ્મશાનમાં કે એવી બીજી નિર્જન ભૂમિમાં બંધાએલા ચોતરા વગેરે સ્થળે ભૂતોનો વાસો હોય છે એવો લોકપ્રવાદ છે, એથી ' ચૈત્ય ' નો એક બીજો અર્થ ' ભૂતોનું રહેઠાણુ '—' વ્યંતરાયતન ' પણ પ્રચલિત થયો. જૈનસૂત્રોમાં તેનો આ બીજો અર્થ પણ પ્રચલિત છે. પછી તો કાળક્રમે એ યૌગિક શબ્દ રૂઢ થતો ગયો અને ટીકાકારોએ પણ તેનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ જતો કરી રૂઢ અર્થ જ સ્વીકાર્યો. અમરકોશમાં તેનો અર્થ ' આયતન ' એટલે ' યજ્ઞશાળા ' આપેલો છે. સૂત્રોક્ત પૂર્ણભદ્રાદિ ચૈત્યોનું વર્ણન જોતાં ' ચૈત્ય ' નો ' યજ્ઞશાળા ' અર્થ પણ અસંગત નથી. આચાર્ય હેમચંદ્ર તો તેનો ' વિહાર ' અને ' વિશેષ વૃક્ષ ' અર્થ આપે છે. પછી તો ' ચૈત્ય ' ના અર્થો વધતા જ આત્મા. ' ચિત્-ગણવું ' ધાતુ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ને નીપજાવી તેનો ' જ્ઞાન ' અર્થ પણ કરવામાં આવે છે. વ્યાકરણની શુદ્ધ દ્રષ્ટિએ જોતાં ' ચિત્ ' ધાતુ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ન થાય પણ ' ચેત્ય ' થાય અને એ ' ચેત્ય ' નું પ્રાપ્ત રૂપાંતર ' ચેધ્ય ' ન બની શકે જે સૂત્રસાહિત્યમાં વપરાયેલું છે. બુઓ-૮-૨-૧૦૭ પ્રાકૃતવ્યાકરણ. ' ચિત્ ' શબ્દ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ને નીપજાવવાની પદ્ધતિ પણ બરાબર નથી.

લોભહસ્ત

૧૫ આદી જણાવેલો ચૈત્યનો વર્ણક, ઔપપાતિક સૂત્રથી લીધેલો છે. તેમાં ' લોભહસ્ત ' નો અર્થ ' લોભમય પ્રમાર્જન '—' રાંસાટાની પુંજળી '—આપેલો છે; એ અર્થમાં ' ગોરખીંછી ' નો પણ ભાગ સમાઈ જાય છે.

તુરુક

૧૬ સૂત્રોમાં જ્યાં ત્યાં ધ્રુવનાં નામ તરીકે ' કાળો આગર ' ' કાળો કિનર ' (કિંટ) અને ' તુરુક '—' તુરુકક 'નાં નામ આપેલાં છે. ' તુરુક ' શબ્દ ' તુરુકિત્વાન ' અચક છે એટલે જ તુરુકિત્વાનમાં નીપજાવવા

ધૂપ માટે પણ એ જ સન્દનો ઉપયોગ મૂળકાર કરે છે. ત્યાં સ્વર્ગી
ધૂપોનું વર્ણન આવે છે ત્યાં પણ આ 'સુરુષ' તો ખરોજ. આ રીતે
આપણો અને આપણા દેવોનો પુકરવાન સાથેનો મંત્ર એકલો પ્રાચીન છે
તે સમગ્ર સકાલ એમ છે. સુરુષ-સુરુષ-તરક. "સુરુષો યવનદેવમ્"
૩ કાંડ, શ્લોક ૩૧૨. "સુરુષસુ પાલયઃ સુઃ" ૪ કાંડ, શ્લોક
૨૫-અભિધાનચિંતામણિ-દેવચંદ.

મુસલમાન બાદશાહો 'ચાદિ'-'ચાદ' તરીકે બહુ પ્રસિદ્ધ છે.
આચાર્ય દેવચંદે એ 'ચાદ' સન્દનું સંસ્કૃત 'સાધિ' બનાવ્યું છે
અને તેની સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ પણ આપેલી છે. શરસી સન્દોને વિના
મંત્રોએ મંત્રનમા ઊનારવાની પ્રથા સિદ્ધ લોકોમાં આજથી કેટલાય
વર્ષો પૂર્વે પણ પ્રચલિત હતી એમ આ ઉપરથી સમગ્ર સકાલ એવું છે.
ચૈત્યમાં નરો।

૧૭ ચૈત્યનું આ વર્ણન જોતા, તે બારે મંત્રવતનું રથાન પણ
દોષ એમ લાગે છે. કેટલીક કથાઓમાં ચૈત્યને 'જુગારીઓનો
અખાડો' 'પુરાન જુવતીઓના મીસનનું રથાન' 'અભિસારકાઓનું
મંત્રરથાન' એ રીતે વર્ણવેલું છે, તે ઉપરથી વર્ણન જોતા મંત્ર
એસે એવું છે. આજકાલના બાગરશરમા આવેલા-સર્વ મંત્રદાયના
તીર્થો પણ આવી જ હાલતમાં છે. એ સુ તે ચૈત્યપર પરાની
અસર હશે ?

પૂજા કરવા।

૧૮ ચૈત્ય, ઉઝા રીતે મોજગોખનું રથાન હતું જા ત્યા
પૂજાઆદર્શ વગેરે માટે પણ લોકો આવતા એમ આ વર્ણન સમજે
છે. ચૈત્યમાં જોઈને લોકો રહે અને ધર્મવિધિઓ પણ ચાલે એ
પરિસ્થિતિથી, તે સમયના આપણા લોકોની મનોદશા દીક દીક વ્યક્ત
થઈ શકે એમ છે.

વૃક્ષો

૧૯ અહીં જે વૃક્ષો ગણાવેલાં છે તેમાંનાં કેટલાંકનો અર્થ જ અવગત થતો નથી. ટીકાકાર અને ટપાકાર બન્ને એ બાબત મીન રાખે છે. ફોરાકારો 'વૃક્ષવિશેષ' સિવાય બીજો અર્થ આપી શકતા નથી, માટે જ જેમનાં તેમ મૂળ નામો કાયમ રાખેલાં છે.

તરુઓની

૨૦ વૃક્ષોને લગતું આ બધું વર્ણન વાંચતાં તે સમયના વૃક્ષ-પ્રેમીઓનો વૃક્ષો પ્રતિ પોતાના સંતાન જેવો પ્રેમ સહેજે જાણી શકાય એમ છે. જે લોકોમાં વૃક્ષની સાચવણી, વૃક્ષોને ઉગાડવાની પદ્ધતિનું જ્ઞાન અને વૃક્ષો પ્રતિ કાળજી ન હોય તેઓ આવાં વૃક્ષો ન ઉગાડી શકે. આજકાલ આવા વૃક્ષપ્રેમીઓના અભાવને લીધે જ દેશ સૂકો થવા લાગ્યો છે એ ખોટી વાત નથી.

ગંધધ્રાણિ

૨૧ 'ગંધધ્રાણિ' શબ્દ ગંધની તૃપ્તિનો સૂચક છે. અશોકવૃક્ષની આસપાસનો વૃક્ષકુંજ એટલો બધો મહેકતો એટલે કે જે જે જાતના સુગંધો સંભવી શકે છે તે બધાય તેમાંથી ફેરતા અને તે વડે લોકોની નાસા તૃપ્ત તૃપ્ત અને તર થઈ જતી માટે એ વૃક્ષકુંજ 'ગંધધ્રાણિ' કહેવાતો. સંસ્કૃતમાં 'ધ્રી' માતૃ તૃપ્તિ અર્થને બતાવે છે. 'ગંધધ્રાણિ'નો 'ધ્રાણિ' શબ્દ એ 'ધ્રી' માતૃથી બનેલો છે અને ભાષામાં બોલાતું 'ધરાણું' ક્રિયાપદ એ 'ધ્રી'માંથી નીકળ્યું છે. 'રાયપસેણુદય'ની મુદ્રિત ટીકામાં 'ગન્ધધ્રાણિ'ને બદલે 'ગન્ધધ્રાણિ' એવું આવું જો ત્રણ વાર છપાઈયું છે જે તદ્દન અશુદ્ધ છે.

આંબાવેલ

૨૨ આ માટે મૂળમાં 'અંબાવેલ' શબ્દ છે. ન્યાયના પ્રમાણમાં કેટલેક સ્થળે હિદાયદારનું માટે 'અંબાવેલ' કે 'આંબાવેલ' શબ્દનો ઉપયોગ થયેલો છે તેનો અર્થ 'આંબાવેલ' છે. હિંમતમાં મમદાર પ્રતિ

જેવા મોટા મોટા આંખા તો સૌની ગાલમાં છે પણ 'આખાવેલ'ને
 ત્યાં નદિ નાલુતા હોય, ખેતીવાડીના પ્રદર્શનમાં ધણા પ્રકારના
 દાખા આવેલા, તેમાં એક 'વેલિયો આંખો' પણ નગરે લેખેલો.
 આખો પાતંગો સોટી જેવો હોય અને જેમ બીજી વેલો મડે છે
 તેની વેલ મડે અને ફરીઓ પણ થાય.
 !! માર્ગો

૨૩ વનરાખ્યા ઉડા વર્ધનથી એમ સમજી શકાય છે કે
 જે ત્યાંની નગરરચનાની વિદ્યા ધણા ઉચ્ચ પ્રકારની હતી. પણ
 પ્રાચીન સમયમાં પણ પૂરો અને પાકા માર્ગો વગેરે સુખસાધનો
 સોફાના ખ્યાન બદલ ન હતા.
 આઠ મંગલો

૨૪ સ્વસ્તિક ધીવાસ નિવાસ નિવાસ વર્ધમાનકે ભદ્રાસન કલ્પ
 ત્વયુગ્મક અને દર્પણ એ આઠ મંગલરૂપ છે. આ સ્વપ્ના ધણે
 પડે આ આઠ મંગલોને મંગલ તરીકે સ્થાવેલા છે. સ્વર્ગમાં દેવોની
 વારીમાં પણ આજ આઠ મંગલ સર્વ પ્રથમ આવે છે જે નિર્મલ
 કે દલ્લ મંગલ ઉપર જોડો ભાર આપે છે તેઓ જ આ આઠ
 મંગલોને મંગલ તરીકે જાણાવે છે તેનું કારણ સમજાવું નથી. મંદિરમાં
 ગિરિનમ્રિ હોય છે ત્યાં પણ આ આઠ મંગલની પાટલી પૂજાય
 તે મહદાલ્પનો વિચાર છે, બીજું તો હીક પણ 'મત્સ્યના યુગલ'ને
 મમલ કહેવાનું શું કારણ હતું? અથવા એ આઠ મંગલોની પાછળ
 કાંઈ પ્રકારનો વિશેષ હિતકામ છુપાએલો હતો?
 ખોડેલા હતા

૨૫ જુના સમયમાં સોફા 'અગ્રીકરજ'ને પૂજામાં હતો, એ
 અગ્રીકરજ આ જાનના વર્ધન ઉપરથી જાણાય છે. હાલમાં પણ
 બીજા વગેરેના રૂલો ઉપર સોફા કમળા

સૂત્રવવામાં આવી છે. એથી ‘રાજ્ઞ તરીકે જમીનની આવકરૂપે તેમને જે યોગ્ય મળવું જોઈએ તે તો મળતું જ હશે અને તે ઉપરાંત અર્થ-લાભના ઉપાયોને તેઓ યોજતા હશે’ એવો આ વિશેષણનો ધ્વનિ નીકળી શકે. પણ આજના રાજાઓ, અર્થલાભના ઉપાયો કરતાં પ્રજાને ભારે રંજાડે છે તેમ એ પ્રાચીન રાજાઓ કરતા હશે કે કેમ? એ એક પ્રશ્ન છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ખલુંકિજ્જ નામના સત્યા-વીશમા અધ્યયનની ગાથા તેરમીમાં ‘રાયવેદિ’ શબ્દ ‘રાજની વેદ’ અર્થમાં વપરાયો છે તેથી જૂના વખતમાં ‘વેદ’ હતી એમ તો કહી શકાય અને અર્થલાભ સાથે ‘વેદ’ નો ગાઢ સંબંધ છે એ તો બાણીતું છે.

એકવાડમાં ઘણું ખાવાનું ચાલ્યું જાય એને સંપત્તિની નિશાની રૂપે વર્ણવેલું છે, પણ એ સંપત્તિની નિશાની કરતાં બેદરકારીનું વધુ નિશાન છે એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી. ચારસે વર્ષ પૂર્વે લખેલી એક પ્રાચીન પ્રતિમાં “ તથા વિચ્છર્દિતમ્-તથાવિષયવિશિષ્ટો-પકારકારિતયા વિષ્ટમ્ ઉકુરિટકાદિપુ પ્રચુરં મક્તપાનમ્ ” ધર્ત્યાદિ પાઠ છે. તેનો અર્થ એમ થાય છે કે-“ જે રાજાના રાજ્યમાં વિશિષ્ટ ઉપકાર કરવાને કારણે પ્રચુર ખાનપાન ઉદરડા વગેરેમાં ફેંકાય છે.” આ ઉપરથી ‘જેના એકવાડમાં અધિક ખાવાનું ફેંકાય તે વિશેષ ઉપકારી છે’ એવું ટીકાકારનું કથન નીકળે છે. પરંતુ અહિંસાની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો આ પદ્ધતિ પ્રશંસનીય નજ ગણાય. કદાચ ખરેખર એવું બનતું જ હોય તોપણ રાજાની વર્ણનામાં તેનું આ જાતનું વર્ણન અહિંસાની દૃષ્ટિએ ન શોભે. એકવાડદ્વારા ઉપકાર કરવા કરતાં ચોકખા જોજનદ્વારા ઉપકાર કરવાની પદ્ધતિને જ જૈન દૃષ્ટિ સ્વીકારે છે અને વિવેકીને તો એમ જ શોભે. એકવાડથી તો ઉપકારને બદલે અપકાર જ થાય અને માનવબંધુઓ તથા અન્ય પ્રાણીઓ પ્રતિનો આપણો પ્રેમ-સમભાવ પણ ન જળવાય અને મંદબોધ થઈ રાગચાળો વધે એ તો જુદું જ.

પ્રભુ

૨૧ રામની પાસે અનેક બાજો પેટાંઓ વગેરે હોવાનું જણાવીને તેની સંપત્તિ વર્ણવી છે. દેશની દૃષ્ટિએ જોતાં રામની ખરી સંપત્તિ પણ તે જ છે. જ્યારથી રામજીએ એ સંપત્તિ તરફ દુર્લ્ભ કર્યું ત્યારથી તેમની પોતાની અને દેશની અધોગતિ શરૂ થઈ.

લક્ષ્મી-અર્ચનો-ગુણ

૨૨ હાથ પગમાં સ્થાયિયો એક વગેરેના જેવી રીતે રામજી હોવા તે સ્પષ્ટ છે. શરીર ઉપર શુભચૂક મહા કે તમ વગેરે હોવા તે અજોડ અને સ્થાવર દાવણ વગેરેને ગુણ સમજવા.

માપસર

૨૩ પાણીથી જલકાતા ભરેલા કુંડમાં પુરવા કે અન્ય પદાર્થો જે પાણી જલકાવેને બહાર નીકળે તેનું વળન કોણ જેટલું હોય તે તે પાણીની સી કે પુરવા માપસર કહેવાય.

પોતાના આંગળથી એકસો ને આઠ આંગળ ઊંચાઈ હોય તે તે યોગ્ય ઊંચાઈ કહેવાય.

પાતળી કંઠ

૨૪ સ્ત્રીઓની કંઠ મૂળમાં આવી જાય એવી પાતળી હોય તે તે અધિક પ્રસન્ન જણાય છે. જન્મતા ને પુરતી જેમ સ્ત્રીની કંઠમાં પાતળાવળુ આવે હોય છે પણ પછીથી પુરોપની સ્ત્રીઓ પોતાની કંઠને પાતળી કરવાના ઉપચારો કરે છે તેમ જૂના વખતમાં કંઠને પાતળી કરવાના એક ઉપચારો માલતી દસે ખરા.

કામ-ભોગોને

૨૫ જેનું પરિશ્રમ પ્રમાણે સન્ન અને રૂપ એ જે કામમાં જણાય છે; ગમ, રસ, અને રસ્ય ભોગમાં જણાય છે. ભોગો મધુ

જણાય છે, સારે કામો ભોગો કરતાં વિશેષ સદ્ગમ લાગે છે. એ દષ્ટિએ આ વિભાગ થયો જણાય છે.

મહાવીર

૩૬ જૈન ધર્મના ચોવીશ તીર્થંકરોમાંના છેલ્લા તીર્થંકર. તેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ, માતાનું નામ ત્રિશલા, ભાઈનું નામ નંદિ-વર્ધન, પત્નીનું નામ યશોદા, પુત્રીનું નામ અનવદ્યાંગી, અને જમા-ઈનું નામ જમાલી હતું. જમાલી મહાવીરની બેન પ્રિયદર્શનાનો પુત્ર હતો. મહાવીરના માતાપિતા પાર્શ્વનાથના શ્રમણોપાસક હતાં, તેમના પિતા જ્ઞાત કુળના ક્ષત્રિય હતા. (આવશ્યકચૂર્ણોમાં ઋષભદેવના જ પોતાના લોકોને જ્ઞાતો તરીકે જણાવેલા છે. તેઓનું કુળ તે જ્ઞાત કુળ અને તેઓનો વંશ તે જ્ઞાત વંશ.) મહાવીરનો જન્મ વૈશાલીમાં (અત્યારનું બસાર પટણાથી ૨૭ માઈલ ઉત્તરે) ક્ષત્રિયકુટુંબમાં થયો હતો. તેમનાં માતાપિતાએ તેમનું નામ વર્ધમાન રાખ્યું હતું. તે ત્રીશ વર્ષના થતાં તેમનાં માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યાં. ત્યારબાદ મોટા ભાઈની રજા લઈ તેમણે પ્રવ્રજ્યા લીધી, અને આર વર્ષ તપશ્ચર્યા અને ધ્યાનમાં ગાળ્યા બાદ સ્થિતપ્રજ્ઞપણું પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યારપછી તેઓ ત્રીશ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપતાં જીવ્યા, અને બાકીના વર્ષની ઉંમરે ઇ. સ. પૂર્વે ચારસો એંસીની આસપાસમાં તેઓ પાતાપુરીમાં નિર્વાણ પામ્યા. શ્વેતાંબરો તેમજ દિગંબરો બંનેને મહાવીર રવાળી તીર્થંકર તરીકે સરખાજ માન્ય હોવા છતાં તેમના જન્મની અને વિવાહની દક્ષીણ તથા સમયાદિ વિષે બંનેમાં મતભેદ છે.

તેમનાં બીજાં નામ આ પ્રમાણે છે:—વીર, ચરમનીર્થકૃત, દેવાર્થ, જાતનંદન, વૈશાલિક, સન્મતિ, મદનીવીર, અંતપકાશ્મપ, નાથાન્વય (જ્ઞાનાન્વય); બીજાં પ્રશ્નોમાં તેઓ દીર્ઘતપસ્વી નિગ્મંદ નાનપુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

રહેલી માલૂમ પડે છે. આ પરંપરાને અતુસરીને ખીન્ન બધા સામાન્ય લોકો પણ પૂર્વ દિશાને મહત્ત્વ આપે છે. જૈન દષ્ટિએ તો કોઈ દિશાને ખાસ કશું મહત્ત્વ હોય એવું જણાતું નથી. લગવાન મહાવીરના સમયમાં એક એવો સંપ્રદાય હતો કે જે દિશાઓની પૂજાઓમાં માનતો. જૈન સૂત્રોમાં એ સંપ્રદાયનું નામ ‘દિશાપોકખી’ જણાવેલું છે. લગવાને દિશાઓની આ જડપૂજના પ્રચારને રોકવા માટે અને દિશાના માહાત્મ્યની નિષ્પ્રયોજનતા બતાવવા માટે લગવતી સૂત્રમાં દિશાઓને જીવાજીવાત્મક કહીને વર્ણવેલી છે. દિશાઓ માત્ર આકાશરૂપ હોય જીવાજીવરૂપ સમસ્ત પદાર્થના આધારરૂપ છે એ વાત ખરી છે, પણ એટલા માત્રથી તેની જડપૂજા કરવી જરાય ઉપયોગી નથી.

પર્યકાસન

૩૯ પર્યકાસનનો અર્થ પદ્માસન કરેલો છે, પણ તેનો રાખ્ધર્મ જેતાં તેનો અર્થ પક્ષંગ જેવું આસન થાય છે. ચત્તા સૂધને બે હાથ અને બે પગ જમીન ઉપર ટેકવી બાકીનો શરીરનો બધો ભાગ તેને આધારે અદ્ધર રાખવો. એ પર્યકાસનની પદ્ધતિ છે. સંભવ છે કે કદાચ લગવાન આવું આસન કરતા હોય; અથવા ‘પર્યક’ નો એક ખીન્ને અર્થ ‘પક્ષાંકી’ પણ થાય છે તે રીતે જેતાં લગવાન પક્ષાંકી વાળાને બેસતા હોય, પણ ટીકાકાર તો તેનો પદ્માસન અર્થ કરે છે: “ ‘સંપલિયંકનિસન્ને’તિ પદ્માસને નિષ્ણ:” ઔપપાતિક ૫૦ ૨૬

દ્વીપસમાન

૪૦ લગવાનનો પરિચય આપતા સ્તુતિરૂપ વર્ણકમાં લગવાનને દ્વીપસમાન, ત્રાણરૂપ, શરણરૂપ, આશ્રયરૂપ અને આધારરૂપ, જણાવેલા છે. તેને લગતો મૂળ પાક “દીવો, તાણું, શરણું ગઈ, પઈકા” આ પ્રકારનો છે. મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયના લોકોમાં આ પાકનો પ્રચાર નથી પણ રથાનકવારી સંપ્રદાયના લોકોમાં આનો પ્રચાર છે.

‘દાવો’ વગેરે સબ્દો પ્રથમાવિભક્તિવાળા છે. પણ તેમને બધાને જીવી વિભક્તિવાળા કરીને પ્રસ્તુત રત્નનિર્માણ ચોખવાળા છે.

જિતાવનાર

૪૧ સકરનવમા વા અમવાનનો પરિચય આપતા વર્ણનમાં ધણા પાદોનો માત્રમ પડે છે. દરેકેક રચયે ‘નિજ’ પછી ‘નવય’ સબ્દ આવે છે ત્યારે ક્યાંક ક્યાંક ‘નવય’ ને બદલે ‘ભણવ’ વદ દેખાય છે. વિદેવ વિચાર કરતા ‘ભણવ’ ને બદલે ‘નવય’ પાદ વધારે મુખ્ય જાય છે. ‘નિજાણ’ તાત્પર્ય ‘વગેરે વિશેષણો જોના ‘નવયણ’ પાદ જ અગમર છે.

આ ઉપરાંત એ સકરનવમાં બીજા અનેક પાદોનો છે.

સરીરની ઉંચાઈ

૪૨ અમવાનના શરીરનું વર્ણન જોના એમ માત્રમ પડે છે કે તેમના શુદ્ધમાધ્યમમાં વિદેવે કરીને આયામપ્રિય દમ સરીરની મજાજાઈ અને સુદોષપદ્ધ સાવવામાં આયામ એ મુખ્ય કારણ છે. જેનું સંજોગો દેહોકાળે આયામની પદ્ધતિના વર્ણનો નો આપેલ છે. કલ્પસુખમાં વાગવાનું મદદાઈગના પિતૃ રાત્ર સિદ્ધાંતોના અભાવે પ્રસિદ્ધ છે. વાગવાનના મસાદાય અને જરૂરનું જે વર્ણન કરેલું છે, તે તેમની મિત્રાદારિતા અને પદ્ધતિરિતને સ્વયં છે. આનવાનના આયારો વર્ણવતાં જેનું સંજોગો આનવાનના પ્રમાણ વિષયનું કારણ મુકવામાં આવ્યા છે.

સાચા શુભાંધી

૪૩ યોગી જ્યારે યામની વાપના પરી કરે જ સારી મન અને વચન ઉપર પુરેપુરો કાળ મેળવે છે ત્યારે તન કરીતમાં સાવચેત રહીને અને તન પડે ન પણ પ્રમાણમાં મદદ કરે છે. જેનું રેતીમાં બાંધે શાંતિઆનના પળ તમ આર્તવર્તેન કલ્પક મનકમ મનસુખન વિશ્વવિપદન જે વિશ્વવિપદ વગરિતો ક જે વર્ણ

ખરા યોગીને સુવ્રભ હોય છે. ભગવાન મદાવીરના શરીરનું વર્ણન તેમની યોગસંબંધને અનુરૂપ છે. છતાં ભક્તિમંત પ્રશંસકો તો તે વર્ણનમાં ભક્તિને ભેગવ્યા વિના રહી શકે નહિ.

ધોળા વાળવાળી

૪૪ પાંપણમાં એકાદ ધોળો વાળ વર્ણવવાનું કારણ સમજાવું નથી. કદાચ એ વિશેષ ગાંભીર્ય, સ્થિરતા અને વૃદ્ધત્વસૂચક હોય.

નિર્મળ દાંત

૪૫ ભગવાનના દાંતનું વર્ણન વાંચતાં આપણે તેમના દાંતોની શુદ્ધિને ખ્યાલ મેળવી શકીએ છીએ. કેવળા યથા પછી ભગવાન નિયત આહારી રહ્યા છે. આહારને જે નિયત લેતો હોય તેના દાંતો આવા શુદ્ધ અને નિર્મળ ત્યારે જ રહી શકે જ્યારે તે દાંતો તરફ ખેદરકાર ન રહે. કોઇ હ્રમંતર કે અતિશય માત્ર કહેવાથી દાંતોની શુદ્ધિ થઈ જતી નથી. એ તો, સંયમસાધન, શરીરની વિશેષસંયમપૂર્વક કાળજી, આહારનું પ્રમાણ, સ્વાદેન્દ્રિયનો જય, અછ-ણનો અભાવ અને શરીરગત રક્તકણોની વિવુચ્છકિત ઉપર નિર્ભર છે.

ભગવાનના અનુયાયી આપણે, વધારે તો નહિ પણ તેમની દાંતશુદ્ધિ જેટલુંય તેમનું અનુકરણ કરીએ તોય બસ છે.

દાઢી મૂંછ

૪૬ ગૃહસ્થાશ્રમમાં તો ભગવાન ક્ષીર કરાવતા જ હશે, એથી તે સ્થિતિમાં તેમની દાઢીમૂંછ બરાબર વ્યવસ્થિત અને સુવિભક્ત રહે તે સ્વાભાવિક છે, પણ પછી ભગવાન મંયમી થઈ હુંચિતકેય થયા ત્યારથી તેમની દાઢીમૂંછ બરાબર વ્યવસ્થિત રહી હશે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. ભક્તિમંત લોકો એમની ટેવ પ્રમાણે પોતાના ભજનીયનું સર્વ કાંઈ સર્વ રીતે અને સર્વ કાળે સારું જ જોવા ઇચ્છે છે, એ ઇચ્છાને વશ થઈ તેઓ શરીરપ્રકૃતિનો અચળ

1. 2019. 10. 20. 10:00 ~ 10:30
 2. 2019. 10. 20. 10:30 ~ 11:00
 3. 2019. 10. 20. 11:00 ~ 11:30
 4. 2019. 10. 20. 11:30 ~ 12:00
 5. 2019. 10. 20. 12:00 ~ 12:30
 6. 2019. 10. 20. 12:30 ~ 13:00
 7. 2019. 10. 20. 13:00 ~ 13:30
 8. 2019. 10. 20. 13:30 ~ 14:00
 9. 2019. 10. 20. 14:00 ~ 14:30
 10. 2019. 10. 20. 14:30 ~ 15:00
 11. 2019. 10. 20. 15:00 ~ 15:30
 12. 2019. 10. 20. 15:30 ~ 16:00
 13. 2019. 10. 20. 16:00 ~ 16:30
 14. 2019. 10. 20. 16:30 ~ 17:00
 15. 2019. 10. 20. 17:00 ~ 17:30
 16. 2019. 10. 20. 17:30 ~ 18:00
 17. 2019. 10. 20. 18:00 ~ 18:30
 18. 2019. 10. 20. 18:30 ~ 19:00
 19. 2019. 10. 20. 19:00 ~ 19:30
 20. 2019. 10. 20. 19:30 ~ 20:00
 21. 2019. 10. 20. 20:00 ~ 20:30
 22. 2019. 10. 20. 20:30 ~ 21:00
 23. 2019. 10. 20. 21:00 ~ 21:30
 24. 2019. 10. 20. 21:30 ~ 22:00
 25. 2019. 10. 20. 22:00 ~ 22:30
 26. 2019. 10. 20. 22:30 ~ 23:00
 27. 2019. 10. 20. 23:00 ~ 23:30
 28. 2019. 10. 20. 23:30 ~ 24:00
 29. 2019. 10. 20. 24:00 ~ 24:30
 30. 2019. 10. 20. 24:30 ~ 25:00
 31. 2019. 10. 20. 25:00 ~ 25:30
 32. 2019. 10. 20. 25:30 ~ 26:00
 33. 2019. 10. 20. 26:00 ~ 26:30
 34. 2019. 10. 20. 26:30 ~ 27:00
 35. 2019. 10. 20. 27:00 ~ 27:30
 36. 2019. 10. 20. 27:30 ~ 28:00
 37. 2019. 10. 20. 28:00 ~ 28:30
 38. 2019. 10. 20. 28:30 ~ 29:00
 39. 2019. 10. 20. 29:00 ~ 29:30
 40. 2019. 10. 20. 29:30 ~ 30:00
 41. 2019. 10. 20. 30:00 ~ 30:30
 42. 2019. 10. 20. 30:30 ~ 31:00
 43. 2019. 10. 20. 31:00 ~ 31:30
 44. 2019. 10. 20. 31:30 ~ 32:00
 45. 2019. 10. 20. 32:00 ~ 32:30
 46. 2019. 10. 20. 32:30 ~ 33:00
 47. 2019. 10. 20. 33:00 ~ 33:30
 48. 2019. 10. 20. 33:30 ~ 34:00
 49. 2019. 10. 20. 34:00 ~ 34:30
 50. 2019. 10. 20. 34:30 ~ 35:00
 51. 2019. 10. 20. 35:00 ~ 35:30
 52. 2019. 10. 20. 35:30 ~ 36:00
 53. 2019. 10. 20. 36:00 ~ 36:30
 54. 2019. 10. 20. 36:30 ~ 37:00
 55. 2019. 10. 20. 37:00 ~ 37:30
 56. 2019. 10. 20. 37:30 ~ 38:00
 57. 2019. 10. 20. 38:00 ~ 38:30
 58. 2019. 10. 20. 38:30 ~ 39:00
 59. 2019. 10. 20. 39:00 ~ 39:30
 60. 2019. 10. 20. 39:30 ~ 40:00
 61. 2019. 10. 20. 40:00 ~ 40:30
 62. 2019. 10. 20. 40:30 ~ 41:00
 63. 2019. 10. 20. 41:00 ~ 41:30
 64. 2019. 10. 20. 41:30 ~ 42:00
 65. 2019. 10. 20. 42:00 ~ 42:30
 66. 2019. 10. 20. 42:30 ~ 43:00
 67. 2019. 10. 20. 43:00 ~ 43:30
 68. 2019. 10. 20. 43:30 ~ 44:00
 69. 2019. 10. 20. 44:00 ~ 44:30
 70. 2019. 10. 20. 44:30 ~ 45:00
 71. 2019. 10. 20. 45:00 ~ 45:30
 72. 2019. 10. 20. 45:30 ~ 46:00
 73. 2019. 10. 20. 46:00 ~ 46:30
 74. 2019. 10. 20. 46:30 ~ 47:00
 75. 2019. 10. 20. 47:00 ~ 47:30
 76. 2019. 10. 20. 47:30 ~ 48:00
 77. 2019. 10. 20. 48:00 ~ 48:30
 78. 2019. 10. 20. 48:30 ~ 49:00
 79. 2019. 10. 20. 49:00 ~ 49:30
 80. 2019. 10. 20. 49:30 ~ 50:00
 81. 2019. 10. 20. 50:00 ~ 50:30
 82. 2019. 10. 20. 50:30 ~ 51:00
 83. 2019. 10. 20. 51:00 ~ 51:30
 84. 2019. 10. 20. 51:30 ~ 52:00
 85. 2019. 10. 20. 52:00 ~ 52:30
 86. 2019. 10. 20. 52:30 ~ 53:00
 87. 2019. 10. 20. 53:00 ~ 53:30
 88. 2019. 10. 20. 53:30 ~ 54:00
 89. 2019. 10. 20. 54:00 ~ 54:30
 90. 2019. 10. 20. 54:30 ~ 55:00
 91. 2019. 10. 20. 55:00 ~ 55:30
 92. 2019. 10. 20. 55:30 ~ 56:00
 93. 2019. 10. 20. 56:00 ~ 56:30
 94. 2019. 10. 20. 56:30 ~ 57:00
 95. 2019. 10. 20. 57:00 ~ 57:30
 96. 2019. 10. 20. 57:30 ~ 58:00
 97. 2019. 10. 20. 58:00 ~ 58:30
 98. 2019. 10. 20. 58:30 ~ 59:00
 99. 2019. 10. 20. 59:00 ~ 59:30
 100. 2019. 10. 20. 59:30 ~ 60:00

શ્લોક ૧૩૬, અભિધાનત્રિતામણિ. રૂંવાટાનો એક ખાસ પ્રકારનો વળાકો તે શ્રીવત્સ. જેની છાતીમાં એ વિશિષ્ટ પ્રકારનો રૂંવાટાનો વળાકો હોય તે સુલક્ષણો કહેવાય એવો લોકવાદ છે. શ્રીવત્સવાળી છાતી હોવાને લીધે કૃષ્ણનું એક નામ શ્રીવત્સ પણ છે. ‘વત્સ’નો અર્થ ‘વક્ષ-છાતી’ થાય છે. જેને લીધે છાતી શોભાવાળી થાય તે શ્રીવત્સ. જે જે જિનર્મિઓ વર્તમાનમાં દેખાય છે તે બધાંની છાતીના બરાબર મધ્ય ભાગમાં લંબચોરસ જેવું એક ઉપસેલું નિશાન દેખાય છે અને એને ‘શ્રીવત્સ’ કહેવામાં આવે છે. એ નિશાન કોઈ ઉપસેલા હાડકાની સ્મૃતિ કરાવે છે, ત્યારે ‘શ્રીવત્સ’ તો રૂંવાટાનો ખાસ પ્રકારનો વળાકો છે એ ધ્યાન દેવા જેવી વાત છે.

મધ્ય ભાગ

૪૮ ભગવાનના શરીરના મધ્ય ભાગને મુસલ જેવો વર્ણવેલો છે. મુસલ-સાંભેલું-નો મધ્ય ભાગ-જેને પકડીને ખંડાય છે તે ભાગ પાતળો હોય છે. આમાં ભગવાનના શરીરનો મધ્ય ભાગ તેવો પાતળો કહેવાનો આશય જણાય છે. મધ્ય ભાગ પછી તરતજ કટી-ભાગનું વર્ણન છે, તેથી મધ્ય ભાગ અને કટી બન્ને જુદાં છે એ ન વિસરાય.

એક હજાર આઠ સુલક્ષણો

૪૯ ઉત્તમ પુરુષના શરીરમાં એક હજાર ને આઠ સુલભતમ લક્ષણો હોય છે એ હકીકત જૈન ગ્રંથોમાં વારંવાર આવે છે. પણ તે લક્ષણો ક્યાં ક્યાં છે એ સંબંધી વીગતવાર હકીકત ક્યાંય નજરે ચડતી નથી. હાથમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય અને પગમાં પર્વત નગર મગર સાગર ચક્ર વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય-એ બધાં શારીરિક સુલક્ષણો છે. ૧૦૦૮ અને ૧૦૮ ની સંખ્યા ઘણા સંપ્રદાયવાળાને તેમ જૈન લોકોને વિશેષ પ્રિય છે એનું કારણ શોધવા જેવું છે.

આસવ

૫૦ વિશ્વ, રાષ્ટ્ર, સમાજ કે વ્યક્તિ-એ ચારેનાં શરીર કે મન-ને દુઃખનગરી પ્રવૃત્તિનું નામ આસવ. જે પ્રવૃત્તિથી વિશ્વની શાંતિમાં ખસેડ પડે, જે પ્રવૃત્તિથી રાષ્ટ્રની શાંતિ ભયમાં આવી પડે, જે પ્રવૃત્તિથી સમાજની શાંતિને જોખમ પડે અને જે પ્રવૃત્તિથી વ્યક્તિ વ્યક્તિની શાંતિનો લોપ થાય તે પ્રવૃત્તિનું નામ આસવ.

અક્રિયન

૫૧ જેમની પાસે ક્રિયન-કાર્મ-નથી તે અક્રિયન. આવા અક્રિયનો એ પ્રકારના હોય છે. એક તો ઐચ્છિક અક્રિયન અને બીજા આપ અક્રિયન. આપ અક્રિયનો પોતાની વૃત્તિને શોધ્યા વિના માત્ર આવેશ કે દેખાદેખીથી અક્રિયનપણું ખાણે છે, એથી તેઓ અક્રિયને દેખાવા છતાં પોતાની અને પરની સમાધિમાં વિપ્લવ બને છે, તેમનામાં તૃપ્તિ કામ લોભ ઈર્ષ્યા અદ્વંદ્ય વગેરે વૃત્તિઓ પડેલી હોય છે, તેમની એક વૃત્તિને પશુ તે આપ અક્રિયનો વિવેક ન હોવાને કારણે દાખી રહ્યા નથી, ઉત્કુંડે તે વૃત્તિઓના તેઓ દાસ બનેલા હોય છે. એથી આપ અક્રિયનોનો મોટો ભાગ સમાજ, રાષ્ટ્ર, વિશ્વ કે વ્યક્તિની શાંતિને હાનિ પડેલા બનેલા થાય છે. જેઓ પોતાની વૃત્તિને તપાસી લાધીને અને પોતાના બળ સામર્થ્ય અને મર્યાદા વગેરેને બરાબર સમજીને દુઃખપૂર્વક અક્રિયનપણું સ્વીકારે છે, તેઓ ઐચ્છિક અક્રિયનો છે. આવાજ અક્રિયનો પોતાનો વિકાસ સાધી શકે છે અને વ્યક્તિ સમાજ રાષ્ટ્ર કે વિશ્વની શાંતિમાં પોતાનો ફાળો નોંધાવી શકે છે. ભગવાન મહાત્મીર આ જગતના અક્રિયન હતા, પણ આપ અક્રિયન ન હતા. સંસારનો પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે દુઃખના પંદમા ફસાએલો છે સંસારમાં અજ્ઞાન અને દુઃખની માત્રા એટલી બધી વધારે છે કે તેનો એટલે સમસ્ત સંસારના સમગ્ર અજ્ઞાન અને સમગ્ર દુઃખનો સમૂળ નાશ, દોષથી દોષ પ્રકારે થઈ

શક્યો નથી, થઈ શકતો નથી અને દરે પછી થઈ શકશે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. આમ છતાં જો મદાન આત્માઓનું દૃશ્ય એ દુઃખ-પરંપરાને જોતાંજ કદળા જાડે છે, તેઓ તે દુઃખના સાધનરૂપે કદી પાશુ બનતા નથી અને એવા સાધનમૂલ ન થવા માટેજ તેઓ ઐચ્છિક ગરીબીને સ્વીકારે છે. ઐચ્છિક ગરીબીને વરજાળ મદાનુભાવો ખરા અકિંચન છે.

શ્રમણુવૃંદમાં પરિવર્તન કરનાર

પર આ અર્થ માટે મૂળ સૂત્રમાં ‘સમળગર્વિદપરિભટ્ટ’ શબ્દ આવેલો છે. ટીકાકાર ‘પરિભટ્ટ’નું સંસ્કૃત રૂપાંતર ‘પરિવર્તક’ આપે છે. શ્રમણ સંસ્કૃતિમાં ભગવાને જે ક્રાંતિ કરેલી છે તેને આ વિશેષણ બરાબર બંધબેસતું છે. પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરામાં જે શૈથિલ્ય પેડેલું, તેને દૂર કરવા અને શ્રમણ સંસ્કૃતિનું તેજ વધારવા ભગવતે ચાર યમના પાંચ યમ કરેલા, પોતાની જીવનચર્યામાં અચ્છેદકત્વ ઉપર વધારે ભાર મૂકેલો અને કેટલીક સામાજિક દ્વિસા-ઓને દૂર કરવા તેમણે જાતિવાદને દૂર કરી ગુણવાદને અગ્રસ્થાને સ્થાપેલો, તેમજ સ્ત્રીઓ અને પછાત ગણાતા લોકોને જાંમે ચડાવવા તેમને પોતાના તીર્થમાં સારું સ્થાન આપેલું. ભગવંતનું આ ‘પરિવર્તક’ વિશેષણ આ બધા ભાવને બરાબર સૂચિત કરે છે. ટીકાકાર તો ‘પરિવર્તક’નો અર્થ ‘વૃદ્ધિકારી’ બતાવે છે પણ એ અર્થ વ્યુત્પત્તિની દ્રષ્ટિએ સંગત છે કે કેમ એ વિચારવા જેવું છે.

ચોત્રીશ અતિશયો

પ૩ સમવાયાંગ સૂત્રમાં ચોત્રીશ ધુદ્ધાતિશેષો આ પ્રમાણે જણાવેલા છે: ૧ કેશ દાઢીમૂંછ રુંવાડાં અને નખ એ બધાં ન વધે. ૨ કાયા નિરોગી અને પવિત્ર રહે. ૩ માંસ અને લોહી ગોદીર જેવું ઘોળું હોય. ૪ શ્વાસોચ્છવાસ પદ્મગંધી. ૫ ફક્ત ચર્મચક્ષુવાળા

વૈદિક પરંપરાએ અને યૌદ્ધ પરંપરાએ પણ પોતપોતાના તે તે પ્રવર્તકો માટે આવા આવા વા આથીય વધારે અદ્ભુતતાવાળા અતિશયો નોંધેલા છે, એ બૂલવું ન જોઈએ.

આ અતિશયોની ગણનામાં શાસ્ત્રીય એકવાક્યતા જણાતી નથી, તેથી પ્રવચનસારોદ્ધારમાં અને અભિધાનચિંતામણિમાં વળી આ અતિશયો વધઘટ કરીને ખીછ રીતે બતાવેલા છે. તેમાં જે બેદ છે તે આ પ્રમાણે છે: યોજનપ્રમાણુ ભૂભાગમાં ત્રણ જગતનો જનસમુદાય માઈ શકે. ભગવાન એકમુખી છતાં ચતુર્મુખ બ્રહ્મા જેવા ભાસે. મણિકંચનમય નવ કમળોની રચના થાય. શુભ શકુનો થાય. વૃક્ષો પ્રણામ કરે અને દુંદુભીઓ વાગે (પ્રવચનસાં). ભગવાનની આબુખાબુ ચારે પ્રકારના દેવો કોડની સંખ્યામાં રહ્યા કરે. ત્રણ ગઢની રચના થાય (અભિધાનચિંતાં). આમાંના કેટલાક અતિશયો જન્મથી હોય છે, કેટલાક કર્મફલથી ઉપજેલા હોય છે અને કેટલાક દેવોએ બનાવેલા હોય છે, એવો વિભાગ દીકાકારોએ બતાવેલો છે. ભગવાન અને ગોશાલકનો પ્રસંગ, ભગવાન અને જમાલિનો પ્રસંગ, ભગવાન અને ગાંગેયનો પ્રસંગ, ભગવાન અને સોમિલનો પ્રસંગ, ભગવાનના સમસમયી અને પાર્શ્વવર્તી કાણિક તથા હલ્લવિહલ વચ્ચે યુદ્ધનો પ્રસંગ, ભગવાનના શરીરમાં રોગનું થવું વગેરે વગેરે, ભગવાનના જીવનપ્રસંગો જેતાં આ બધું ભક્તજનોનું ભક્તિપ્રદર્શન ભાસે છે. ભગવાનનો પુણ્યપ્રકર્ષ અપરિમિત હતો એ ખરું, પણ તેનું આ રીતે માપ કેમ નીકળી શકે? ખરું કહીએ તો એમના પુણ્યપ્રકર્ષનું માપ કાઢવાની ભાષા જ આપણી પાસે નથી. ઉપર જે માપ કાઢી બતાવ્યું છે તે તો કવિની ભાષા છે. ભલે કદાચ એવી ભાષાથી ભક્તોની ભક્તિ વધે અને ભગવાનના ગુણાનુસાર તરફ દો, પણ એવી ભાષાથી કોઈ વિવેકી જન ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી બુલાવામાં ન પડે, માટે જ આચાર્ય સમંતભદ્ર જણાવે છે કે—

વેળાય-અમોઘાનવાયતાદિવિમૂલયઃ ।

કાલાવિષ્ણુવિ દ્વયગ્ને માતસજયસિ મો મહાર ॥

અર્થાત્-દુઃખજ કરી ખલાવનારા, પોતાની ખાસે દેવો આવે છે એવું મનાવી શકે છે અને આખર વચેરેને અદર રાખી મનાવે છે. હે ભગવન! અમારે મન તું, તારી ખાસે દેવો આવે છે તેથી મોટાનથી પણ તારી શીતરામપણું જ તારી મહતાનું ખરૂં કારણ છે એમ હું માનું છું. વચનના પાંત્રીશ શુષ્ક

૫૪ “સત્વચનના પાંત્રીશ અતિશયો જણાવેલા છે” એમ સમવાચાંમસૂત્રમાં મૂળમાં લખેલું છે. એ ખાટે મૂળમાં “વળીસં સત્વચનાદિસેવા વળતા” એવું વચન છે પણ એ પાંત્રીશ અતિશયો કથા કથા છે ! એ આખર મૂળમાં કરુંજ જણાવેલું નથી. મૂળના એ વચનની ટીકા કરતા આઆચાર્ય શ્રી અમરદેવ જણાવે છે કે-
“સત્વચનના આ અતિશયો આમમમાં દીકામાં આપ્યા નથી પણ મંધાંતરમાં નોધેલા છે.” [“સત્વચનાતિશયા આગમે ચ દષ્ટાઃ એવે મુ ક્ષમ્યાન્નરદષ્ટાઃ સમાવિતાઃ ” સમવાચામ ટીકા ૧. ૬૩] ટીકા-કારના આ ઉત્તેજ ઉપરથી “આ અતિશયો આમમિક છે કે નહિ !” એવો પ્રશ્ન જરૂર ઉઠી શકે છે. એના સમાધાનનું આ સ્થાન નથી પણ એ વસ્તુ વિચારણીય તો ખરી જ. ટીકાકારે એ પાંત્રીશ અતિ-શયો આ પ્રમાણે ખતાવેલા છેઃ ૧ મંદકારિતા, ૨ ઉદયતતા, ૩ ઉપ-ચારોપેતતા, ૪ માનીર્થ, ૫ પદાઢિ પડવો, ૬ સરજતા, ૭ મંગીતપુ-કાતા, ૮ મદાર્યતા, ૯ પૂર્ણપર અવિરોધ, ૧૦ સિદ્ધતા, ૧૧ અમંદિગ્ધતા, ૧૨ અખંડીયતા, ૧૩ હૃદયમતા, ૧૪ દેશ અને કાળનું અનુસરણ, ૧૫ તત્ત્વનુકૂળતા, ૧૬ અતિવિસ્તાર અને અમખદ્ધ અધિકાર રહિતતા, ૧૭ પદોની પરસ્પર સાપેક્ષતા, ૧૮ અભિગતતા, ૧૯ અતિનિમ્ન મધુગતા, ૨૦ પરમર્મનો અપ્રકાશ, ૨૧ અર્થ અને ધર્મ સાથેનો મંડેષ, ૨૨ અઘોદાર્ય, ૨૩ પરનિદા અને સ્વપ્રસન્નતાનો

આભાવ, ૨૪ પ્રશસ્તતા, ૨૫ આકાશગુણો અવિરોધ, ૨૬ મત્ત કુદરત
જનકતા, ૨૭ અદ્ભુતતા, ૨૮ અતિવિશ્વગરહિતતા, ૨૯ વિશેષ વરૂમ
વગેરે દાખાવું ન હોવું, ૩૦ ધકીકનોની નવીનતા, ૩૧ ખાસ પ્રકારની
વિશેષતા, ૩૨ વર્ણ પદ અને વાક્યોની ઘટના, ૩૩ સાદસ્યુક્તતા,
૩૪ અખેદ અને ૩૫ વિવક્ષિત અર્થની સિદ્ધિ.

આકાશગત છત્ર વગેરે

૫૫ સમવાયોગના મૂળમાં ‘આકાશગત’ અર્થનો સૂચક
‘આગાસગ’ શબ્દ આપેલો છે. તેનો અર્થ કરતાં ટીકાકાર લખે
છે કે—“તથા ‘આગાસગ’તિ આકાશગતં વ્યોમવર્તિ આકાશકં વા પ્રકા-
શકમ્ इत्यर्थः x x x एवम् आकाशगं छत्रं छत्रत्रयम् x x x आकाशके
प्रकाशके श्वेतवरचामरे x आगासफालिहामयं त्ति आकाशमिव यद् अत्यन्तम्
अच्छम् स्फटिकम् तन्मयं सिंहासनम् x ‘आगासगवो’ त्ति आकाशगतोऽ-
त्यर्थं तुल्य इत्यर्थः ” — (પૃ. ૬૧). ટીકાકારના કહેવા પ્રમાણે
‘આગાસગ’ શબ્દના ત્રણ અર્થો થયા. એક તો પ્રકાશક-પ્રકાશ
આપતું-ચમકતું, બીજો ઘણું ઉચું અને ત્રીજો વ્યોમમાં રહેતું-અદ્ધર
રહેતું, આ ત્રણ અર્થોમાંથી અહીં જે અર્થ મંગત થઈ શકે તેમ હોય
અને સ્વાભાવિક જેવો લાગતો હોય તે લેવો વધારે વ્યાજબી છે.
એકલો ‘અદ્ધર’ અર્થ જ લેવાનો હોત તો ટીકાકાર એ એક જ
અર્થનું સમર્થન ન કરતાં ત્રણ અર્થો શામાટે બતાવત ? વળી, મૂળમાં
‘છત્ત’ એવું એકવચન છે છતાં ટીકાકાર તેનો અર્થ ‘ત્રણ છત્ર’
કરે છે. ‘ત્રણ છત્ર’ જ અર્થ હોત તો ‘ચામરાઓ’ (ચામરો)ની પેઠે
મૂળકાર જ ‘છત્ત’ ને બદલે ‘છત્તાઈ’ લખી શકત, પણ મૂળમાં ‘છત્ત’ એ
એકવચન છે માટે ટીકાકારનો અર્થ સ્વીકારતાં જરૂર વિચાર કરવો ઘટે.

આગળ ખેંચાતો

૫૬ ‘ધર્મધ્વજ’ને દેવો ખેંચે છે એનો ઉલ્લેખ ઉવવાધ્ય

સૂત્રમાં છે. " ધમ્મગ્ગણે પુરતો વદ્ધિજ્ઞાનેણ । 'વદ્ધિજ્ઞાનેણ' તિ દેવેઃ પ્રદૃશ્યમાનેન હિતિ " — (પૃ. ૨૧-૨૨) ધર્મધ્વજની પેઠે જન ચામર વગેરે પણ દેવો ધરી રાખતા હશે એટલે એ બધું તદ્દન અદર-નિરાધાર-ચાલે છે એમ તો કેમ કહેવાય ? આચાર્ય દેવચંદ્ર તો કહે છે કે રત્નમય ધ્વજ વગેરે બધું અદર ચાલે છે.

એ વર્મવલ્લ જમણઃ છગાદપીઠે સુનેન્દ્રાસનમુગ્ધવલ્લં ચ ।

છત્રત્રયં રત્નમયપ્પત્તોદ્દિગ્ન્યાસે ચ ચામીદરપદ્મજાતિ ॥

(અભિધાનેચિત્તામણિ કા. ૧ સુ. શ્લો. ૬૧)

શ્રી: હજાર શ્રમણો

૫૭ ભગવાનના વિદ્યારત્નો આ બધો વર્ણુક દીક્ષાકારની ભક્તિ-મય પ્રમાણે ઉવવાઈય સૂત્રમાથી લીધેલો છે. ઉવવાઈય સૂત્રના મૂળમાં " વરદચ્છદિ છવણ્વદરચ્છદિ છત્તીણ્વ જ્ઞાતિમાણ્વહસ્તીહિ " એ પાદ તો છે, પરંતુ દીક્ષાકાર એ સંબંધે કશી દક્ષીણ લખી નથી એ જાણ વિચારવા જેવું તો ખરુંજ. અને એમ છે માટે ઉવવાઈય સૂત્રના સંપાદકે મૂળના એ પાદને () આવા નિશાનમાં મૂકેલો છે અને તે ઉપર " એ વચન આપ્યાનુગામી નથી " એવું દિપજ્ઞ કહેલું છે. દીક્ષાકાર અને દિપજ્ઞકારનું વક્ષણ એ મૂળ પાદ સંબંધે સરેક ઉપજાવે એવું જણાય છે અર્થાત્ ભગવાન વિદ્યાર કરતા હશે ત્યારે દરેક દેહાણે તેમની સાથે ચોદ હજાર સાધુઓ અને છત્રીય હજાર સાધ્વીઓ હમેશા રહેતાજ હશે એ નક્કી ન કહી શકાય પણ એ વચન ઉપરથી તેમના શ્રમણુ શ્રમણીના પરિવારનું માપ તો જાણી શકાય.

ધણા લોકો

૫૮ કાષ્ઠ પરિવર્તનકારી કે સરોષક વક્ત્રા આવે ત્યારે સંપ્ર-દાવના બેદખાવ વિના દરેક પ્રજા તેને સાબળવા છપ્પે છે એવું

લોકમાનસ આજે પણ છે, તે પહેલાં પણ એવું જ રહ્યું છે.
શી નવાઈ ?

ઉગ્રા

પદ ઉગ્ર ભોગ મજાન્ય દામિય ભટ મોખ મજાદિ પ્રિયવિ
વગેરે, તે સમયના પ્રસિદ્ધ પ્રસિદ્ધ રાજાઓનાં ગામ વિશેષ નામે
છે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે, અર્થાત્ ભટા એટલે મુખરો, પોષે
એટલે યુદ્ધ કરનારાઓ, એવો તે નામોનો અર્થ અરાગર નથી.

કેટલાક

૬૦ સભા સમિતિઓમાં જનારાના માનસનું આબેહૂબ ચિત્રણ
આ કંડિકામાં છે.

બલિકર્મ

૬૧ કોઈ ગૃહસ્થ જાતી પાસે ધર્મ સાંભળવા જાય કે રાજદ-
રથારમાં જાય ત્યારે ‘બલિકર્મ’ કરીને જાય-એવા અનેક ઉદ્દેશો
જેન આગમોમાં વિદ્યમાન છે. પણ એ ‘બલિકર્મ’ શું છે ? તે સંબંધી
સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી. ‘પોતપોતાના ગૃહદેવો પાસે બલિ
ચડાવવી-નિવેદન ધરવું-ભેટ ધરવી’ એવો બલિકર્મનો અર્થ દીકાકારે
આપેલો છે. (“કૃતં ચલિકર્મ સ્વગૃહદેવતાનાં ચૈઃ તે તથા”-ઉવવાધ્ય
૫. ૫૯) આમાં ‘ગૃહદેવતા’ કાણ અને તેનું શું સ્વરૂપ-એ પ્રશ્ન
ઉભો રહે છે.

કહું કે

૬૨ ભગવાનની ધર્મસંશોધક દેશના જે અહીં જણાવેલી છે
તેનું મૂળ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં નીચેનાં પદોમાં છે:

(૧) જે પાવકમ્મેહિ ઘણં મણસ્તા સમાયચંતિ ધમતિ ગદાય ।

પહાય તે પાસ પચદિષ્ટે નરે વૈરાણ્ણવદ્વા નરયં ઉવેતિ ॥૨॥

(૨) વિત્તેણ તાણં ન લમે પમતે દમમ્મિ લોણ અદુવા પરત્થ ॥૫॥

- (૧) સિર્ણ ન સરોર વિરોધોત્તર તમ્હા સમુદાય વદાન વાગે ॥૧૦॥
(૨) ઈડું સુડું મોદદુગે વરતે બલોગમ્હા હમનં વાનં ।
જાણ પુરંતિ અસનવતં જ ન લેછુ મિત્રાનુ મનઃ વરાહે ॥૧૧॥

- (૫) ઘાત્તરપ્પાસ જ વચ્ચા મરે તિલા દુ મેન્દાસમ્હા ભગ્નવા ।
વરસ દુદસા જ લેદિ વિવિ દરજા દુ ભાગાસમ્હા અપાતવા ॥૧૪॥
-અપ્પવન ૪

સમવસરણુ

૧૩ 'સમ' અને 'અવ' ઉપસર્ગપૂર્વક 'સ-સરણુ-નુ' મહામંથી 'સમવસરણુ' રાજ નીપજોતો છે અમવાનના કે તેમના શિષ્યોના આત્મમનને સુચવવા સુત્રોમા અનેક ઠેકાણે 'સમોચાર' દિવાપદ વપરાયેલું છે. આજની ભાષામા 'પધારણુ' દિવાપદ ને સ્થાને સુચવે છે ને ભાવ એ 'સમોચાર' દિવાપદનો અર્થ છે. આ ઉપરાંથી 'સમવસરણુ' નો પ્રથમ અર્થ 'પધારણુ' થાય. બીજો અર્થ 'જુદા જુદા મનવળાઓનો મેલો' થાય. 'વાદિઓનું સમ-સરણુ' એ વાક્યમા તે બીજો અર્થ વપરાયેલો છે: ("વતારિ જવરણાનિ-વિવિચયત્તનીલકા: "-(સ્થાનામ ૫. ૨૬૭-૨૬૮)

'સમવસરણુ' નો ત્રીજો અર્થ 'રહેદાણુ-રહેવાનું' સ્થાન-થાય છે. 'સમોચાર' નિ-સમવસરણાનિ વસતયાઃ જ વચ મળનાર અવરિષતઃ इति નીત-ભગવત્ કથા-કથા મહાનમા-લિગધો છે ને જાણો-ઉદવાદ્ય (૧) અને ચોથો અર્થ ત્રિમૂર્તિ-સમવસરણુની રચના-થાય છે. જો અર્થો તફાન નાદા સ્વાધ્યાયિક છે ત્યાં આ ચોથો અર્થ અવદ્યવાલો છે. આદો તો ત્રીજો 'રહેદાણુ' એમ છે.

લાકડાની પેઠે હાલ્યા ચાલ્યા વિના બેસી જ રહે છે એમ નથી, તેઓ તો ત્યાં જવઆવ પણ કરે છે, એટલે રસ્તામાં આવતાં સહ્ય પુષ્પો કચરાવાનાં અને દુઃખી થવાનાં તેનું શું? આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લઈ પ્રવચનસારોદ્ધારના ટીકાકાર એક તદ્દન વિવક્ષણ જવાબ ધરી કાઢે છે અને તે આ છે: સમવસરણૂમિમાં વરસેલાં પુષ્પો સહ્ય હોય છે, એ વાત ખરી કિંતુ પરમકારુણિક તીર્થંકર ભગવાનનો એવો પ્રભાવ છે કે જેને લીધે તે પુષ્પો કચરાતાં છતાં ય લેશ માત્ર ત્રાસ અનુભવતા નથી, ઉલટું જાણે તે પુષ્પો અમૃતરસથી સિંચાતાં હોય એવો આનંદ અનુભવે છે. અંતમાં ટીકાકાર કહે છે કે અમારો આ ઉત્તર બધાય ગીતાર્થ પુરુષોને સંમત છે.” આ વિશે અનુવાદકનો વિશેષ કહેવાનો અધિકાર નથી, પણ યજ્ઞમાં કામ આવતો પશુ યજ્ઞ-મંત્રના પ્રભાવને લીધે લેશ પણ દુઃખી થતો નથી, એવી વૈદિક પરંપરાની દલીલ અહીં યાદ આવે છે. બધા સંપ્રદાયોમાં આવી આવી અમર્યાદ અદ્ભુત કલ્પનાઓથી ભક્તિમાર્ગ કેટલો બધો વિકૃત થયો છે એ કોની જાણમાં નથી?

વૈક્રિય સમુદ્ધાત

૭૧ આ ક્રિયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાતું નથી. જૈન મૂત્રામાં આ વિશે માહિતી તો ઘણી મળે છે પણ આ ક્રિયા અનુભવ બહારની ચઘ જવાથી એ માહિતી શબ્દસ્પર્શ ઉપરાંત બીજું કશું બતાવી શકતી નથી. યોગીઓ પોતાનાં શરીરમાં ધારે એવો ફેરફાર કરી શકે છે એમ સંભળાય છે, તેમ દેવો પણ તેમને જ્યાં જ્યાં જવું હોય તે તે સ્થાનને યોગ્ય પોતાનાં શરીરો બનાવવામાં આ ક્રિયાનો ઉપયોગ કરે છે એમ આગમવચન કહે છે. પાતંજલ યોગશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ‘નિર્માણકાય’ની ક્રિયા જેવી આ સમુદ્ધાતની ક્રિયા લાગે છે અને તે એક પ્રકારની શક્તિરૂપ છે. આગમ તો કહે છે કે

તે કિયા માનવોમાં પણ સંભવી શકે છે પણ તેને કેમ મેળવવી સિદ્ધ કરવી એ બાબત વિશેષ જણાવેલું નથી. ગરમ પ્રદેશનો માનવ ઠંડા પ્રદેશમાં જાય ત્યારે તે પોતાના શરીર ઉપર ગરમ કપડા પહેરે છે, એરે છે, તેમ દેવસૃષ્ટિમાં રહેનારા લોકો જ્યારે માનવસૃષ્ટિમાં આવે છે ત્યારે તેમને પોતાના શરીરની ગરમી બદલવી પડતી હશે એમ આગમવચન ઉપરથી લાગે છે. આ વિગત વિગત તક જણ શકતો નથી, તેમજ તેમ દરવાજા અર્થાત્ સંગીચાગિવર્તનના કારણ સંબંધે પણ કશું કહી શકાતું નથી.

તે દેવોએ સંવર્તક વાણી

૭૨ મુજબ આ રથને વાળીમુટીને સાથે કરવા બાબત નીચેનું ઉદાહરણ મૂકેલું છે.

જેમ એક કોઈ બાહ્યવાજાને છેાકરો દોષ-ન જુલન બગવાન નિર્ગળી રિથર બાધાનો માફકની કળામાં સિદ્ધદગ્ન લાખા અને રીધા દાથવાળો દોષ, દુદ્ધુ ટાપી જપ્ત વગેરે કિયામાં કૃષ્ણ દોષ, અને વળી ગેધાવી દક્ષ નથા વાગ્મી દોષ, એવો તે છેાકરો પોતાના દાથમાં એક મોટી દંડસંપુચ્છની, શલાકાદગ્નકા કે મેલુમલાકામથી અર્થાત્ એક મોટી સાવરળી સર્પ કોષ રાગના આમળાને કે અંતઃપુરને ધીરે ધીરે માફ કરે વા દેવળને સજાને પરબને આરામને કે ઉદાનને વાળવા મટે તેમ એ આનિયોગિક દેવોએ તે સંવર્તક વાણી દ્વારા એ જુમિભાગને વાળી મુટીને સાથે કર્યો. (મોટા રામાયણી માવરળી ને દંડસંપુચ્છની. જેના દાથામાં મળાએ જોડેલી છે તે શલાકાદગ્નકા અને વાસકાની મળાએથી અનેત્રી સાવરળી તે મેલુ-શલાકામથી - આ બધા જુટી જુટી સાવરળીના નામે છે).

સ્વચ્છ કર્તુ

૧૩૩ કર મી કંડિકા જુએ.

જન પ્રભાવ વર્ણવેલા છે અને બીજી નરક વળી માનવીના કમ
કાણે ને દેવેલાગ વિમાનના ઘડનગની પ્રજાનિ વર્ણવેલી છે તે
પણ વર્ણન, વર્ણનની ખાતર દરિદ્રમયની દરિને સદૃશ
દેને કહેણ છે કે નેમાર્થી બીજી કાલ સમજવાનું છે તે સમજ
કાતું નથી.

તારામ-ઉચ્ચતક

૭૮ અને આર્થ સમજાતો નથી, પણ જણા જેવા રતનો તે
કાલ પદાર્થ દોલ જેવું એ એમ એના પ્રથમ ઉપરથી જાણાય છે.
ધુમધી

૭૯ હીમ પના મોળી કે મળિ વગેરે ઝવેણતન ઊંચામાં
દેવા પદાર્થો મો કોઈને પ્રત્યક્ષ છે, તેમા પ્રકાશ તેજ અગાદ કે
અધુકે અમ પ્રકાશનો રંગ વગેરે તો દેખાય છે, પરંતુ તેમાંના કોઈમાં
કોઈ પ્રકારનો ઉત્કટ અથવા દોષાનું જાણુ નથી. ત્યારે દેવસુદિના એ
મળિએ વધુમા વધુ સુમધી દોષ છે એ એક નવું જાણુ જોવું
ખરું, પૃથ્વી રહેવની છે એ ખરી વાત, પણ મળિએનો જોવા
અથવા અર્ધ વર્ણવેલા છે તેવા ઉત્કટતમ અથવા, માનવીસુદિના કોઈ
પણ સ્થળમાં નીપજેલા કે નીપજણ મળિએમા જાણાતો નથી, એ
ખાતમા રાખવા જોવું છે.

કેમળા કેમળાતર

૮૦ મળિએ જેવા પાણીમય પદાર્થ મુંગામાં મુંગા-
અતિશય લીંચે દોષ થકે ખરો, પણ તે, કે માપણ કે યિરીય જેવા
નરમ દોષાનું કહેવામા એ દિવ્ય મળિએની અતિશય મુંગાપ
જાણવા મૂળદારે ઉપરના કડિકામાં એ વર્ણન આપેલું હશે.

મડા જેવકું

૮૧ મોળીને મડા જેવું કહેવામા મોળીની વધારેમાં વધારે
મોટાઈ ખાતવા પૂરુ આ વર્ણન દોષ થકે.

ઝડપ બતાવવા લાખ યોજનની સંખ્યા બતાવેલી છે. એ ઝડપનો સમય બતાવતાં મૂળકાર ‘વિગ્ગહ’ શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે. “જોયન-સયસાહસિતેહિં વિગ્ગહેહિં ઓવયમાણે વીતીવયમાણે તાદ્ ડક્કિટ્ટુર” એ મૂળપાદનું વિવરણ કરતાં ટીકાકાર જણાવે છે કે “દિવ્યયા દેવગત્યા યોજનશતસહસ્રકૈઃ યોજનલક્ષપ્રમાણૈર્વિગ્રહૈઃ ક્રમૈઃ અવપતન્ અવસ્તાદ્ અવ-ત્તરન્” ઇત્યાદિ (- ૫૦ ૪૩) અર્થાત્ “એ સૂર્યાલદેવ પોતાની દિવ્ય દેવગતિના પ્રયોગદ્વારા લાખ યોજન પ્રમાણુ વિગ્રહો વડે નીચે ઊતરતો ચાલ્યો આવે છે.” ટીકાકારે વિગ્રહનો અર્થ ‘ક્રમ’ બતાવ્યો છે. ‘ક્રમ’નો અર્થ ‘પગલું’ અથવા ‘અનન્તરતા-અવ્યવધાન’ થાય છે: “પરંપરા-પાદક્ષેપ-આનન્તર્ય-પદસંધિષુ અપિ મહુઃ” અહીં અવ્યવધાન અર્થ વિશેષ સંગત છે. દેવ પોતે વિમાનમાં બેઠેલો છે માટે પગથી તો ચાલતો જ નથી, એટલે એક લાખ યોજનની ગતિ ન્યારે એણે શરુ કરી ત્યારથી અવ્યવધાનપણે એ જ ઝડપે ચાલી રહ્યો છે. ન્યાંથી પોતે નીકળ્યો છે ત્યાંથી જ તેનો એ વેગ છે. અર્થાત્ આપણી ઊપામાં ક્ષણ કે પળ વા વિપળ જે શબ્દ કહીએ તે શબ્દ, લાખ યોજનની ગતિના કાળ માટે બંધ બેસે એમ છે. જે વિપળે એ, લાખ યોજન ચાલ્યો ત્યારપછીના તુલ્યતા વિપળે પણ તે એટલું જ ચાલ્યો અને એમ નિરંતર ચાલતો ચાલતો તે ઊતરતો આવે છે અર્થાત્ એ દેવની ગતિની ઝડપ એક વિપળે એક લાખ યોજનની કહેવાય એમ આપણે આપણા શબ્દમાં કહી શકીએ. શાસ્ત્રીય વા-પામાં ‘વિગ્ગહ’ શબ્દનો ‘વાંક વળવું’ પણ અર્થ પ્રસિદ્ધ છે. ન્યારે જ્ય જન્માંતર માટે પ્રયાણુ કરે છે ત્યારે તેને વળીવાર વાંક વળવો પડે છે. શીખો ચાલતાં ચાલતાં ન્યારે તે વાંક વળે છે—વાંક લે છે ત્યારે વાંક વળતાં એક સમય જેટલો વળત જીવને લાગે છે એટલે ‘વિગ્રહ’નો અર્થ એક સમય પણ કહી શકાય. આ ઉપરથી એમ પણ કહી શકાય કે સૂર્યાલદેવની ગતિની ઝડપ એક સમયે લાખ યોજનની હતી. પણ કે વિપળ કરતાં ‘સમય’ પણ સમય છે એમ

હોય, એટલે તેમને જોતાં સૂર્યાભદ્રેવને, તેમને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ થાય એ બરાબર સંગત લાગતું નથી; માત્ર ગણધરના ગણના ઇતર બિતરતી કોટિના સાધુઓને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ હોય તો તે કાંઈક વાસ્તવિક લેખી શકાય.

આદર ન આપ્યો

૯૧ ભગવાનની સ્થિતપ્રજ્ઞ દશા જોતાં તેઓ સૂર્યાભદ્રેવના સંકલ્પને આદર ન આપે તે જ સ્વાભાવિક છે પણ આ તરફ સૂર્યાભદ્રેવની મનોભૂમિકા જોતાં તે, તેમની પાસે નાટક કરી દેખાડવા સિવાય બીજું કરી પણ શું શકે ? ભક્તોની એ કોટિ છે. એક તો મનસા વચસા કાચેન પોતાના ભજનીયને અનુસરનારા વા અનુસરવા માટે અતુલ પ્રયત્નશીલ રહેનારા અને બીજા તેમના માત્ર પ્રશંસકો. પ્રથમ કોટિના ભક્તો આવા બાલ ઉપચારમાં પડતા નથી, એઓ તો ભજનીયના શુદ્ધ અનુસરણુને જ પોતાની ભક્તિ સમજે છે; ત્યારે જેઓ ભજનીયને અનુસરવા બેટલા પ્રબળ પુરુષાર્થશાળી નથી હોતા તેઓ તેમના પ્રશંસકો રહીને તોય માને છે અને આવા પ્રશંસકો જ બાલ ઉપચાર સિવાય બીજી ભક્તિ સુધી પહોંચી શકતા નથી. એ પ્રશંસકો, પોતાના ભજનીયનો બાલ ઉપચાર સામે સખ્ત અણુગમો બાજુવા છતાંય તેમની પોતાની જ્વલતી પ્રસન્નતા માટે તેઓ બાલ ઉપચાર સિવાય બીજું કશું કરી શકે તેવા નથી હોતા. આ પરિસ્થિતિમાંથી આધ્યાર્મિક ભક્તિનો આધિર્ભાવ થયો લાગે છે. આમાંથી વિવેકનું તત્ત્વ નીકળી જાય તો તે આધ્યાર્મિક ભક્તિ રાષ્ટ્રીય, સામાજિક અને વૈયક્તિક દાનિને નીપજાવે છે. વળી બીજું—

“યદ્ યદાચરણ શિષ્ટઃ સત્ત્વ તદેવેતરો જનઃ” એ ઉક્તિનું તત્ત્વ પણ ભગવાનના અણુગમોમાં રહેલું છે એ ખ્યાનમાં રાખવાનું છે. ટીપ્પાકાર, સૂર્યાભદ્રેવના એ નાટ્યવિધને સ્વાધ્યાય વગેરે કર્તવ્યનો નિયાતક બતાવે છે (ગૌતમીની નાનાચરિત્રઃ દ્વાધ્યાયાર્ધિવિષામતારિવાર ૫૦ ૪૮).

સંખ્યા

૬૨ વાણીનાં જે જે નામે અર્ધો અપેક્ષા છે તેમાંના કેટલાક ૧૫૪ સમજના નથી. ભોક્તૃત્વ કહીને દીક્ષકારે નેમની વ્યાખ્યા જાણી કરી છે. ગિત્યામુખ્યોએ તે તે વાણીની માદિની ઉત્પત્તિ વગરનાં નારાએ પામેથી જાણી લેવી થશે.

ઓમગજપચાસે જ્ઞાતાનાં

૬૩ મુગધા વાણ્યોનાં બેદની મધ્યા ઓમગજપચાસ જાણ્યા-લેલી છે પણ એજ મુગધા પ્રમાણે વાણ્યોની મધ્યા ઓમગજપચાસ છે, આ વિમલાદનું સમાધાન કરવા દીક્ષકારે કહે છે કે એ ઓમગજપચાસ તો મૂળભેદો સમજવાના છે અને વધારાના તેના પેટા ભેદો છે. (“ एवमहमाह एतदपल्लं [४९] आतोऽग्रविहाणाहं विउमह-
मममेहपेशया आनोद्यमहा एतोवपचालय योवस्तु एतेषु एव अन्तर्भवन्ति
यथा ब्रह्मसोऽग्रविहने जातो-वेणु-परिली-वण्य (इ १) वा इति-५० ५०)
અભિનયો

૬૪ જરતનું નાટ્યશાસ્ત્ર, નાટ્ય મંત્રીન વચ્ચેને જમની અનેકવિધ માદિનીઓથી ભર્યું પડ્યું છે. અર્ધો નાટ્યના જે બચીય પ્રકાર કરી દેખાયા છે તેમાંના કેટલાક તો એ નાટ્યશાસ્ત્રમાં જનાવેલા છે. જેવા કે—મંત્રચિત્ર, પ્રમારિત, દુન, વિષમિત, અચિત વગેરે. ૮૭મી કંઠિકાથી ૧૦૧ મી કંઠિકા સુધીમાં એ બધા અભિનયોને વિનાર આપેલો છે. ધલ્લાખરા અભિનયોનો જાણ મહત્ત્વ એવો છે એમાંના કેટલાક પરમપદ્ધતિને જમના, વનગ્ધનિને જમના, જનનના અન્ય પદ્ધતિને જમના, પ્રાકૃતિક પ્રમંથોને જમના અને ઉત્પાનોને જમના છે. વળી કેટલાક સિધિને જમના છે—જે અભિનયો ‘ક’ વચ્ચે અક્ષરોની આકૃતિને જમના છે તે બધા સિધિનેથી અભિનયો છે. આઘી સિધિમાં + આવી આકૃતિ ‘ક’ ની છે એટલે એ આકૃતિ પ્રમાણે ગોઠવાઈને જે અભિનય કરી જનાવેલો તે ‘ક’ની આકૃતિનો અભિ-

નય ગણાય. એ જ પ્રમાણે લિપિસંબંધી બીજા બધા અભિનયો વિરે સમજી લેવું. ઉદ્દેશો બત્રીશમો અભિનય ભગવાન મહાવીરની જીવન ઘટનાના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોને લગતો છે. આ બધું જોતાં તે સમયની અભિનયકળાના પરમપ્રકર્ષનો ખ્યાલ આવે છે અને તે પ્રત્યેક અભિનયની ઉપયોગિતા પણ સમજાય એવું છે. ભગવતી સૂત્રમાં પણ સૂચીભદ્રે કરી બતાવેલા અહીં જણાવેલા અભિનયોને ઉદ્દેશ્ય છે તે માટે જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ-ખંડ ૨, પૃ. ૪૩ ટિપ્પણ.

કે ખ ગ ઘ ઙ

૯૫ અહીં લિપિના અભિનયોના ઉદ્દેશ્યમાં પાંચ વર્ગના પચ્ચીશ અક્ષરોના જ અભિનયોની નોંધ છે, તેમાં સ્વરના ૫ ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ કે ઙ ના અભિનયોનો ઉદ્દેશ્ય નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. બ્રાહ્મી લિપિમાં 'ક' વગેરેની જે મૂળ આકૃતિઓ બતાવી છે તે આકૃતિના ઘાટના અભિનયો અહીં સમજવા જોઈએ. અશોકના શિલાલેખો બ્રાહ્મીલિપિમાં લખાએલા છે. એ લિપિના અક્ષરોની આકૃતિ માટે સુપ્રસિદ્ધ લિપિશાસ્ત્રી હીરાચંદ ગૌરીશંકર ઝોઝાની પ્રાચીન લિપિમાળા જોઈ જવી ઘટે.

દ્રુત

૯૬ જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ-ખંડ ૨, પૃ. ૪૪ ટિપ્પણ.

પાદપૃષ્ઠ

૯૭ શબ્દ ઉપરથી સંગીતના આ ચાર બેદો સમજાય એવા છે પણ તેની વિશેષ માહિતી તો કોઈ સંગીતવિશારદ પાસેથી જ બાળી લેવી જોઈએ.

અભિનયો ભજવી

૯૮ મૂળકારે અભિનયના આ ચાર પ્રકાર બતાવેલા છે. દર્શનિક અભિનય તે કોઈ પ્રકારના દર્શનનો અભિનય. ૨

દેવ, સપ્તપણુદેવ, ચંપકદેવ અને ચૂતકદેવ છે. સ્વર્ગમાં એ ચાર વૃક્ષોની વિશેષ પ્રતિષ્ઠા હશે? નામોની શૈલી પણ વિચિત્ર પ્રકારની છે.

ઊંડાં છે

૧૦૩ “તે ણં ચેદ્યરુક્ષતા અદ્ધ જોયણાઈં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં, ઘટ્ટ જોયણાઈં ઉચ્ચેહેણં-પૃ૦ ૮૭ (અર્થાત્ “તે ચૈત્યવૃક્ષો ઊંચાઈમાં આઠ યોજન છે અને ઊંડાઈમાં આઠ યોજન છે”) એવો મૂળપાઠ છે, ત્યારે ટીકામાં એ કરતાં તદ્દન ભુદો જ અર્થ છે: (“પ્રત્યેકં ચૈત્ય-વૃક્ષા અદ્યૌ યોજનાનિ ઋર્ધ્વમ્ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન, અર્ધયોજનમ્ ઉદ્ધેધેન-ઉચ્ચત્વેન” પૃ. ૯૦) અર્થાત્ “તે દરેક ચૈત્યવૃક્ષો ઊંચાઈમાં આઠ યોજન છે, ઊંડાઈમાં અડધું યોજન છે.” આવા વિચિત્ર પ્રકારનો પાઠભેદ મૂળ અને ટીકા વચ્ચે છે.

એક યોજન પહોળા

૧૦૪ મહેન્દ્રધ્વજની પહોળાઈ અને ઊંડાઈ મૂળમાં યોજન બતાવેલી છે. ત્યારે ટીકામાં એની જ પહોળાઈ અને ઊંડાઈ અડધો ફોર બતાવેલી છે.

“જોયણ ઉચ્ચેહેણ” — “ઊંડાઈ યોજન”

“જોયણં વિકરામિણં” — “પહોળાઈ યોજન” — પૃ૦ ૮૮.

“અર્ધકોશમ્-અર્ધગવ્યૂતમ્ ઉદ્ધેધેન” — “ઊંડાઈ અર્ધકોશ-અર્ધ-ગવ્યૂત.”

“અર્ધકોશમ્ વિજમ્મતઃ” — “પહોળાઈ અર્ધકોશ” — પૃ૦ ૯૧

આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે—

“યોજનં તુ ચતુરકોશયમ્” — અર્થાત્ યોજન એટલે ચાર ગાઉ. અનેકાર્ય સંપદ—પૃ૦ ૩૬૪.

“મવ્યૂતં કોશઃ” — “ગવ્યૂત એટલે એક ફોર” — અતિ-જ્ઞાનવિદ કહે ૩ પૃ૦ ૫૫૧.

ટીકાકારનો અર્થ એમ દેવ તો તેમના અમમ્મ જોજન નાનું

ક્ષુદ્રક મહેન્દ્રધ્વજ ” આમ લખેલું છે, તે પણ પરસ્પર સંગત નથી. મોટા હોય તે ક્ષુદ્રક કેવી રીતે અને ક્ષુદ્રક હોય તે મોટા કેવી રીતે ?

પ્રતિમાઓના

૧૦૮ પ્રતિમાઓનું આ વર્ણન કુતૂહલજનક છે. પ્રતિમા કે ચિત્રમાં જે ભાગ દૃશ્ય હોય તેનું તો વર્ણન થાય પણ જે ભાગ દૃશ્ય ન હોય તેનું વર્ણન વધારે પડતું નથી ? આ વર્ણનમાં પ્રતિમાના અદૃશ્ય ભાગને પણ વર્ણવેલો છે જેમકે—પ્રતિમાની જાંઘ, તાળવું અને દાંત.

નાગપ્રતિમાઓ

૧૦૯ સૂર્યાભદ્રેવના વિમાનમાં તો બધા વૈમાનિક દેવો રહે છે, ત્યાં નાગો અને જૂતોનો નિવાસ નથી તેમ સંબંધ પણ નથી, છતાં એ વિમાનમાં નાગો અને જૂતોની પ્રતિમાઓ સામાટે સ્થાપેલી હશે ? સ્થાપેલી તો કીક પણ એમને જિનપ્રતિમાઓની આગળ સામાટે મૂકવામાં આવી હશે ? નાગોની અને જૂતોની પ્રાચીન પૂજન-પદ્ધતિની આમાં અસર તો નહિ હોય ? લોકો નાગોથી અને જૂતોથી ભય પામતા અને તેમાંથી પોતાનું રક્ષણ મેળવવા તેઓએ નાગો અને જૂતોની પૂજન પ્રવર્તીવેલી એ વાત પ્રસિદ્ધ છે; ત્યારે શું સૂર્યાભદ્રેય પણ નાગોની અને જૂતોની પૂજન કરતો હશે ખરો ? એને પણ એમનાથી ભય હશે કે કેમ ? નાગ અને જૂત એ બન્ને નાગો એક બળવાન અને સપ્રસિદ્ધ વંશને પણ સુગમે છે, તો શું અર્ધો વપરાએલા તે બન્ને શબ્દો એ વંશના મુલક છે કે નાગદેવતા વા જન ગ્રિન વ્યંતરના સૂચક છે, એ જાળન પણ વિચારવા જેવી તો ખરીજી.

સરસ્વતી-નેત્ર

૧૧૦ શ્રી જિનની પ્રતિમાઓ પાસે પણ આ મર્યાદા તેજ દિગદ્ગત વચેરના રૂપાંતરનું શું કામ હશે ?

કરવાનું છે ?

૧૧૨ ટીકાકાર લખે છે કે આ સ્થળે પુસ્તકોમાં ધણોય વાચનાભેદ-પાઠભેદ છે અને તેમાંનો ફેટલોક તો ગ્રાયઃ અપૂર્વ છે, તેથી શિષ્યોને સંમોહ તો થવાનો પણ એ ન થાય તે માટે અહીં એક સુગમ પાઠ અમે આપેલો છે. (“ इह प्राप्तो ग्रन्थः प्रायः संपूर्णः भूयान्, अपि च पुस्तकेषु ग्राचनाभेदः ततो मा भूत् शिष्याणां सम्मोह इति क्वापि सुगमोऽपि यथावस्थितवाचनाक्रमप्रदर्शनार्थं लिखितः-૫૦ ૧૦૨) મારી સમજમાં ફેર ન હોય તો જે હકીકતને આશીને જન સમાજમાં મોટો મતભેદ પ્રવર્તે છે તે હકીકતને લગતો આ પાઠભેદ લાગે છે. આ પાઠભેદ બાબત ખૂબ વિચારીને તત્ત્વશોધ થાય તોજ જન સમાજમાં શાંતિ પ્રવર્તે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

પવિત્ર પાણી

૧૧૩ જુઓ ટિપ્પણ ૭૭ મું.

પ્રભાસ-તીર્થધૂળ

૧૧૪ એક તરફ કહેવામાં આવે છે કે મનુષ્યલોક અત્યંત દુર્ગંધમય છે અને તે એટલો બધો દુર્ગંધત છે કે તેની તે દુર્ગંધને લીધે દેવો અહીં આવી શક્તા નથી, ત્યારે બીજી તરફ દેવના અભિગેક માટે મનુષ્યલોકમાં આવેલાં તીર્થોની માટી, પાણી, ધૂળ અને પુષ્પો વગેરે સ્વર્ગમાં લઈ જવામાં આવે છે.

સુગંધી પાણીનો

૧૧૫ વિમાનશુદ્ધિના આ વર્ણનની કંડિકા જોતાં એમ લાગે છે કે સ્વર્ગીય વિમાનમાં પાનુ દુર્ગંધી હોય છે, ધૂળ હોય છે? વગેરે વગેરે. દેવદૂધ્યયુગલ

૧૧૬ બગવાન મહારીરના સમયમળી લોકો જે વસ્ત્ર પહે-
તા એ હકીકત, તે સમયની વસ્ત્રવિમાનપદ્ધતિના વસ્ત્રો અને
દેવલોક પ્રાણીન વિદ્યા ઉપરથી સમજી શકાય એમ છે. જે રીતે

શકસ્તવ પણ કહેલું છે પરંતુ તે અતિપ્રસિદ્ધ હોવાથી અહીં પૂરું આપેલું નથી. (“વन्दતે સાઃ પ્રતિમાઃ ચૈત્યવન્દનવિધિના પ્રતિદ્વેન, નમસ્કરોતિ પથ્થાત્ પ્રણિધાનાદિયોગેન ઇતિ એકે. અન્યે તુ અનિદધતિ-વિરાતિમતામેવ પ્રસિદ્ધઃ ચૈત્યવન્દનવિધિઃ અન્યેષાં તથાઽભ્યુપગમપુરસ્તર-કાયવ્યુત્સર્ગાસિદ્ધેઃ ઇતિ વન્દતે સામાન્દેન, નમસ્કરોતિ આશયશ્લેષઃ અભ્યુત્યાનનમસ્કારેણેતિ । તત્ત્વમત્ર ભગવન્તઃ પરમર્પયઃ કેવલિનો વિદન્તિ । અતઃ ऊर्ध्वं सूत्रं सुगमम्, केवलं भूयान् विधिविषयो वाचनामेद इति” — પૃ. ૧૧૦)

સદ્ભાવ બતાવો

૧૧૮ પૂતળીઓ વગેરે તરફ સૂર્યાભદેવની પોતાની આ જાતની પ્રવૃત્તિ વિચિત્ર લાગે છે. શું તે બધીને સાફ કરવા તેણે એમ કર્યું હશે કે એનો કોઈ બીજો જીદો હોતો હશે ? સાફ કરવા માટે તો સૂર્યાભદેવના તાબામાં ઘણા આગિયોગિક દેવો રહે છે પરંતુ એવું કાર્ય સૂર્યાભદેવે જાતે કરીને તેવા સાફચક્ર કરવાના કાર્ય તરફની લોકોની ધુણા ટાળવાનો પણ કદાચ પ્રયત્ન કર્યો હોય.

સૂચિત કર્યો

૧૧૯ આ કંડિકાળી તો સૂર્યાભદેવનો પુસ્તક પ્રતિ આતિ આદર સૂચિત થતો લાગે છે. આ પ્રવૃત્તિ કાંઈ પુસ્તકપૂજાની નથી. ખરી પુસ્તકપૂજા તો તેમાં લખેલું વાંચી વ્યવહારમાં ચક્રવાળી થાય છે એમ તે વિષુધ જરૂર સમજાતો હશે.

અર્ચનિકા

૧૨૦ સૂર્યાભદેવની આ આગામાં બધું સાફચક્ર કરવાનું જવાનું લાગે છે, કાચકાચ તરફ દેવોની ધુણ ટાળવા માટે પણ એની આ આગા હોય ?

આવેલા પાયાસિસુતંતમાં આ નગરીને 'સેતવ્યા' નામથી મુચ્ચે છે અને કોશલ દેશમાં (જૈન દષ્ટિએ અયોધ્યા અને તેની આ પાસનો પ્રદેશ) વિહાર કરતા કરતા કુમાર કાશ્યપ આ નગરી આવ્યા એમ મુચવી એને કોશલોના નગર તરીકે જણાવેલી છે ("યેન સેતવ્યા નામ કોસલાનં નગરં તદ્ ભવસરિ" - દીધનિકાય ભા ૨ પૃ. ૩૧૬)

પએસી

૧૨૪ મૂળમાં આ માટે 'પએસી' કે 'પયેસી' શબ્દ વપરાયેલો છે, ટીકાકાર આ માટે 'પ્રદેશી' શબ્દ વાપરે છે અને આવશ્યકમાં 'પદેસી' શબ્દ સૂચવેલો છે. આ રાજ્ય સંબંધી જે હકીકત હવે પછી આ 'રાયપસેણુધ્ય' સૂત્રમાં આવનારી છે, તેને લગભગ મળતી હકીકત દીધનિકાયના 'પાયાસિસુતંત' નામના લાંબા પ્રકરણમાં આવેલી છે. ('પાયાસિ' શબ્દમાં 'ય' ની પહેલાં જે કાના જેવું નિશાન છે તે, ખરેખર કાનો નથી પણ પડિમાત્રાની લિપિમાં એ કાના જેવું નિશાન 'ય' ઉપરની માત્રા છે એટલે એનું ખરૂં વાંચન 'પયેસિ' થાય, પણ માત્રા વાંચવાની ભૂલના પરિણામે અને 'ય' પછી બીજો એક કાનો વધી જવાને કારણે 'પયેસિ' ને બદલે 'પાયાસિ' થયું હોય એમ ન અને ?) એ સુતંતમાં મુખ્ય પ્રશ્નકાર રાજ્ય 'પાયાસિ' છે, તેમાં તેને રાજન્ય વંશનો જણાવેલો છે અને તેનો સંબંધ કોશલ વંશના રાજ્ય 'પરેનદિ' સાથે બતાવેલો છે. રાયપસેણુધ્યમાં જેમ રાજ્ય પયેસીને અત્યંત પાપિષ્ટ તરીકે વર્ણવેલો છે તેમ દીધનિકાયમાં નથી. પરંતુ એમાં એમ તો કહેલું છે કે-એ રાજ્યને પાગમય વિચારે મએલા; પરલોક નથી, ઔપપાતિક સત્તા નથી અને સુકૃત તથા કુપ્કૃતનો કોઈ પ્રકારનો દ્વંધવિપાક-પરિણામ-નથી. આ રાજ્ય નિશે બીજી કોઈ ઐતિહાસિક માહિતી મળી નથી. (લેન ચો પત્ર ઇસમેન પાયાનિ

૧૨૫ જો સેતુનું બાંધવસતિ x x x વચ્ચેનાં કોસલેન દિનનું રાજદેવ્યું
x x x પાપાભિરામજન્મરસ દર્શન પાપક દિટ્ટિર્ન સપન્ન હોતે કાનિ પિ
નેતિ પરલોકો, નતિ સત્ત્વ ઓપપાતિકા, નતિ સુક્તકુટાનં ચમ્પાનં કલ
સિરોતિ-દીપનિશય ભાગ ૨ પૃ ૩૧૭)

ચિત

૧૨૫ આ માટે દીક્ષકાર 'ચિત' સબ્દ વાપરે છે. દીપ-
નિશયમા આ માટે 'જાતે' સબ્દ છે. આ સુત્રમા જેમ રાગ પચ્ચેસી
અને ચિત વચ્ચે ગાઢ મંડળ બનાવેલો છે તથા તે જેની વચ્ચે
વિશેષ પાત્રચીન થયાની દર્શકન ધર્મથી છે, તેમ દીપનિશયના પાપા-
સિંધુતંત્ર પ્રકરણમા રાગ પાપાસિ અને જાતે વચ્ચેનો સમય જણા-
વેલો છે અને તે જેની વચ્ચે વિશેષ પાત્રચીન થયાની નોંધ કરેલી
છે. 'જાતે' નો મંદકૃત પર્થાય દાનુ-સત્તા છે અને તેનો અર્થ
સારથિ-રથ દાકનાગ-છે. હું ન જૂલનો દાઉ તો રામપ્રસાદભાઈના જે
'ચિતે' સબ્દ વપરાયો છે ને, એ 'જાતે' ને બદલે છે અને તેમ
થવામા સિપિખમ કારણ જણાય છે 'જાતે' સબ્દ કાઠી કામે 'ચિતે'
વચ્ચે હોય અથવા અકારણકૃત બાપાચાગા લાગ ન 'જાતે' ને
'ચિતે' મમત્ત્યા હોય કે વર્મને બદલે એ વર્મ બોલવાનો રિવાજ
જૂજાવના કેટલાક ભાગમા કાઠી નવો નવો નથી, એથી 'જાતે'
દશે 'ચિતે' થયા પછી તે- 'ચિતે' -વિશેષ નામ દર્શાવ્યું હોય
ને ત્યાગ્યાદ તે માટે 'માગદિ' -સાગધિ એવું વિગતબુ મોક્ત્યુ
ય એમ કેમ ન બને? દીપનિશયમા 'જાતે' ૫૬ નિર્વિદ્યબુ
કાથી 'ચિતે' ઉપરથી 'જાતે' ની દર્શનાને અવકાશ ગૂંટો નથી.
નથી

૧૨૬ મુત્રમા આ નવરતને કુળાસની રાજધાની કહી છે.
કારે તેને 'આવરતી' કહે છે. દીપનિશયના મદ્યસુદસન
મા સ્વાધ્યાસને તે સમયનું 'મદ્યનર' કહેયું છે, 'સદેનમદ્યન'

ના નામથી જે ગામ આજે જાણિતું છે તે આ 'સાવત્રી' છે એમ પ્રાચીન ભૂગોળના શોધકો કહે છે. આ માટે વધારે જણવા સાર જુઓ મારી 'લગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ'માં 'શ્રાવસ્તી' ઉપરનું ટિપ્પણ.

બેટ આપી આવ

૧૨૭ મૂળ સૂત્રમાં જણાવેલું છે કે "સાવત્રીનો રાજા જિત-શત્રુ, સેયવિયાના રાજા પએસીનો અંતેવાસી હતો." અંતેવાસી શબ્દ શિષ્યના ભાવને સૂચવે છે. શિષ્ય જેમ ગુરુની આજ્ઞાનો ધારક હોય છે તેમ રાજા જિતશત્રુ, રાજા પએસીની આજ્ઞાનો ધારક હતો અર્થાત્ તેના તાબાનો ખંડિયો રાજા જિતશત્રુ હતો. પરિસ્થિતિ આમ છતાં રાજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને પોતાના તાબાના રાજા જિત-શત્રુને બેટણું આપી આવવાની જે લક્ષમણ કરે છે તેનું શું કારણ હોવું જોઈએ ? ખરી રીતે તો તાબાના ખંડિયા જિતશત્રુ રાજાએ પોતાના ઉપરીભૂત રાજા પએસીને પ્રથમ બેટણું મોકલવું જોઈએ. આ સંબંધે મૂળમાં કે ટીકામાં કશો ખુલાસો મળતો નથી, પણ કલ્પનાથી જે ખુલાસો મળે છે તે આ છે. કેટલીએક વાર તાબાના ખંડિયા રાજાઓ, પોતાના ઉપરીભૂત રાજા કરતાં બળ, સેના, કૌશલ-ધનભંડાર અને બીજી બાબતોમાં આગળ વધવાનો શુભ પ્રયાસ કરે છે અને તેમ કરી પોતાના ઉપરીભૂત રાજાને હરાવી તેને રથાને આવવાનો અને પોતાનું ખંડિયાપણું બૂંસવાનો પ્રયત્ન પ્રવચનપણે સેવતા હોય છે, આ પરિસ્થિતિની જાણ ત્યારે ઉપરીભૂત રાજાને થાય છે ત્યારે તે મુખ્ય રાજા, રાજાનીતિશાસ્ત્રને અવગંબીને તે માટે તપાસ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને તે પ્રયત્ન કરવાનાં જેમ બીજાં પણ અનેક નિમિત્તો હોય છે તેમ 'બેટ મોકલવી' તે પણ એક નિમિત્ત છે. આ જ વસ્તુને રાજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને નીચના શબ્દોમાં જણાવી રહ્યા છે: "ચિત્ત! તું આ બેટ આપી

આપ તમારા પાંચાં મેજાદારો, મારાનીનિર્મલા અને મેજાદારદારો તું
મને કેને જાનેનો આજાવે, ધારો વખત ના, મારા મિત્રસાથુની
પાને મદી પાણી આપ ન

કેરી કુમારકમળ

૧૨૮ રીધાંગકાવ્યમાં આપને ધ્યાને કુમાર રાજવંશ (પાપી-
કુમારે ૪૨૫) નું નામ છે. રાજવંશનાં વિશ્વ મહાકાવ્ય પદ્યોની
અભાગી ભાગેમાં જે કુમારે રાજવંશને કમળ ગીતમના (ગીતમ
ગીતના) આપક તરીકે વર્ણવેલ છે (બોદ સામનના ત્વગી દોષ તે
આપક અને મુદ્ગદ દોષ તે દિવાનક) આ કુમારે(૪૨૫) ગીતના ૪૮
મેઘવિષા નગરીમાં આવે છે ત્યારે કેરીકુમારે-અમળ્ય મારાથીએ
આપ્યા પછી મેઘવિષા ભઠ્ઠી તળ છે અમળ્ય જાણમારી દોષ
તે કુમારકમળ કહેવાય જગત કુમારકમળ સખદ શીતિ છે પળ
પછી તે જાણી મુનિ વમેકે રા-વની પેડે મદ ધરો ભામે છે.
પરિણીતના મુદ્ગદ અદ્યાધના પળ એ રાજવંશ દિવસે છે મેદલે
એ રાજવંશ પ્રાણી છે

ભલિદા દાન

૧૨૯ ધ્યાનાંગકાવ્યનાં દાશના (૫૦ ૨૮૨) ભલિદા એટલે
મિથુન અને આદ્ય એટલે પદ્મવદ એન વળાવેનું છે અથવા સ્ત્રી-
પદ્મવદ વા ખોલે પળ મારા પ્રકારનો પદ્મવદ 'ભલિદાદાન'માં
સમાઈ તળ છે કેરી કુમાર-અમળ્ય જાણના પદ્મવદના અનુવાધી
દગા માટે તેમણે આર મદાનવાને દિવસેના છે.

અમળ્ય-શિક્ષામળ

૧૩૦ જાગવાન મદાવીર પછી કેટલાક સમયે અમળ્ય,
શિક્ષામળ અને મુખ્યત્વે એવો અમળ્ય શિક્ષામળ થયેલો છે, જે વર્તમાનમાં
પ્રચલિત છે એ શિક્ષામળ મનેને રાજવંશપૂર્વક નમજા માટે જ
એમલેલો છે.

૧૦ શેઠ નારણજી પુરુષોત્તમ

૫ શાહ જીહાલાલ રામજીભાઈ

૫ ગોસળીયા કીરચંદ જેતશીભાઈ

૫ શ્રી રામજીભાઈ જીવજીભાઈ

૫ શાહ વનમાળીદાસ ગુલાબચંદ

૫ શાહ ત્રીલુવનદાસ વલમજી

ચોરડીવાળા

૫ ગં. સ્વ. રત્નગવરીજીહેન મુનીમ

૫ શેઠ લાધાભાઈ મણુશીભાઈ

૫ શાહ હેમચંદ હરખચંદભાઈ

૫ શાહ ન્યાલચંદ જીવજીભાઈ

૫ શાહ ગંગાદાસ લાલજીભાઈ

૫ શાહ લક્ષ્મીચંદ ડાહ્યાભાઈની

કંપની

૫ શ્રી ટુંગરશી ડાહ્યાભાઈ

૫ કેશવજી મોનજી ખેતાણી

૨ શાહ કાનજી માધવજીભાઈ

૨ શાહ ત્રીલુવનદાસ નરભેરામભાઈ

૨ શાહ જગવાનદાસ સાંભાગ્યચંદ

૨ શ્રી લખમશી રતનજી

૨ શ્રી દુસેચંદ મોતીચંદ દેશાઈ

૨ શ્રી અમૃતલાલ નાગરદાસ

૨ શ્રી મુંદરજી મૂળજીભાઈ

૨ શ્રી જગજીવન દયાળભાઈ

૨ શ્રી નંદલાલ જગજીવનભાઈ

૨ શ્રી મકનજી મૂળચંદ

૨ શ્રી દાસીભાઈ ડેરાલાલ

૨ શ્રી ગીનવંસદાસ દામોદર દક્ષતરી

૧ શ્રી હેમચંદ રામજીભાઈ

૧ શ્રી હરિદાસ જગજીવનભાઈ

૧ શ્રી ખોડીદાસ મૂળજીભાઈ

૧ શ્રી ચીમનલાલ ભગવાનજી

કામદાર

૧ શ્રી માણેકચંદ ગોપાળજી શેઠ

૧ શ્રી નરભેરામ મોરારજી

૧ શ્રી ભગવાનજી લાણુજીભાઈ

૧ શ્રી પ્રેમચંદ નાનચંદભાઈ

૧ શ્રી તુળશીદાસ હરખચંદભાઈ

૧ શ્રી ચ. સૌ. જીહેન લક્ષ્મીભાઈ

ધનજી

૧ શ્રી જીહેન ગરધાભાઈ

વાંકાનેર.

૨ શ્રી દીપચંદ વાલજી શાહ

૧ મહેતા પોપટભાઈ કુલચંદભાઈ

૧ મહેતા રૂપચંદ કુલચંદભાઈ

૧ મહેતા મણુકચંદ મોતીચંદભાઈ

૧ મહેતા કાન્તિલાલ કપુરચંદભાઈ

૧ શેઠાણી ગોવિંદલાલ હરજીવનભાઈ

૧ શેઠાણી ધરમશી નાનચંદભાઈ

૧ શ્રી વીરચંદ હંસરાજભાઈ

૨ શ્રી કરમનજી બીમજીભાઈ દોશી

૧ શ્રી લીલાધર પાનાચંદભાઈ દોશી

૧ શ્રી જનજીવન પાનાચંદ દોશી

૧ શ્રી પ્રેમચંદ લાલજીભાઈ દોશી

૧ શ્રી નગર મોનજી આંધી

